YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (ensimmäinen jaosto)
17 päivänä joulukuuta 1991*

Asiassa T-7/89,

SA Hercules Chemicals NV, belgialainen yhtiö, Beringen (Belgia), edustajanaan asianajaja M. Siragusa, Rooma, prosessiosoite Luxemburgissa asianajajien Elvinger ja Hoss toimisto, 15 Côte d'Eich,

kantajana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään johtava oikeudellinen neuvonantaja A. McLellan ja oikeudellisen yksikön virkamies K. Banks, prosessiosoite Luxemburgissa oikeudellisen yksikön edustajan Roberto Hayderin toimisto, Centre Wagner, Kirchberg,

vastaajana,

jossa pyydetään kumoamaan ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelystä 23 päivänä huhtikuuta 1986 tehty komission päätös (IV/31.149 – Polypropeeni, EYVL L 230, s. 1),

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja J. L. Cruz Vilaça sekä tuomarit R. Schintgen, D. A. O. Edward, H. Kirschner ja K. Lenaerts,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

julkisasiamies: B. Vesterdorf,
kirjaaja: H. Jung,

ottaen huomioon kirjallisen käsittelyn sekä 10.–15.12.1990 pidetyn suullisen käsittelyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 10.7.1991 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

Kanteen perustana olevat tosiseikat

1 Asia koskee komission päätöstä määrätä viidelletoista polypropeenin tuottajalle sakko ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta. Kanteen kohteena oleva päätös (jäljempänä päätös) koskee polypropeenia, joka on yksi tärkeimmistä lämpömuovautuvista raakapolymeereista. Polypropeenin tuottajat myyvät sitä jalostajille, jotka muuntavat sen valmiiksi tuotteiksi tai puolivalmisteiksi. Polypropeenin suurimpien tuottajien tarjoama valikoima käsittää yli sata erilaista laatua, jotka on tarkoitettu hyvin suureen määrään lopullisia käyttötarkoituksia. Polypropeenin keskeisimmät peruslaadut ovat raffia, homopolymeeri ruiskupuristukseen, sekapolymeeri ruiskupuristukseen, high-impact sekapolymeeri sekä filmi. Yritykset, joille päätös on osoitettu, ovat kaikki merkittäviä petrokemiallisten tuotteiden valmistajia.

2 Tuotteet Länsi-Euroopan polypropeenimarkkinoille tuotetaan lähes yksinomaan Eurooppaan sijoittautuneissa tuotantoyksiköissä. Ennen vuotta 1977 markkinoille toi tuotteita kymmenen tuottajaa, nimittäin Montedison (sittemmin Montepolimeri SpA, nykyisin Montedipe SpA), Hoechst AG, Imperial Chemical Industries plc ja Shell (jäljempänä neljä suurta), joiden osuus markkinoista oli yhteensä 64 prosenttia, sekä Enichem Anic SpA Italiassa, Rhône-Poulenc SA Ranskassa, Alcudia Espanjassa, Chemische Werke Hüls ja BASF AG Saksassa sekä itävaltalainen Chemie Linz AG. Montedisonilla olleiden patenttien lakkaamisen jälkeen vuonna 1977 ilmestyi läntiseen Eurooppaan seitsemän uutta tuottajaa: Amoco ja Hercules Chemicals NV

Belgiaan, ATO Chimie SA ja Solvay & C ie SA Ranskaan, SIR Italiaan, DSM NV Alankomaihin ja Taqsa Espanjaan. Norjalainen tuottaja Saga Petrokjemi AS & C ie aloitti toimintansa vuoden 1978 puolivälissä ja Petrofina SA vuonna 1980. Näiden uusien tuottajien, joiden nimellistuotanto oli noin 480 000 tonnia, ilmaantuminen lisäsi huomattavasti läntisen Euroopan tuotantokapasiteettia, jota vastaavaa kysynnän kasvua ei kuitenkaan ollut useaan vuoteen, mistä oli seurauksena tuotantokapasiteetin heikko käyttöaste, joka kuitenkin vuodesta 1977 vuoteen 1983 nousi 60 prosentista 90 prosenttiin. Päätöksen mukaan vuodesta 1982 alkaen tarjonta ja kysyntä olivat suurin piirtein tasapainossa. Enimpänä osana viiteajanjaksoa (1977–1983) polypropeenimarkkinoille oli kuitenkin ominaista heikko kannattavuus tai huomattavat tappiot, jotka johtuivat erityisesti kiinteiden kustannusten osuudesta sekä raaka-aineen, eli propeenin, hinnannoususta. Päätöksen mukaan (8 kohta) vuonna 1983 Montepolimeri SpA:lla oli 18 prosentin osuus Euroopan polypropeenimarkkinoista, Imperial Chemical Industries plc:llä, Shellillä ja Hoechst AG:lla 11 prosenttia kummallakin, Hercules Chemicals NV:llä hieman alle 6 prosenttia, ATO Chimie SA:lla, BASF AG:lla, DSM NV:llä, Chemische Werke Hülsilla, Chemie Linz AG:lla, Solvay &C ie SA:lla ja Saga Petrokjemi AS & C ie:lla 3–5 prosenttia kullakin ja Petrofina SA:lla noin 2 prosenttia. Päätöksen mukaan polypropeenikauppa jäsenvaltioiden välillä oli huomattavaa, koska kaikki silloin yhteisössä toimivat tuottajat myivät melkein kaikkiin jäsenvaltioihin.

3 Hercules Chemicals NV oli yksi markkinoille vuonna 1977 tulleista uusista tuottajista. Se oli keskisuuri tuottaja Länsi-Euroopan markkinoilla ja sen markkinaosuus oli 5 ja 6,8 prosentin välillä. Hercules on kuitenkin merkittävin tuottaja Amerikan markkinoilla.

4 Komission virkamiehet, jotka toimivat 6.2.1962 annetun perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäisen täytäntöönpanoasetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisesti (EYVL 1962, N:o 13, s. 204, jäljempänä asetus N:o 17), suorittivat 13. ja 14.10.1983 samanaikaisen tarkastuksen seuraavissa yrityksissä, jotka tuottivat polypropeenia yhteisön markkinoille:

- ATO Chimie SA, nykyisin Atochem (jäljempänä ATO),
- BASF AG (jäljempänä BASF),
- DSM NV (jäljempänä DSM),
- Hercules Chemicals NV (jäljempänä Hercules),

- Hoechst AG (jäljempänä Hoechst),
- Chemische Werke Hüls (jäljempänä Hüls),
- Imperial Chemical Industries plc (jäljempänä ICI),
- Montepolimeri SpA, nykyisin Montedipe (jäljempänä Monte),
- Shell International Chemical Company Ltd (jäljempänä Shell),
- Solvay & Cie SA (jäljempänä Solvay),
- BP Chimie (jäljempänä BP).

Tarkastusta ei tehty Rhône-Poulenc SA:n (jäljempänä Rhône-Poulenc) eikä Enichem Anic SpA:n tiloihin.

Tarkastusten seurauksena komissio esitti asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaiset tietojensaantipyynnöt (jäljempänä tietojensaantipyynnöt) edellä mainittujen yritysten lisäksi myös seuraaville yrityksille:

- Amoco,
- Chemie Linz AG (jäljempänä Linz),
- Saga Petrokjemi AS & Cie, joka nykyisin on osa Statoilia (jäljempänä Statoil),
- Petrofina SA (jäljempänä Petrofina),
- Enichem Anic SpA (jäljempänä Anic).

Itävaltalainen yritys Linz kiisti komission toimivallan ja kieltäytyi vastaamasta tietojensaantipyyntöön. Edellä mainitun asetuksen 14 artiklan 2 kohdan mukaisesti komission virkamiehet suorittivat seuraavaksi tarkastukset Anicin ja Saga Petrochemicals UK Ltd:n, joka on Sagan englantilainen tytäryhtiö, tiloissa, sekä Linzin myyntipaikoissa Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Saksan liittotasavallassa. Rhône-Poulencille ei esitetty tietojensaantipyyntöä.

6 Tarkastusten sekä tietojensaantipyyntöjen seurauksena saatujen tietojen perusteella komissio päätteli, että vuodesta 1977 vuoteen 1983 kyseiset tuottajat olivat ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan vastaisesti useilla hinta-aloitteilla säännöllisesti vahvistaneet tavoitehinnat ja kehittäneet myytyjen määrien vuosittaisen tarkkailujärjestelmän jakaakseen käytettävissä olevat markkinat keskenään sovittujen tonnimäärien tai prosenttiosuuksien mukaan. Tämän vuoksi komissio päätti 30.4.1984 aloittaa asetuksen N:o 17 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun menettelyn ja lähetti toukokuun 1984 aikana kirjalliset väitetiedoksiannot edellä mainituille yrityksille, lukuun ottamatta Anicia ja Rhône-Poulencia. Vastaanottajat vastasivat niihin kirjallisesti.

7 Komission nimittämä kuulemismenettelyistä vastaava neuvonantaja kutsui 24.10.1984 koolle väitetiedoksiannon vastaanottajien oikeudelliset neuvonantajat, jotta sovittaisiin tietyistä hallinnolliseen menettelyyn kuuluvaa kuulemismenettelyä, jonka piti alkaa 12.11.1984, koskevista järjestelyistä. Komissio ilmoitti tässä kokouksessa yritysten väitetiedoksiantoon antamissaan vastauksissa esittämien väitteiden seurauksena, että se toimittaa yrityksille välittömästi lisää tietoa niiden tietojen lisäksi, joita yrityksillä jo oli hinta-aloitteiden täytäntöönpanosta. Komissio lähetti yritysten oikeudellisille neuvonantajille 31.10.1984 suuren määrän asiakirjoja, jotka sisälsivät jäljennöksiä tuottajien myyntitoimistoilleen antamista hintoja koskevista ohjeista, sekä yhteenvetotaulukoita asiakirjoista. Taatakseen liikesalaisuuden säilymisen komissio toimitti lähetyksen tietyillä ehdoilla; erityisesti mainittiin, ettei asiakirjoja saa saattaa yritysten kaupallisten yksiköiden tietoon. Useiden yritysten asianajajat kieltäytyivät hyväksymästä ehtoja ja palauttivat asiakirjat ennen kuulemista.

8 Väitetiedoksiantoon annetuista vastauksista saatujen tietojen perusteella komissio päätti ulottaa menettelyn koskemaan myös Anicia ja Rhône-Poulencia. Tämän vuoksi se toimitti niille 25.10.1984 samanlaisen väitetiedoksiannon kuin viidelletoista muulle yritykselle.

9 Ensimmäinen kuuleminen järjestettiin 12.–20.11.1984. Sen aikana kuultiin kaikkia muita yrityksiä paitsi Shelliä (joka kieltäytyi osallistumasta kuulemiseen), Anicia, ICI:tä sekä Rhône-Poulencia (joilla ei mielestään ollut ollut riittävää mahdollisuutta valmistautua).

10 Kuulemisen yhteydessä useat yritykset kieltäytyivät keskustelemasta seikoista, joita käsiteltiin niille 31.10.1984 lähetetyissä asiakirjoissa, ja väittivät, että komissio oli kokonaan muuttanut perustelujensa suuntautumista ja että niille oli vähintään annettava mahdollisuus esittää kirjallisia huomautuksia. Toiset

yritykset väittivät, että niillä ei ollut ollut tarpeeksi aikaa kyseisten asiakirjojen tutkimiseen ennen kuulemista. BASF:n, DSM:n, Herculesin, Hoechstin, ICI:n, Linzin, Monten, Petrofinan ja Solvayn asianajajat lähettivät komissiolle 28.11.1984 yhteisen kirjeen asiasta. Hüls ilmoitti 4.12.1984 lähettämällään kirjeellä jakavansa tämän näkökannan.

11 Tämän vuoksi komissio lähetti 29.3.1985 yrityksille uusia asiakirjoja, jotka koskivat yritysten myyntitoimistoilleen antamia hintoja koskevia ohjeita, niiden mukana hintoja koskevia taulukoita sekä yhteenvedon todisteista, jotka koskivat niitä hinta-aloitteita, joista asiakirjoja oli saatavilla. Komissio pyysi yrityksiä vastaamaan tähän sekä kirjallisesti että toisessa kuulemisessa ja tarkensi poistavansa alunperin asetetut rajoitukset, jotka koskivat tietojen antamista kaupallisille yksiköille.

12 Toisella samana päivänä lähettämällään kirjeellä komissio vastasi asianajajien esittämiin väitteisiin, joiden mukaan komissio ei ollut esittänyt tarkkaa oikeudellista määritelmää yritysten välisestä perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetusta järjestelystä, ja pyysi yrityksiä esittämään kirjalliset ja suulliset huomautuksensa.

13 Toinen kuuleminen järjestettiin 8.–11.7.1985 sekä 25.7.1985. Anic, ICI ja Rhône-Poulenc esittivät sen yhteydessä huomautuksensa ja muut yritykset (Shelliä lukuun ottamatta) kommentoivat komission kahdessa 29.3.1985 päivätyssä kirjeessä käsiteltyjä seikkoja.

14 Alustava kuulemispöytäkirja sekä tarpeelliset asiakirjat toimitettiin kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevälle neuvoa-antavalle komitealle (jäljempänä neuvoa-antava komitea) 19.11.1985 ja lähetettiin yrityksille 25.11.1985. Neuvoa-antava komitea esitti kantansa 170:nnessä kokouksessaan 5. ja 6.12.1985.

15 Menettelyn lopuksi komissio teki kanteen kohteena olevan päätöksen 23.4.1986, jossa määrätään seuraavaa:

"*1 artikla*

Anic SpA, ATO Chemie SA (nykyisin Atochem), BASF AG, DSM NV, Hercules Chemicals NV, Hoechst AG, Chemische Werke Hüls (nykyisin Hüls AG), ICI plc, Chemische Werke Linz, Montepolimeri SpA (nykyisin Montedipe), Petrofina SA, Rhône-Poulenc SA, Shell International Chemical

Co. Ltd, Solvay & Cie ja Saga Petrokjemi AS & Cie (kuuluu nykyisin Statoiliin) ovat rikkoneet ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan määräyksiä osallistumalla:

- Anic vuoden 1977 marraskuusta vuoden 1982 loppuun tai 1983 alkuun;

- Rhône-Poulenc vuoden 1977 marraskuusta vuoden 1980 loppuun;

- Petrofina ainakin vuodesta 1980 vuoden 1983 marraskuuhun;

- Hoechst, ICI, Montepolimeri ja Shell vuoden 1977 puolivälistä ainakin vuoden 1983 marraskuuhun;

- Hercules, Linz, Saga ja Solvay vuoden 1977 marraskuusta ainakin vuoden 1983 marraskuuhun;

- ATO ainakin vuodesta 1978 ainakin vuoden 1983 marraskuuhun;

- BASF, DSM ja Hüls vuoden 1977 ja vuoden 1979 väliltä ainakin marraskuuhun 1983,

vuoden 1977 puolivälissä tehtyyn sopimukseen ja yhdenmukaistettuun menettelytapaan, jonka yhteydessä polypropeenia yhteismarkkinoiden alueelle toimittavat tuottajat:

a) ovat ottaneet yhteyttä toisiinsa ja tavanneet säännöllisesti (vuoden 1981 alusta kahdesti kuukaudessa) salaisissa kokouksissa käsitelläkseen ja määrittääkseen kaupallista politiikkaansa;

b) ovat asettaneet toistuvasti 'tavoite'-hintoja (tai vähimmäishintoja) tuotteen myynnissä kaikissa yhteisön jäsenvaltioissa;

c) ovat sopineet erilaisista toimenpiteistä tavoitehintojen soveltamisen helpottamiseksi, mukaan lukien (pääasiassa) väliaikaiset tuotantorajoitukset, yksityiskohtaisten tietojen vaihto toimituksista, paikallisten kokousten järjestäminen ja vuoden 1982 lopusta alkaen 'account management' -järjestely, jonka tarkoituksena on soveltaa hinnankorotuksia yksittäisiin asiakkaisiin;

d) ovat toteuttaneet samanaikaisia hinnankorotuksia soveltamalla edellä mainittuja tavoitteita;

e) ovat jakaneet markkinat osoittamalla jokaiselle tuottajalle vuosittaisen myyntitavoitteen tai -kiintiön (1979, 1980 ja ainakin osan vuodesta 1983) tai kyseistä vuotta koskevan lopullisen sopimuksen puuttuessa velvoittaneet tuottajat rajoittamaan kuukausittaista myyntiään viittaamalla aiempaan kauteen (1981, 1982).

2 artikla

Edellä 1 artiklassa mainitut yritykset määrätään lopettamaan edellä mainittu rikkominen (mikäli ne eivät jo ole niin tehneet) ja pidättäytymään vastaisuudessa polypropeenialalla kaikista sopimuksista tai yhdenmukaistetuista menettelytavoista, joilla voisi olla samoja tai samankaltaisia tavoitteita, mukaan lukien sellaisten tavanomaisesti liikesalaisuuksina pidettyjen tietojen vaihtaminen, joiden perusteella osanottajat saisivat suoraa tai epäsuoraa tietoa muiden yksittäisten tuottajien tuotannosta, toimituksista, varastojen tasosta, myyntihinnoista, investointikuluista tai -suunnitelmista tai jotka mahdollistaisivat niille nimenomaisten tai hiljaisten sopimusten täytäntöönpanon tai yhdenmukaistetun menettelytavan, joka koskee hintoja tai markkinoiden jakamista yhteisössä. Kaikkia yleistä tiedonvaihtoa koskevia järjestelmiä, joihin tuottajat osallistuvat (kuten Fides) on hoidettava siten, että niissä ei ole tietoja, joista voidaan tunnistaa tiettyjen tuottajien toiminta, ja yritysten on pidättäydyttävä erityisesti sellaisesta ylimääräisestä keskinäisestä tiedonvaihdosta, jolla on merkitystä kilpailun kannalta ja jota järjestelmä ei kata.

3 artikla

Yrityksille, joille tämä päätös on osoitettu, määrätään 1 artiklassa todetun rikkomisen seurauksena seuraavat sakot:

i) Anic SpA, sakkoa 750 000 ecua, joka vastaa 1 103 692 500 Italian liiraa (ITL);

ii) Atochem, sakkoa 1 750 000 ecua, joka vastaa 11 973 325 Ranskan frangia (FRF);

iii) BASF AG, sakkoa 2 500 000 ecua, joka vastaa 5 362 225 Saksan markkaa (DEM);

iv) DSM NV, sakkoa 2 750 000 ecua, joka vastaa 6 657 640 Alankomaiden guldenia (NLG);

v) Hercules Chemicals NV, sakkoa 2 750 000 ecua, joka vastaa 120 569 620 Belgian frangia (BEF);

vi) Hoechst AG, sakkoa 9 000 000 ecua, joka vastaa 19 304 010 DEM;

vii) Hüls AG, sakkoa 2 750 000 ecua, joka vastaa 5 898 447,5 DEM;

viii) ICI plc, sakkoa 10 000 000 ecua, joka vastaa 6 447 970 Englannin puntaa GBP;

ix) Chemische Werke Linz, sakkoa 1 000 000 ecua, joka vastaa 1 471 590 000 ITL;

x) Montedipe, sakkoa 11 000 000 ecua, joka vastaa 16 187 490 000 ITL;

xi) Petrofina SA, sakkoa 600 000 ecua, joka vastaa 26 306 100 BEF;

xii) Rhône-Poulenc SA, sakkoa 500 000 ecua, joka vastaa 3 420 950 FRF;

xiii) Shell International Chemical Co. Ltd, sakkoa 9 000 000 ecua, joka vastaa 5 803 173 GBP;

xiv) Solvay & Cie, sakkoa 2 500 000 ecua, joka vastaa 109 608 750 BEF;

xv) Statoil, Den Norske Stats Oljeselskap AS (johon Saga Petrokjemi nykyisin kuuluu), sakkoa 1 000 000 ecua, joka vastaa 644 797 GBP.

4 ja 5 artikla

– –"

16 Lopullinen kuulemispöytäkirja, joka sisälsi yritysten pyytämät korjaukset, lisäykset ja poistot teksteihin, lähetettiin niille 8.7.1986.

Menettely

17 Tällainen oli tilanne, kun kantaja nosti tämän kanteen yhteisöjen tuomioistuimen kirjaamoon 31.7.1986 jättämällään kannekirjelmällä, jossa vaaditaan päätöksen kumoamista. Kolmetoista päätöksen neljästätoista muusta vastaanottajasta nosti myös kanteen päätöksen kumoamiseksi (asiat T-1/89–T-4/89, T-6/89 ja T-8/89–T-15/89).

18 Asian kirjallinen käsittely tapahtui kokonaisuudessaan yhteisöjen tuomioistuimessa.

19 Yhteisöjen tuomioistuin palautti tämän asian sekä muut kolmetoista asiaa 15.11.1989 antamallaan määräyksellä Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen perustamisesta 24.10.1988 tehdyn neuvoston päätöksen 88/591/EHTY, ETY, Euratom (jäljempänä 24.10.1988 tehty neuvoston päätös, EYVL L 319, s. 1) 14 artiklan nojalla Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen.

20 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen presidentti nimesi 24.10.1988 tehdyn neuvoston päätöksen 2 artiklan 3 kohdan mukaisesti julkisasiamiehen.

21 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaaja kutsui 3.5.1990 päivätyllä kirjeellään asianosaiset epäviralliseen kokoukseen sopiakseen suullisen käsittelyn järjestelyistä. Kokous pidettiin 28.6.1990.

22 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaaja pyysi 9.7.1990 päivätyllä kirjeellään asianosaisia esittämään huomautuksensa asioiden T-1/89–T-4/89 ja T-6/89–T-15/89 mahdollisesta yhdistämisestä suullista käsittelyä varten. Yksikään asianosaisista ei vastustanut tätä.

23 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin yhdisti 25.9.1990 antamallaan määräyksellä edellä mainitut asiat suullista käsittelyä varten yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 43 artiklan mukaisesti, sillä perusteella, että ne liittyivät toisiinsa. Kyseistä artiklaa sovellettiin 24.10.1988 tehdyn neuvoston päätöksen 11 artiklan kolmannen kohdan mukaan soveltuvin osin myös menettelyyn yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa.

24 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ratkaisi 15.11.1990 antamallaan määräyksellä kantajien asioissa T-2/89, T-3/89, T-9/89, T-11/89, T-12/89 ja T-13/89 esittämät pyynnöt luottamuksellisesta käsittelystä ja hyväksyi ne osittain.

25 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 9.10.–29.11.1990 jätetyissä kirjeissään asianosaiset vastasivat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaajan niille 19.7.1990 päivätyssä kirjeessä esittämiin kysymyksiin.

26 Kysymyksiin saatujen vastausten sekä esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella ja julkisasiamiehen kuulemisen jälkeen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätti aloittaa suullisen käsittelyn ilman alustavia tutkintatoimia.

27 Asianosaisten suulliset lausumat sekä vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymyksiin kuultiin 10.–15.12.1990 pidetyssä istunnossa.

28 Julkisasiamiehen esittämä ratkaisuehdotus kuultiin 10.7.1991 pidetyssä istunnossa.

Asianosaisten vaatimukset

29 Hercules Chemicals NV vaatii yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta:

1) kumoamaan kokonaan tai osittain komission 23.4.1986 tekemän päätöksen (IV/31.149 – Polypropeeni) 1 ja 3 artiklan niiltä osin kuin se koskevat Herculesta;

2) toissijaisesti muuttamaan päätöksen 3 artiklaa niiltä osin kuin se koskee Herculesta joko kumoamalla Herculesin sakkomääräyksen tai alentamalla huomattavasti sakon määrää ja

3) määräämään oikeudenkäyntikulut komission maksettaviksi.

Komissio vaatii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta:

– hylkäämään kanteen ja

– määräämään oikeudenkäyntikulut kantajan maksettaviksi.

Pääasia

30 Ensiksi on tutkittava kantajan esittämät väitteet, jotka koskevat kantajalle kuuluvan puolustautumisoikeuden rikkomista, koska kantajan mukaan 1) komission päätös perustuu asiakirjoihin, jotka eivät ole luotettavia, 2) koska komissio ei ole toimittanut kantajalle kaikkia asiakirjoja, joihin päätös perustuu ja on jopa kieltäytynyt toimittamasta tiettyjä kantajan siltä pyytämiä asiakirjoja; toiseksi on tutkittava rikkomisen toteennäyttämiseen liittyvät väitteet, jotka koskevat toisaalta 1) komission tosiseikkojen toteamista ja toisaalta 2) ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamista näihin tosiseikkoihin, joiden osalta komissio A) ei ole asianmukaisesti määrittänyt rikkomista, B) ei ole asianmukaisesti arvioinut rajoittavaa vaikutusta kilpailuun ja C) vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan sekä D) on lukenut kantajan syyksi kollektiivisen vastuun; kolmanneksi on tutkittava yhdenvertaisuusperiaatteen loukkaamista koskevat väitteet; neljänneksi päätöksen perusteluja koskevat väitteet, joiden mukaan 1) päätöstä ei ole riittävästi perusteltu eikä 2) siinä viitata lainkaan kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan kertomukseen; viidenneksi on tutkittava sakon määräämistä koskevat väitteet, joiden mukaan määrätty sakko 1) koskee osittain niin vanhoja tapahtumia, että sakkoa ei ajan kulumisen vuoksi olisi enää saanut määrätä ja se on lisäksi suhteeton niin 2) väitetyn rikkomisen keston kuin 3) sen vakavuuden kannalta.

Puolustautumisoikeudet

1. *Tiettyjen päätöksen perusteena olevien asiakirjojen luotettavuus*

31 Kantaja väittää, että lukuun ottamatta Herculesin antamia hintoja koskevia ohjeita (komission 29.3.1985 päivätyn kirjeen liitteet, jäljempänä 29.3.1985 päivätyn kirjeen liitteet) sekä joitakin muita sisäisiä asiakirjoja, joiden todistusarvo on rajallinen, komissio on perustanut päätelmänsä asiakirjoihin, jotka eivät ole peräisin kantajalta eivätkä ole olleet sen hallussa. Kyseiset asiakirjat ovat osin mahdottomia lukea, niiden merkitys on hämärä ja ristiriitainen, niiden kirjoittajaa ei tiedetä ja niiden sisältö on toisen tai kolmannen asteen huhua. Koska asiakirjojen alkuperää ei tiedetä, Hercules väittää, ettei

se ole pystynyt tutkimaan niiden luotettavuutta tai kontekstia, jonka yhteydessä sen nimi on asiakirjoissa mainittu.

32 Kantaja väittää, että komissio, jonka yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti (yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok. 1975, s. 1663, 164 kohta ja sitä seuraavat kohdat) on perustettava päätöksensä uskottavasta näytöstä seuraaviin järkeviin perusteisiin, ei ole tutkinut asiaa kunnolla eikä suhtautunut kriittisesti käyttämiinsä asiakirjoihin, kuten sen olisi pitänyt (edellä mainittu asia Suiker Unie v. komissio, 396 kohta ja sitä seuraavat kohdat). Kriittisyys olisi ollut erityisesti tarpeen koska, ottaen huomioon olosuhteet, väärän vaikutelman antaminen niiden tuottajien asemasta, jotka eivät osallistuneet kyseisiin kokouksiin, olisi ollut kyseisten aloitteiden alkuunpanijoiden ja kyseisten asiankirjojen laatijoiden edun mukaista näiden kannustaessa läsnäolevia mukautumaan suunnitelmaansa. Hercules haluaa esimerkkinä osoittaa, että vaikka asiakirjoilla kokonaisuudessaan voidaan todistaa tuottajien välisten keskustelujen yleisestä sävystä, ei niistä kuitenkaan voida tehdä tarkkoja johtopäätöksiä tietyn yksittäisen tuottajan käyttäytymisestä, varsinkaan kun tämä ei osallistunut kyseisiin kokouksiin.

33 Vastauksessaan Hercules huomauttaa, että komissio ei voi turvautua siihen seikkaan, että asetuksen N:o 17 19 artiklan mukaisesti pidetyssä kuulemistilaisuudessa yrityksiä edustivat henkilöt, jotka eivät voineet suoraan todistaa komission esittämistä väitteistä. Itse asiassa Herculesin mukaan komission olisi pitänyt vaatia todistamaan pystyvien henkilöiden lausuntoja, mikäli se aikoi käyttää todisteita. Omalta osaltaan Hercules antoi komission virkamiesten haastatella kokouksiin osallistunutta työntekijäänsä.

34 Lopuksi kantaja esittää, että komissio on tulkinnut hallussaan olevia asiakirjoja järjestelmällisesti Herculesille epäsuotuisalla tavalla ja jättänyt huomioimatta tiettyjä sellaisia mainintoja asiakirjoissa, jotka olisivat voineet olla kantajalle suotuisia.

35 Komissio puolestaan esittää, että Hercules sivuuttaa raskauttavia asiakirjoja, joita on löytynyt sen tiloista tai joita yhtiö on toimittanut komissiolle, kuten yleisen väitetiedoksiannon liitteet 2, 23, 45 ja 88 (jäljempänä yleisen väitetiedoksiannon liitteet). Komissio toteaa, että sillä oli syytä pitää näyttöä, erityisesti ICI:n asiakirjoja, selkeinä ja luotettavina johtuen niiden sisällöstä sekä siitä, että ne tukevat toisiaan. Esimerkiksi vastauksessaan tietojensaantipyyntöön (yleisen väitetiedoksiannon liite 8) ICI selittää sisäisiä tiedotteitaan, erityisesti niiden laatimisen ajankohtaa sekä laatijan henkilöllisyyttä.

36 Komissio väittää lisäksi, että Hercules on vastauksessaan väitetiedoksiantoon esittänyt, että vaikuttaa kohtuulliselta hyväksyä ICI:n vastauksessaan tietojensaantipyyntöön esittämä luettelo kokouksista. Lisäksi komission mukaan Hercules on väärässä väittäessään, että asiakirjojen sisältämät tiedot olisivat toisen tai kolmannen asteen huhuja. Komission mukaan asiakirjat osoittavat selvästi ja luotettavasti kartellin olemassaolon pitkän ajanjakson aikana.

37 Komission mukaan kun asiakirjat on hyväksytty luotettaviksi ja tarkoiksi, ei niiden uskottavuutta enää voida kyseenalaistaa tiettyä tuottajaa koskevien seikkojen osalta. Komissio kuitenkin huomauttaa, ettei Hercules ole tarkentanut, mitä asiakirjoja se ei katsonut luotettaviksi, ja että Hercules on tältä osin ainoastaan maininnut tarkasti yhden asiakirjan, nimittäin pöytäkirjan 1.6.1983 pidetystä kokouksesta (yleisen väitetiedoksiannon liite 40), mutta on tulkinnut sitä väärin ja irrallaan sen kontekstista, josta ilmenee, että siinä esitettyä ilmoitusta seurasi hintoja koskevia ohjeita.

38 Lisäksi komissio katsoo, ettei em. yhdistetyissä asoissa 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie, 16.12.1975 annetun tuomion (164 kohta) perusteella voida vaatia komissiota järjestämään kuulemistilaisuuksia huhupuheiden luotettavuudesta. Komissio joka tapauksessa suoritti tarpeelliset tutkimukset, se esimerkiksi haastatteli Herculesin kokouksiin osallistunutta työntekijää (Herculesille osoitetun erityisen väitetiedoksiannon, jäljempänä Herculesin väitetiedoksianto, liite 7) ja tuli hallinnollisen menettelyn aikana vakuuttuneeksi keräämänsä näytön luotettavuudesta.

39 Komissio esittää myös, että kuulemismenettelyssä Hercules valtuutti edustajakseen pääjohtajansa, koska se ehkä katsoi paremmaksi olla lähettämättä henkilöä, joka voisi suoraan todistaa yrityksiä vastaan esitettyjen väitteiden osalta, päinvastoin kuin mitä kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja oli pyytänyt.

40 Komissio väittää lopuksi, ettei se ole käsitellyt näyttöä puolueellisesti tai epäoikeudenmukaisesti. Se, että se on valinnut yhden näkökannan toisen sijaan, on ollut seurausta siitä, että näyttö on tukenut enemmän kyseistä kantaa. Se viittaa päätöksen 78 kohdan viimeiseen kappaleeseen osoittaakseen muuttaneensa lähestymistapaa, kun näyttö ei riittävästi tukenut sen alkuperäistä kantaa.

41 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa aluksi, että lähes kaikkien ICI:stä saatujen kokouspöytäkirjojen kirjoittajien henkilöllisyys tunnetaan, koska ICI on kertonut sen vastauksessaan tietojensaantipyyntöön (yleisen väitetiedoksiannon liite 8).

42 Seuraavaksi on todettava, että eri asiakirjat vahvistavat näiden pöytäkirjojen sisällön, kuten erään kantajan johtajan laatimat kokouspöytäkirjat – esimerkiksi 13.5.1982 pidetystä kokouksesta (Herculesin väitetiedoksiannon liite 3), joka vahvistaa ICI:n samasta kokouksesta laatiman pöytäkirjan (yleisen väitetiedoksiannon liite 24) – kuten tietyt taulukot eri tuottajien myyntiluvuista, hintoja koskevat ohjeet, jotka niin määrältään kuin voimaantulopäivältään vastaavat kokouspöytäkirjoissa mainittuja tavoitehintoja, sekä eri tuottajien vastaukset komission niille osoittamiin tietojensaantipyyntöihin. Lisäksi tietyt asiakirjat, jotka vahvistavat yleisesti ICI:stä saatujen kokouspöytäkirjojen sisällön, ovat nimenomaan kantajan tiloista löytyneitä tai kantajan toimittamia (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 2, 23, 45 ja 88).

43 Tämän vuoksi komissiolla oli perusteet katsoa, että ICI:stä löytyneet kokouspöytäkirjat kuvasivat objektiivisesti kokousten sisältöä. Kokousten puheenjohtajana toimivat ICI:n henkilöstöön kuuluvat eri henkilöt, minkä vuoksi oli yhä tärkeämpää pöytäkirjoja laatimalla tiedottaa huolellisesti kokousten sisällöstä ICI:n henkilöstölle, joka ei osallistunut tiettyihin kokouksiin.

44 Näissä olosuhteissa on kantajan tehtävänä toimittaa toisenlainen selitys siitä, mitä tapahtui kokouksissa, joihin se osallistui, esittämällä tarkkoja tietoja, kuten sen työntekijän tekemiä muistiinpanoja kokouksista, joihin tämä on osallistunut tai kokouksiin osallistuneiden henkilöstöön kuuluvien todistukset. On todettava, ettei kantaja ole esittänyt tai tarjoutunut esittämään mitään tällaista näyttöä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa.

45 Kysymys siitä, todistivatko komission kantajaa vastaan esittämät asiakirjat tuottajien välisten keskustelujen yleisen sävyn lisäksi kantajan tarkasta käyttäytymisestä, sekä kysymys siitä, tulkitsiko komissio asiakirjoja järjestelmällisen epäsuotuisasti kantajan kannalta, liittyvät tiiviisti kysymykseen siitä, tukeeko komission esittämä näyttö sen tekemää tosiseikkojen toteamista. Koska kysymys koskee pääasiaa ja liittyy rikkomisen osoittamiseen, on sitä tutkittava myöhemmin yhdessä muiden rikkomisen osoittamista koskevien kysymysten kanssa.

2. *Tiettyjen asiakirjojen toimittamatta jättäminen tai kieltäytyminen niitä toimittamasta*

46 Kantajan mukaan väitetiedoksiannon jälkeen komissio salli sen vastaanottajien tutkia oikeudenkäyntiasiakirjat. Kantajan mukaan tietty määrä sen kannalta epäsuotuisia asiakirjoja kuitenkin puuttui oikeudenkäyntiasiakirjojen joukosta. Kantaja pyysi turhaan 30.8.1984 päivätyllä kirjeellään komissiota esittämään ne asiakirjat, jotka kantajan mukaan olisivat sallineet sen osoittaa työntekijänsä B:n aseman kokouksissa. Komissio myös kieltäytyi 13.9.1984 päivätyssä kirjeessään, vastauksena Herculesin 30.7.1984 päivättyyn kirjeeseen, sallimasta kantajan tutustua muiden tuottajien väitetiedoksiantoon antamiin vastauksiin, jotka saattoivat sisältää Herculesin kannalta suotuisia seikkoja, joiden avulla se olisi voinut valmistautua kuulemiseen ja mahdolliseen kanteeseen.

47 Kantaja kiistää komission kieltäytymiselle esittämät perusteet, nimittäin että komissio olisi liittänyt väitetiedoksiantoon kaiken tarpeellisen tiedon, jotta Hercules voisi valmistella puolustustaan, että sen velvollisuutena oli ottaa huomioon kaikki näyttö, mukaan lukien Herculesille suotuisa näyttö, ja että tämän vuoksi Herculesin ei tarvinnut saada asiakirjoja, joita se oli pyytänyt. Kantajan mukaan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti (yhdistetyt asiat 56/64 ja 58/64, Consten-Grundig v. komissio, tuomio 13.7.1966, Kok. 1966, s. 429; asia 48/69, ICI v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 619; asia 17/74, Transocean Marine Paint Association v. komissio, tuomio 23.10.1974, Kok. 1974, s. 1063 ja asia 85/76, Hoffman-La Roche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok 1979, s. 461) puolustautumisoikeuksiin kuuluu, että yrityksille, joita asia koskee, on annettava tiedoksi olennaiset tosiseikat, joihin komissio perustaa väitteensä, sekä varattava tilaisuus esittää huomautuksensa. Väitteet perustuvat kuitenkin väitetiedoksiannon liitteenä olevien asiakirjojen lisäksi asiakirjoihin, joita väitetiedoksiannon laatija ei ole siihen liittänyt. Hercules ei näin voinut todistaa, että sen työntekijän B läsnäolosta tietyissä kokouksissa ei voida päätellä Herculesin osallistuneen rikkomiseen. Puolustuksen pitäisi voida korostaa sen kannalta suotuisaa komission hallussa olevaa tietoa, jonka komissio on saattanut unohtaa tai aliarvioida.

48 Hercules väittää lisäksi, että tämä komission suorittama puolustautumisoikeuksien rikkominen hallinnollisessa menettelyssä ei ole korjattavissa sillä, että kyseiset asiakirjat toimitetaan asian käsittelyn aikana yhteisöjen tuomioistuimeen.

49 Vastauksessaan se lisää, ettei komissiolla ole perusteita väitteelleen, jonka mukaan Hercules ei ole pystynyt osoittamaan väitteitään tukevia asiakirjoja, mikä luonnollisesti on ollut mahdotonta, koska sen ei ole annettu tutustua asiakirjoihin. Komissio ei myöskään voi syyttää Herculesia siitä, että tämä väittää tiettyjen sen kannalta tarpeellisten asiakirjojen jääneen oikeudenkäyntiasiakirjojen ulkopuolelle, koska tällaiset epäilyt olisi vältetty helposti sallimalla Herculesin tutustua tutkimusasiakirjoihin, joita ei ole liitetty oikeudenkäyntiasiakirjoihin.

50 Komissio puolestaan huomauttaa, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan (yhdistetyt asiat 43/82 ja 63/82, VBVB ja VBBB v. komissio, tuomio 17.1.1984, Kok. 1984, s. 19, 25 kohta) komissio ei ole velvollinen antamaan tietoja asiakirja-aineistostaan. Joka tapauksessa ainoat asiakirjat, joita se ei antanut kantajan saataville asiakirjoihin tutustumisen vaiheessa, ovat tässä tapauksessa sellaisia, joista olisi paljastunut aitoja liikesalaisuuksia, sen omia sisäisiä asiakirjoja sekä muiden tuottajien vastauksia väitetiedoksiantoihin. Tämän vuoksi se kiistää kieltäytyneensä toimittamasta asiakirjoja, jotka eivät olleet sen näkökannan mukaisia. Hercules ei joka tapauksessa pysty osoittamaan ainoatakaan asiakirjaa tukeakseen väitettään, jonka mukaan komissio on valinnut asiakirjoista ne, jotka sopivat sille parhaiten, eikä ole käyttänyt tai julkistanut muita. Komissiolla ei myöskään ole mielestään velvoitetta antaa tutustua vastauksiin, joita muut tuottajat antoivat väitetiedoksiantoihin.

51 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että puolustautumisoikeuksien huomioon ottaminen edellyttää, että kantajalle on annettu tilaisuus tulla kuulluksi, kuten se itse toivoi, kaikkien komission sille osoittamassa väitetiedoksiannossaan sitä vastaan esittämien väitteiden osalta sekä väitteiden tukemiseksi esitetyn näytön osalta, jonka komissio on maininnut väitetiedoksiannossa tai liittänyt siihen (asia 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok. 1983, s. 3461, 7 kohta).

52 Puolustautumisoikeuksien huomioon ottaminen ei kuitenkaan edellytä, että yrityksellä, jota ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan nojalla aloitettu menettely koskee, olisi oltava mahdollisuus kommentoida kaikkia oikeudenkäyntiasiakirjoihin kuuluvia asiakirjoja, koska määräyksiä, jotka velvoittaisivat komission luovuttamaan oikeudenkäyntiasiakirjat asianosaisille, ei ole (edellä mainitut yhdistetyt asiat 43/82 ja 63/82, tuomio 17.1.1984, 25 kohta).

53 On kuitenkin huomattava, että tarjotessaan mahdollisuuden tutustua asiakirjoihin kilpailuasioissa komissio on itse asettanut itselleen sääntöjä, jotka ylittävät yhteisöjen tuomioistuimen asettamat vaatimukset. *12. kertomuksessa kilpailupolitiikasta* esitettyjen sääntöjen mukaan (s. 40 ja 41)

"komissio myöntää sellaisille yrityksille, joita menettely koskee, oikeuden tutustua niitä koskeviin asiakirjoihin. Yrityksille annetaan tieto komission asiakirjojen sisällöstä liittämällä väitetiedoksiantoon tai kirjeeseen, jossa valitus hylätään, luettelo kaikista asiakirja-aineistoon kuuluvista asiakirjoista ja tieto kaikista asiakirjoista tai asiakirjojen osista, joihin mainituilla yrityksillä on oikeus tutustua. Yritykset voivat tutkia saatavilla olevia asiakirjoja komission tiloissa. Jos yritys haluaa tutkia vain muutamia asiakirjoja, komissio voi lähettää sille niistä kopiot. Komissio pitää luottamuksellisina, ja näin ollen sellaisina, joihin tietyllä yrityksellä ei ole oikeutta tutustua, seuraavia asiakirjoja: sellaisia asiakirjoja ja asiakirjojen osia, jotka sisältävät muiden yritysten liikesalaisuuksia; komission sisäisiä asiakirjoja, kuten kirjelmiä, luonnoksia ja muita työasiakirjoja; kaikkia muita luottamuksellisia tietoja, kuten tietoja, joiden perusteella voi tunnistaa kantajat, jotka haluavat pysyä tuntemattomina, sekä tietoja, jotka on toimitettu komissiolle sillä ehdolla, että niiden luottamuksellisuus säilyy".

Komissio ei voi olla noudattamatta itse itselleen asettamiaan sääntöjä (asia 81/72, komissio v. neuvosto, tuomio 5.6.1973, Kok. 1973, s. 575, 9 kohta ja asia 148/73, Louwage v. komissio, tuomio 30.1.1974, Kok. 1974, s. 81).

54 Edellä esitetystä seuraa, että komissiolla on velvollisuus asettaa yrityksen, jota ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan nojalla aloitettu menettely koskee, saataville kaikki sille suotuisat ja epäsuotuisat asiakirjat, jotka komissio on hankkinut suorittamiensa tutkimusten aikana, lukuun ottamatta muiden yritysten liikesalaisuuksia sisältäviä asiakirjoja, komission sisäisiä asiakirjoja tai muuta luottamuksellista tietoa.

55 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että tässä tapauksessa ei mikään seikka osoita, että komission yksiköt olisivat valikoineet kantajan saataville annettuja asiakirjoja estääkseen kantajaa osoittamasta, että johtuen sen työntekijän asemasta polypropeenin tuottajien kokouksissa, se ei ole osallistunut rikkomiseen. Itse asiassa on todettava, että komission kieltäytymisen osalta kantaja ei ole esittänyt ainoatakaan seikkaa, joka osoittaisi komission yksiköiden vilpillisyyttä, minkä kantaja olisi voinut tehdä osoittamalla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa todeksi 30.8.1984 päivätyssä kirjeessä esittämänsä epäilyt, joiden mukaan tietyt komission kantajan

luota löytämät asiakirjat eivät sisälly sen saataville annettuihin oikeudenkäyntiasiakirjoihin.

56 Erityisesti sen osalta, että komissio on kieltäytynyt antamasta kantajan saataville muiden tuottajien vastauksia väitetiedoksiantoon, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, ettei ole tarpeen tutkia, onko kieltäytyminen puolustautumisoikeuksien rikkomista. Itse asiassa tällainen tutkimus olisi tarpeen ainoastaan jos kieltäytymisen puuttuminen olisi vaikuttanut hallinnollisen menettelyn tulokseen (asia 30/78, Distillers Company v. komissio, yhteisöjen tuomioistuimen tuomio 10.7.1980, Kok. 1980, s. 2229, 27 kohta; asia T-7/90, Kobor v. komissio, yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomio 27.11.1990, Kok. 1990, s. II-721, 30 kohta). On kuitenkin todettava, ettei tilanne tässä tapauksessa ole tällainen. Itse asiassa koska asiat yhdistettiin suullista käsittelyä varten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, on kantajalla ollut mahdollisuus tutustua muiden yritysten vastauksiin väitetiedoksiantoon eikä se ole niistä esittänyt mitään näyttöä tuekseen suullisessa käsittelyssä. Tästä voidaan päätellä, etteivät vastaukset sisältäneet mitään vapauttavaa näyttöä ja että tämän vuoksi se, että kantaja ei hallinnollisen menettelyn aikana voinut tutustua niihin, ei ole voinut vaikuttaa päätöksen tulokseen.

57 Tästä seuraa, että väite on hylättävä.

Rikkomisen toteen näyttäminen

58 Päätöksen mukaan (80 kohdan ensimmäinen alakohta) vuodesta 1977 alkaen yhteisön polypropeenin tuottajat osallistuivat suureen joukkoon suunnitelmia, järjestelyjä ja toimenpiteitä, joista on päätetty säännöllisissä kokouksissa ja jatkuvissa tapaamisissa. Päätöksen mukaan (80 kohdan toinen alakohta) tuottajien yhteinen suunnitelma oli järjestää tapaamisia sopimusten tekemiseksi erityisistä seikoista.

59 Tämän vuoksi on tarpeen tarkastaa aluksi, onko komissio oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut toteamansa tosiseikat, jotka liittyvät A) tuottajien välisiin yhteyksiin sekä 22.11.1977 pidettyyn "European Association for Textile Polyolefins" (jäljempänä EATP) -kokoukseen, B) polypropeenin tuottajien säännöllisten kokousten järjestelmään, C) hinta-aloitteisiin, D) hinta-aloitteiden täytäntöönpanemiseen tarkoitettuihin toimenpiteisiin, E) tavoitemäärien ja kiintiöiden vahvistamiseen, ottaen huomioon a) kanteen

kohteena olevan päätöksen ja b) asianosaisten väitteet ennen niiden c) arviointia; seuraavaksi on tarpeen tutkia ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamista näihin seikkoihin.

1. *Tosiseikkojen toteaminen*

A Tuottajien väliset yhteydet sekä 22.11.1977 pidetty EATP-kokous

a) Kanteen kohteena oleva päätös

60 Päätöksessään (17 kohdan neljäs alakohta, 78 kohdan kolmas alakohta, 104 kohdan toinen alakohta) komissio väittää, että kantaja, kuten myös Hoechst, ICI, Linz, Saga ja Solvay ilmoittivat tukevansa Monten ilmoitusta 18.11.1977 ilmestyneen alan lehden (*European Chemical News*, jäljempänä ECN) artikkelissa, jossa se ilmoitti aikeestaan nostaa raffian hintaa 1,30 DEM:aan/kg 1.12. alkaen. Tältä osin 22.11.1977 pidetyssä EATP-kokouksessa esitetyt ilmoitukset sellaisina kuin ne ovat pöytäkirjassa, osoittavat että muut tuottajat hyväksyivät Monten vahvistaman 1,30 DEM:n/kg hinnan koko alalle "tavoitteeksi".

61 Päätöksen mukaan (16 kohdan ensimmäinen ja toinen alakohta) ilmoitus tuen antamisesta liittyi tuottajien väliseen keskusteluun, jolla pyrittiin välttämään polypropeenin hintojen huomattava lasku sekä siitä seuraavat tappiot; keskustelujen yhteydessä suurimmat tuottajat Monte, Hoechst, ICI ja Shell tekivät aloitteen "pohjahintasopimuksesta", jonka piti tulla voimaan 1.8.1977 ja jonka yksityiskohtaisista säännöistä tiedotettiin muille tuottajille, mukaan lukien Hercules, jonka kaupallinen johtaja totesi, että pääasiallisten polypropeenilaatujen "pohjahinnat" perustuivat raffian ohjeelliseen 1,25 DEM:n/kg hintaan.

62 Lisäksi päätöksessä (16 kohdan viides ja kuudes alakohta) esitetään, että ICI ja Shell myöntävät pitäneensä yhteyttä muihin tuottajiin hintojen laskemisen estämiseksi. Komissio kuitenkin myöntää, että lukuun ottamatta "neljää suurta" (Hoechst, ICI, Monte ja Shell), Herculesia ja Solvayta, se ei ole pystynyt osoittamaan kyseisenä aikana keskusteluun osallistuneita tuottajia eikä saamaan yksityiskohtaista tietoa "pohjahintasopimuksen" toiminnasta.

63 Päätöksessä esitetään vielä (17 kohdan ensimmäinen alakohta), että suurin piirtein samaan aikaan kun Monte ilmoitti aikeestaan nostaa hintojaan alkoivat polypropeenin tuottajien säännölliset kokoukset. Siinä kuitenkin korostetaan, että kuten ICI on itse myöntänyt, tuottajien välillä oli yhteyksiä jo aiemmin, luultavasti puhelimitse tarpeen vaatiessa.

b) Asianosaisten väitteet

64 Kantaja väittää, ettei ole näyttöä siitä, että sillä olisi ollut muita säännöllisiä yhteyksiä kilpailijoihinsa kuin tuottajien säännölliset kokoukset. Täten muistiinpanot puhelinkeskustelusta (yleisen väitetiedoksiannon liite 2) Herculesin kaupalliselle johtajalle luultavasti vuoden 1977 alkupuolella, joihin komissio perustaa väitteensä siitä, että "suuret tuottajat" olivat tehneet keskenään sopimuksen, mistä kantaja vapaaehtoisesti tiedotti komissiolle, todistavat ainoastaan – eikä Hercules ole sitä koskaan kiistänyt – että Hercules toisinaan sai puhelimitse suullista tietoa muilta tuottajilta näiden välisten kokousten sisällöstä. Mutta kyseiset muistiinpanot tai mikään muu asiakirja eivät kuitenkaan osoita Herculesin tehneen aloitetta tällaisten yhteyksien osalta, mitä se ei ole koskaan tehnyt.

65 Lisäksi kantaja väittää, että komissio luulee voivansa päätellä asiakirjoista, jotka eivät koske Herculesia, että tietyt tuottajat pääsivät sopimukseen hinta-aloitteesta joulukuulle 1977, ja komissio väittää Herculesin osallistuneen sopimukseen ainoastaan kantajan johtajien toukokuussa ja marraskuussa 1977 pidettyjen EATP-kokousten pöytäkirjojen (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 5 ja 6) mukaan esittämien ilmoitusten perusteella. Hercules kuitenkin korostaa, että toukokuussa esitetyt ilmoitukset ovat aiempia kuin ensimmäinen näyttö neljän suuren tuottajan välisestä sopimuksesta ja ettei niiden sisällössä ollut mitään moitittavaa. Marraskuussa esitetyt ilmoitukset, jotka tukivat polypropeenin hintojen korottamista tuotantokustannusten nousun seurauksena, eivät millään tavoin todista lainvastaisen salaisen liiton olemassaoloa. Lisäksi on epäuskottavaa, että tällainen liitto syntyisi EATP-kokouksessa asiakkaiden läsnäollessa. Marraskuun ilmoitus on yhtä hyvin voinut olla ainoastaan tuottajan tavanomainen julkinen reaktio sen kilpailijoiden julkiseen toimintaan, kuten esimerkiksi Monten ilmoitukseen ECN:ssa hinnankorotuksesta (yleisen väitetiedoksiannon liite 3). Samasta syystä, kun Hercules EATP-kokouksessa toukokuussa 1978 ilmoitti (yleisen väitetiedoksiannon liite 7), etteivät hinnat vielä olleet tyydyttävällä tasolla, ei tällainen ilmoitus osoita kantajan osallistuneen hintoja koskeviin sopimuksiin, varsinkaan kun komissio on todennut, että kyseiset sopimukset tehtiin tuottajien kokouksissa, joihin

Herculesin ei ole osoitettu osallistuneen. Täten kaikki näyttö tukee sitä, että vuodesta 1977 tiettyyn ajankohtaan asti vuonna 1979 Hercules on saanut tietoa muiden tuottajien välisistä mahdollisista keskusteluista ainoastaan passiivisesti ja satunnaisesti.

66 Kantaja väittää vielä, että komissiolla ei ole hallussaan kyseisen ajanjakson ajalta Herculesilta peräisin olevia hintoja koskevia ohjeita ja että tämän vuoksi Herculesin tilanne on sama kuin BP:n, joka myös oli ollut yhteydessä muihin tuottajiin, tai Amocon, joka yhteyksien lisäksi myös esitti kantansa EATP-kokouksessa toukokuussa 1978. Tämän lisäksi kantaja korostaa, että komissio on myöntänyt, ettei se ole varmuudella pystynyt osoittamaan Herculesin osallistuneen keskeiseen sopimukseen kyseisenä ajankohtana.

67 Komissio puolestaan perustaa väitteensä ensinnäkin siihen, että Hercules oli tietoinen "neljän suuren" välisen hintoja koskevan sopimuksen tekemisestä, kuten ilmenee Herculesin vuoden 1977 puolivälissä puhelinkeskustelusta tekemistä muistiinpanoista (yleisen väitetiedoksiannon liite 2), joissa kuvataan sopimuksen yksityiskohtia, sekä toiseksi Herculesin kolmessa EATP-kokouksessa toukokuussa 1977 (yleisen väitetiedoksiannon liite 5), marraskuussa 1977 (yleisen väitetiedoksiannon liite 6) sekä toukokuussa 1978 (yleisen väitetiedoksiannon liite 7) esittämiin ilmoituksiin. Ensimmäisessä se esitti:

"Hercules is not happy with the current price levels, but feels it will be up to the traditional industry leaders to bring some order out of the present chaos."

(Hercules ei ole tyytyväinen hintojen nykyiseen tasoon, vaan se arvioi alan perinteisten johtajien tehtävänä olevan luoda järjestystä nykyiseen kaaokseen.)

Toisessa kokouksessa se esitti:

"Since the first alternative does not appear likely, I was happy to learn on Friday from Mrs T. of *European Chemical News* that Montedison had announced to her that they had made the first move in announcing the new European prices for their grades of polypropylene",

(Koska ensimmäinen vaihtoehto ei vaikuta uskottavalta, olin iloinen kuullessani perjantaina *European Chemical News*in rouva T:ltä, että Montedison oli ilmoittanut ottaneensa ensimmäisen askeleen ilmoittamalla uudet Euroopan hinnat polypropeenin eri laaduille),

esittäen näin tukensa Monten aloitteelle, josta alan lehdistö raportoi (yleisen väitetiedoksiannon liite 3, jossa viitataan aiempaan artikkeliin). On todennäköistä, että Hercules tiesi aloitteen olevan seurausta laittomasta sopimuksesta (yleisen väitetiedoksiannon liite 2). Kolmannessa kokouksessa se esitti:

"Although prices for polypropylene have increased significantly since the fourth quarter of last year, they are not yet at a satisfactory level. It may not have been realistic to think that an increase to 1.30 DM/kg could have been reached in one step, but the need to get to this minimum level has not and will not diminish."

(Vaikka polypropeenin hinnat ovat nousseet merkittävästi viime vuoden viimeisestä vuosineljänneksestä lähtien, ne eivät ole vielä tyydyttävällä tasolla. Epäilemättä ei ollut realistista uskoa, että korotus 1,30 DEM:aan/kg olisi voitu toteuttaa yhdellä kertaa, mutta tarve saavuttaa tämä minimitaso ei ole eikä tule pienenemään.)

68 Puhelinyhteyksien osalta muihin tuottajiin komissio esittää, että Hercules itse mainitsi vastauksessaan väitetiedoksiantoon, että B silloin tällöin sai puheluita, joissa tiedotettiin niiden kokousten sisällöstä, joihin hän ei ollut osallistunut.

69 Komissio tarkentaa, ettei se ole tehnyt päätelmiä Herculesin osallistumisesta muihin tuottajien kokouksiin kuin EATP-kokouksiin ennen vuotta 1979. Se huomauttaa Herculesin vastauksessaan esittämän väitteen osalta, että tämä ilmoittaa saaneensa tietoja sellaisten kokousten tuloksista, jotka pidettiin "aiempana ajanjaksona, jolloin B ei aluksi osallistunut lainkaan kokouksiin ja osallistui myöhemmin ainoastaan satunnaisesti". Kantaja viittaa näin selvästi vuoden 1978 ajanjaksoon ja osoittaa, että korkeampien hintojen tukeminen EATP-kokouksissa perustui ainakin salaisen liiton tuntemiseen ja aikomukseen liittyä siihen.

70 Kantajan syrjimisen osalta suhteessa Amocoon ja BP:hen komissio esittää, että päätöksen 78 kohdassa esitetään selkeästi, että koska "näyttö sen osoittamiseksi, että Amoco ja BP olisivat osallistuneet ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen, ei ole riittävää", ei päätöstä ole osoitettu niille.

c) Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

71 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kantaja on sekä vastauksessaan tietojensaantipyyntöön (Herculesin väitetiedoksiannon liite 1) että kanteessaan myöntänyt saaneensa toisinaan puhelimitse muilta tuottajilta tietoja, jotka koskivat näiden välisiä tapaamisia tai kokouksia, vaikka kantaja kiistääkin tehneensä aloitetta tällaisten yhteyksien osalta. Näiden yhteyksien ylläpitämisen kestoa ei myöskään ole ajallisesti rajattu.

72 Ottaen huomioon yhteyksien olemassaolon vuosina 1977 ja 1978 sekä kantajan EATP-kokouksessa 27.5.1977 esittämät ilmoitukset, on tutkittava, olivatko kantajan EATP-kokouksessa 22.11.1977 esittämät ilmoitukset yhteisen tahdon ilmaisu muiden tuottajien kanssa 1,30 DEM:n/kg tavoitehinnasta 1.12.1977 alkaen; tavoitehinnan olemassaolon vahvistavat kantajan EATP-kokouksessa 26.5.1978 esittämät ilmoitukset.

73 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että näin on. Kantaja ehdotti EATP-kokouksessa 27.5.1977 (yleisen väitetiedoksiannon liite 5), että markkinoiden perinteiset "johtajat" (toisin sanoen "neljä suurta") palauttaisivat järjestystä kaaokseen markkinoilla; vuoden 1977 puolessa välissä sille ilmoitettiin puhelimitse, että "neljä suurta" olivat tehneet sopimuksen pohjahinnoista (1,25 DEM/kg); EATP-kokouksessa 22.11.1977 (yleisen väitetiedoksiannon liite 6) se esitti julkisesti tyytyväisyyttään saatuaan tietää ECN:stä, että Monte oli ryhtynyt toimeen ilmoittamalla uudet Euroopan hinnat polypropeenille (1,30 DEM/kg), kantaja oli silloin tietoinen tehdystä pohjahintasopimuksesta sekä siitä, että Monte oli yksi sopimuspuolista; EATP-kokouksessa 26.5.1978 (yleisen väitetiedoksiannon liite 7) se totesi hintojen nousseen – ei kuitenkaan riittävästi – ja ettei ollut realistista uskoa korotuksen 1,30 DEM:aan/kg onnistuvan yhdellä kertaa.

74 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että Amocon tapaus eroaa kantajan tapauksesta siinä, ettei ole näyttöä Amocon yhteyksistä muihin polypropeenin tuottajiin ennen EATP-kokousta 26.5.1978, eikä se osallistunut EATP-kokouksiin 27.5.1977 ja 22.11.1977, joista jälkimmäisessä muodostui yhteisymmärrys polypropeenin tuottajien välille. BP puolestaan ei osallistunut yhteenkään näistä kokouksista.

75 Edellä esitetystä seuraa, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut ensinnäkin, että kantaja oli tietoinen hintakeskustelujen tuloksista, että se oli yhteydessä muihin tuottajiin erityisesti vuosina 1977 ja 1978 tarpeen vaatiessa, ja toiseksi, että kantajan esittämät ilmoitukset sellaisina

kuin ne ovat 22.11.1977 pidetyn EATP-kokouksen pöytäkirjassa ovat kantajan ja muiden tuottajien välisen 1,30 DEM:n/kg tavoitehintaa koskevan yhteisymmärryksen ilmaus.

B Säännölliset kokoukset

a) Kanteen kohteena oleva päätös

76 Päätöksen mukaan (18 kohdan ensimmäinen alakohta) ainakin kuusi kokousta pidettiin vuonna 1978 polypropeenialan tiettyjen tuottajien yleisestä johtamisesta vastaavien ylimpien johtajien välillä ("johtajat"). Tätä täydennettiin pian myös alemman tason tapaamisilla markkinointiin erikoistuneiden johtajien välillä ("asiantuntijat") (ICI:n vastaus asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaiseen tietojensaantipyyntöön, yleisen väitetiedoksiannon liite 8). Päätöksen mukaan kantaja esittää osallistuneensa kokouksiin satunnaisesti ennen vuoden 1982 puoliväliä, mutta saman vuoden toukokuusta lähtien yhä säännöllisemmin (18 kohdan kolmas alakohta).

77 Päätöksen mukaan (78 kohdan kymmenes alakohta) Hercules, ainoa amerikkalainen kokouksiin osallistunut tuottaja, väittää osallistuneensa niihin "tarkkailijana" ja täten ulkopuolisena. Hercules myöntää osallistuneensa kokouksiin toukokuusta 1979 alkaen ja sen, että sille tiedotettiin sellaisten kokousten sisällöstä, joihin sen edustaja ei osallistunut. Vuoden 1982 puolivälistä alkaen, ja huolimatta uhkauksistaan vetäytyä, koska saksalaiset tuottajat "eivät hyväksyneet" tätä, Herculesin edustaja osallistui noin viiteentoista kokoukseen niistä kolmestakymmenestä, joiden tiedetään pidetyn, mukaan lukien useita "johtajien" kokouksia. ICI:n pöytäkirjoista ilmenee, että Hercules osallistui aktiivisesti keskusteluihin, ja jopa ehdotti "account leadership" -järjestelmää. Hercules myös osallistui paikallisiin kokouksiin ainakin Benelux-maissa. Herculesin edustaja, joka sai yksityiskohtaista tietoa muiden tuottajien kuukausittaisesta myynnistä, ei kuitenkaan ilmeisesti paljastanut oman yrityksensä lukuja muille.

78 Päätöksessä esitetään (78 kohdan yhdestoista alakohta), että Hercules pyrki kuvaamaan edustajansa osallistumista kokouksiin suhteellisen alhaisen tason johtajan epävirallisiksi aloitteeksi. Herculesin omista asiakirjoista ilmenee kuitenkin, että tämä oli vastuullisessa asemassa yhtiössä polypropeenin markkinointijohtajana ja että jo vuonna 1977, kun pohjahintasopimus tehtiin, sekä myöhemmin vuonna 1981 tämän esimiehet olivat itse yhteydessä muihin

tuottajiin hintajärjestelyjen yhteydessä. Ei siis ole uskottavaa, että esimiehet eivät olisi olleet tietoisia markkinointijohtajan niiden liikematkojen todellisesta tarkoituksesta, jotka he hyväksyivät toukokuusta 1979 alkaen.

79 Päätöksessä päätellään (85 kohdan kolmas alakohta), että Hercules ei voi kiistää vastuutaan rikkomisesta väittäen että sen edustajan osallistuminen kokouksiin oli epävirallista tai että tämä salasi tiettyjä tietoja muilta tuottajilta.

80 Päätöksessä esitetään (21 kohta), että polypropeenin tuottajien säännöllisten kokousten tavoitteena oli erityisesti tavoitehintojen ja myynnin määrien vahvistaminen sekä sen valvominen, että tuottajat noudattivat niitä.

b) Asianosaisten väitteet

81 Kantajan mukaan komissio ei voi päätellä Herculesin osallistuneen rikkomiseen sen perusteella, että yksi sen työntekijöistä, B., osallistui muutamaan polypropeenin tuottajien kokoukseen, koska tämän osallistuminen oli satunnaista, passiivista ja epävirallista, eivätkä tämän esimiehet olleet asiasta tietoisia ja koska työntekijän asema ei ollut riittävä sitoumusten tekemiseen yrityksen puolesta.

82 Kantaja esittää aluksi, että sen työntekijä osallistui viiteen kokoukseen niistä kahdestakymmenestäneljästä, jotka on mainittu päätöksen taulukossa 3 ennen toukokuuta 1982 koskevalta ajalta, kuuteen "johtajien" kokoukseen kuudestatoista sekä yhdeksään "asiantuntijoiden" kokoukseen viidestätoista toukokuun 1982 ja elokuun lopun 1983 välisenä aikana ja ettei tämä osallistunut yhteenkään kolmesta 23.8.1983 jälkeen pidetystä kokouksesta. Lisäksi kantaja väittää, että ICI:n (yleisen väitetiedoksiannon liite 8) ja Monten (Monten väitetiedoksiannon liite 3) vastaukset tietojensaantipyyntöön vahvistavat kantajan kokouksiin osallistumisen satunnaisuuden.

83 Toiseksi kantaja väittää, että tämä satunnainen osallistuminen kokouksiin oli myös täysin passiivista, kuten ilmenee ICI:n vastauksesta tietojensaantipyyntöön ja kuten todetaan myös päätöksessä (78 kohdan kymmenes alakohta), jonka mukaan Herculesin työntekijä "ei ilmeisesti ilmoittanut oman yrityksensä lukuja muille". Kantajan mukaan tämä on hyvin merkittävää siltä osin kuin lukujen ilmoittaminen oli välttämätöntä kartellin toiminnalle, koska tiedon vaihto toteutuneesta myynnistä oli keino, jolla tuottajat pyrkivät valvomaan tehtyjen sopimusten täytäntöönpanoa.

84 Kolmanneksi kantaja väittää, että sen työntekijä ei ollut saanut kokouksiin osallistumiselleen hyväksyntää esimiehiltään, jotka eivät olleet tietoisia siitä, ja että se oli yhtiön politiikan vastaista. Tältä osin kantaja selittää, että vaikka komission päätöksen kattaman ajanjakson alussa muut tuottajat ottivat yhteyttä kantajan johtajiin ja tiedottivat tuottajien välisten kokousten ja hintajärjestelyjen olemassaolosta, ei tämä tarkoita että ylin johtotaso olisi tiennyt, että yksi alemman tason johtajista osallistui kokouksiin. Saatuaan tietää tämän työntekijän saavan samankaltaista tietoa kuin ylimmälle johtotasolle toimitettiin ja että tätä oli pyydetty osallistumaan kokouksiin, esimiehet muistuttivat työntekijälle kokouksiin osallistumisen olevan yhtiön politiikan vastaista. Kantajan mukaan oli kohtuullista olettaa, että tällaisia ohjeita sittemmin noudatettiin. Ottaen huomioon sen, että tehtävänsä hoitamiseksi kyseinen työntekijä joutui usein matkustamaan useisiin Euroopan kaupunkeihin ja ettei tällaiseen matkustamiseen tarvittu esimiesten etukäteen antamaa lupaa tai mitään selityksiä, ei mikään vihjannut – eivät edes matkustusasiakirjat, joilla ainoastaan korvattiin matkakulut – esimiehille, jotka eivät olleet tietoisia edes kokousten ajankohdista tai paikoista, että tämä osallistui kokouksiin, edes satunnaisesti. Päinvastoin kuin mitä komissio esittää vastineessaan, tätä päätelmää ei kyseenalaista Hercules Incorporatedin oikeudellisen neuvonantajan raportti (Herculesin väitetiedoksiannon liite 6), jossa todetaan ainoastaan, että esimiehet "ovat voineet tietää" työntekijänsä tehtävästä, mutta ei että nämä olisivat tienneet. Tämän päätelmän sitä vastoin vahvistaa se, että 29.7.1981 työntekijän esimies kertoi tälle juuri pidetyn kokouksen sisällöstä (Herculesin väitetiedoksiannon liite 18), mikä osoittaa, ettei esimies ollut tietoinen työntekijän osallistumisesta kokoukseen. Kantajan mukaan vaikutin työntekijän salaiseen osallistumiseen kokouksiin oli saada tietoa, jonka ansiosta esimiehet arvostaisivat häntä.

85 Tämän todettuaan kantaja tunnustaa, ettei kysymystä siitä, voidaanko yrityksen katsoa olevan vastuussa yhteisön oikeuden kilpailusääntöjen rikkomisesta, koska se on ryhtynyt asianmukaisiin varotoimiin välttääkseen tällaiseen rikkomiseen syyllistymistä ja sen ponnisteluista huolimatta kuriton työntekijä ryhtyy esimiestensä ohjeitten vastaisiin toimiin, ole vielä selvitetty.

86 Kantaja huomauttaa neljänneksi, ettei sen työntekijä ollut täysivaltainen osanottaja kokouksissa, vaan että tämä osallistui ainoastaan tarkkailijana, mistä muut kokouksiin osallistujat olivat tietoisia, koska tämä oli tehnyt tiettäväksi epävirallisen tarkkailijan asemansa, kuten ilmenee maaliskuussa 1983 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (Herculesin väitetiedoksiannon liite 11), jonka mukaan "B., marketing manager attends unofficially". Kantajan mukaan epävirallinen osallistuminen ärsytti saksalaisia ja alankomaalaisia

tuottajia, kuten ilmenee 2.12.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (yleisen väitetiedoksiannon liite 33) sekä kyseisen työntekijän ja ICI:n johtajan välisestä puhelinkeskustelusta 3.12.1982 tehdystä muistiosta (yleisen väitetiedoksiannon liite 88).

87 Lopuksi kantaja väittää, että sen työntekijän vastuun taso yhtiössä ei sallinut tämän allekirjoittavan tavoitehintoja tai tuotannon tai myynnin vähentämistä koskevia sopimuksia. Itse asiassa kantajan mukaan työntekijä ei tittelistään huolimatta kuulunut yhtiön ylimpään johtoon, eikä hänellä ollut valtuuksia tehdä sitoumuksia yhtiön nimissä. Erityisesti hänellä ei ollut toimivaltaa valvoa tuotantopolitiikkaa tai yleistä myyntipolitiikkaa ja hänen tekemänsä paikallisille kaupallisille johtajille annettavat ohjehintoja koskevat päätökset edellyttivät hänen esimiestensä hyväksyntää.

88 Komissio puolestaan väittää, ettei se katsonut kokouksiin osallistumisen tiheyden enää olevan oleellinen tekijä tultuaan vakuuttuneeksi siitä, että yritys oli osallistunut yhteiseen hintojen sääntelyä ja toimituksia koskevaan suunnitelmaan (katso päätöksen 83 kohdan ensimmäinen alakohta). Se kuitenkin korostaa, että Hercules on vastauksessaan väitetiedoksiantoon myöntänyt, että sen työntekijä osallistui kokouksiin "suhteellisen usein" helmikuusta 1982 maaliskuuhun 1983. Lisäksi 1.6.1983 pidetyn kokouksen pöytäkirjan mukaan (yleisen väitetiedoksiannon liite 40) Hercules luetellaan kuuluvaksi kokousten tavanomaisiin osallistujiin.

89 Komissio kiistää kantajan osallistumisen kokouksiin olleen luonteeltaan passiivista perustaen väitteensä kahteen hyvin lyhyeen muistiinpanoon, joissa esitetään: "B. - Account leadership" (Herculesin väitetiedoksiannon liite 10) ja "B.: originator of 'account leadership' concept (not working)" (B.: esitteli käsitteen "account leadership" (ei toimi) (Herculesin väitetiedoksiannon liite 11), ja joista se päätteli kantajan työntekijän alunperin ehdottaneen "account leadership" -järjestelmää. Komissio vetoaa myös maaliskuussa 1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan (Herculesin väitetiedoksiannon liite 43), josta komission mukaan ilmenee, että B. oli pyytänyt hänelle osoitetun kiintiön tarkistusta. Lisäksi komission mukaan se, että Herculesin työntekijä ei ole toimittanut myyntilukuja kokouksissa, ei ole merkittävää, koska tämä tiesi, että muut tuottajat pystyvät määrittämään luvut Fides-tietojärjestelmän tietojen perusteella.

90 Sen väitteen osalta, jonka mukaan työntekijää oli kielletty osallistumasta kokouksiin, komissio huomauttaa, että ainakin kaksi kertaa, vuonna 1977 (yleisen väitetiedoksiannon liite 2) ja 29.7.1981 (Herculesin väitetiedoksian-

non liite 18), työntekijän esimiehet toimittivat tälle tietoa tehdystä hintoja koskevasta sopimuksesta. Komission väitteitä ei kyseenalaista se, että 29.7.1981 saatiin tietoa 28.7.1981 pidetystä kokouksesta, koska kantajan työntekijä ei osallistunut kyseiseen kokoukseen. Tämän vuoksi ei ole uskottavaa, että työntekijän oletettiin ymmärtävän, ettei yhtiö hyväksynyt sopimuksia ja että häneltä oli kielletty kokouksiin osallistuminen. Komissio korostaa, ettei minkäänlaista asiakirjaa tästä ole löydetty. Ei myöskään ole uskottavaa, että B:n esimiehet eivät ole olleet tietoisia tämän osallistumisesta kokouksiin. Lisäksi Hercules Incorporatedin oikeudellisen neuvonantajan komission tutkimuksia seuraavien viikkojen aikana laatimassa raportissa (Herculesin väitetiedoksiannon liite 6) esitetään selkeästi, että "It appears that Mr. B.'s non-participant observer role may have been known to several of his immediate superiors" (On luultavaa, että useat B:n lähimmistä esimiehistä tunsivat tämän passiivisen tarkkailijan roolin). Komissio lisää, että vaikka B:n esimiehet olisivat olleet tietämättömiä tämän toimista ja tämä olisi näin toiminut kurittomasti, mikä ei sen mukaan edes ole totta, ei tämä oikeuta Herculesia vapautumaan vastuusta.

91 Komissio katsoo lisäksi, että kantajan työntekijän osallistuminen kokouksiin ei eronnut luonteeltaan muiden tuottajien osallistumisesta, kuten osoittavat tämän aktiivinen osallistuminen keskusteluihin sekä yhtiön nimissä tekemät sitoumukset. Komissio korostaa työntekijän osaa "account leadership" -järjestelmän täytäntöönpanossa sekä sitä, että tämä hyväksyi 2.12.1982 pidetyssä kokouksessa (yleisen väitetiedoksiannon liitteen 33 taulukko 2) ja 3.12.1982 käydyssä puhelinkeskustelussa (yleisen väitetiedoksiannon liite 88) kantajalle osoitetun kiintiön sekä kyseisen kiintiön tarkistuksen maaliskuussa 1982 pidetyssä kokouksessa.

92 Komissio väittää lopuksi olevan turhaa yrittää osoittaa, että kantajan työntekijällä ei ollut päätösvaltaa yhtiössä, koska se, että kantajan kokousten jälkeen antamat hintoja koskevat ohjeet vastasivat kokouksissa sovittuja tavoitehintoja, osoittaa kiistatta päinvastaista.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

93 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa kantajan tuottajien kokouksiin osallistumisen alkamisen osalta, että Herculesille osoitetussa erityisessä väitetiedoksiannossa esitetään, että "Mr F. B., – –, attended a number of 'Bosses' and 'Experts' meetings from 1979 – –" (F. B. osallistui tiettyyn määrään "johtajien" ja "asiantuntijoiden" kokouksia vuodesta 1979 alkaen – –).

94 ICI:n, Monten ja kantajan vastauksista tietojensaantipyyntöihin (yleisen väitetiedoksiannon liite 8; Monten väitetiedoksiannon liite 3; Herculesin väitetiedoksiannon liite 1) ilmenee, että Hercules osallistui kokouksiin epäsäännöllisesti vuosina 1979, 1980 ja 1981. Hercules myöntää osallistuneensa yhteen tai kahteen kokoukseen vuonna 1979, yhteen kokoukseen vuonna 1980 ja kahteen kokoukseen vuonna 1981. On kuitenkin huomattava, että komission virkamiesten suorittamasta Herculesin työntekijän B. kuulemisesta tehdystä pöytäkirjasta (Herculesin väitetiedoksiannon liitteen 7 lisäys A) ilmenee, että tämä on kertonut osallistuneensa lisäksi mahdollisesti kahteen muuhun kokoukseen vuonna 1979, kahteen muuhun vuonna 1980 ja yhteen muuhun kokoukseen vuonna 1981. Lisäksi kantajan vastauksesta väitetiedoksiantoon ilmenee, että se on osallistunut kokouksiin säännöllisesti vuoden 1982 helmikuusta lähtien, mistä voidaan päätellä sen osallistuneen helmikuussa, maaliskuussa ja huhtikuussa 1982 pidettyihin kokouksiin (yhteensä viisi kokousta). Tämän vuoksi sen osallistuminen kokouksiin kyseisinä vuosina ei ole ollut niin epäsäännöllistä kuin se väittää, koska se omien kertomustensa mukaan on ennen toukokuuta 1982 osallistunut mahdollisesti viiteentoista kokoukseen kahdestakymmenestäyhdeksästä (toisin sanoen päätöksen taulukossa 3 mainitut kaksikymmentäneljä kokousta kyseisen ajanjakson aikana, joihin lisätään saman ajanjakson aikana pidetyt kokoukset, jotka mainitaan B:n kuulemispöytäkirjassa, mutta ei päätöksen taulukossa 3), eikä viiteen kokoukseen kahdestakymmenestäneljästä.

95 On todettava, että kantajan kyseisen ajanjakson aikana pidettyihin kokouksiin osallistumisen suhteellinen epäsäännöllisyys ei ole ainoa huomioon otettava tekijä tutkittaessa kantajan osallistumista polypropeenin tuottajien säännöllisten kokousten järjestelmään, vaan on myös huomioitava sen mahdolliset yhteydet muihin tuottajiin. Tältä osin on huomattava, että vastauksessaan tietojensaantipyyntöön (Herculesin väitetiedoksiannon liite 1) kantaja esitti seuraavaa:

"Mr B. was informed on a number of occasions that the meetings were scheduled to occur and was invited to attend. It does not appear that Mr B. was informed in such conversations about any action which it was proposed to take at such meetings. Mr B. did not make any commitment with respect to prices, volumes, or related matters, and did not authorize anyone to represent or act on behalf of Hercules at such meetings. On a number of occasions, but not invariably, Mr B. was informed after meetings as to what had transpired. On such occasions Mr B. did not make any commitments or express any intention, to follow or support any price changes that may have been agreed upon at such meetings. On occasion, Mr B. may have made

general statements indicating Hercules' desire for higher polypropylene prices."

(B:lle tiedotettiin useaan otteeseen järjestettävistä kokouksista ja häntä pyydettiin osallistumaan. Ei vaikuta siltä, että B:lle tällaisten keskustelujen yhteydessä olisi tiedotettu etukäteen kokouksessa ehdotettavista toimista. B. ei tehnyt mitään sitoumuksia hintojen, määrien tai niihin liittyvien seikkojen osalta eikä valtuuttanut ketään edustamaan Herculesta tai toimimaan sen nimissä näissä kokouksissa. Useita kertoja – mutta ei kuitenkaan aina – B:lle tiedotettiin kokousten jälkeen niiden tuloksista. Tällaisissa tilanteissa B. ei koskaan sitoutunut soveltamaan tai tukemaan hintoja koskevia muutoksia, joista kokouksissa oli sovittu, eikä hän myöskään koskaan ilmaissut tällaisia aikeita. B. on saattanut toisinaan esittää yleisesti Herculesin toivovan korkeampia polypropeenin hintoja.)

96 Ottaen huomioon nämä yhteydet, joiden avulla. B pystyi lisäämään kokouksissa hankkimiaan tietoja kaupallisesta politiikasta, jota kantajan kilpailijat aikoivat noudattaa, on todettava, ettei kantajan työntekijän suhteellisen epäsäännöllinen osallistuminen kokouksiin ennen toukokuuta 1982 ole ristiriidassa sen kanssa, että tämä osallistui polypropeenin tuottajien säännöllisten kokousten järjestelmään kyseisen ajanjakson aikana.

97 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kantajan osallistuminen kokouksiin toukokuusta 1982 elokuun loppuun 1983 on ollut säännöllistä, kuten osoittavat sen vastaus tietojensaantipyyntöön, sen vastaus väitetiedoksiantoon sekä 3.5. ja 1.6.1983 pidettyjen kokousten pöytäkirjat (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 38 ja 40), joista ensimmäisessä mainitaan "a fairly full attendance with only Hercules missing among usual participants" (suhteellisen runsas osanotto, ainoastaan Hercules puuttuu tavanomaisten osallistujien joukosta) ja joista toisessa mainitaan "usual participants except for Solvay + Hercules" (tavanomaiset osallistujat lukuun ottamatta Solvayta ja Herculesta). Tältä osin on huomattava, että tietyissä kokouspöytäkirjoissa, kuten johtajien 21.9.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 30), esitetään kantajan olleen läsnä, vaikka kyseisiä kokouksia ei ole mainittu kantajan vastauksessa tietojensaantipyyntöön ja että tämän vuoksi kantajan vastaus on katsottava epätäydelliseksi.

98 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että komissio on perustellusti arvioinut ICI:n vastauksen tietojensaantipyyntöön perusteella, että kokousten tavoitteena oli toisaalta tavoitehintojen vahvistaminen sekä toisaalta myynnin

määrien vahvistaminen, minkä vahvistavat lukuisten kokousten pöytäkirjat. Itse asiassa ICI:n vastauksesta voidaan lukea seuraavat katkelmat:

"'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule – –",

ja

"A number of proposals for the volume of individual producers were discussed at meetings."

(Tuottajien polypropeenin jokaisen pääasiallisen luokan peruslaaduille 1.1.1979 alkaen säännöllisesti ehdottamat "tavoitehinnat" esitetään liitteessä – –

ja

Kokouksissa keskusteltiin tietyistä eri tuottajien myynnin määriä koskevista ehdotuksista.)

99 Lisäksi ICI:n vastauksesta tietojensaantipyyntöön, jossa selitetään sekä "johtajien" että markkinoinnin "asiantuntijoiden" kokousten organisaatiota, ilmenee, että keskustelut tavoitehintojen ja myynnin määrien vahvistamisesta tulivat yhä konkreettisemmiksi ja tarkemmiksi, kun sen sijaan vuonna 1978 "johtajat" olivat lähinnä kehitelleet tavoitehinnan käsitettä.

100 Edellä mainittujen kappaleiden lisäksi ICI:n vastauksesta tietojensaantipyyntöön voidaan lukea seuraavaa: "Only 'Bosses' and 'Experts' meetings came to be held on a monthly basis" (ainoastaan "johtajien" ja "asiantuntijoiden" kokoukset pidettiin kuukausittain). Komissio on perustellusti päätellyt tästä vastauksesta sekä kokousten identtisestä luonteesta ja tavoitteesta, että ne olivat osa säännöllisten kokousten järjestelmää.

101 On myös todettava, että erilaiset näytön tekijät asettavat kantajan työntekijän passiiviseksi väitetyn osallistumisen kokouksiin kyseenalaiseksi. Ensinnäkin kahdessa komission mainitsemassa käsinkirjoitetussa muistiinpanossa, joista toinen on päivätty maaliskuussa 1983 (Herculesin väitetiedoksiannon liitteet 10 ja 11), mainitaan: "B.: Account leadership" ja "B.: Originator of 'account leadership' concept (not working)" (B.: esitteli käsitteen "account leadership" (ei toimi), joista voidaan päätellä, että B. ehdotti "account

leadership" -järjestelmää. Toiseksi pöytäkirja 2.12.1982 pidetystä kokouksesta (yleisen väitetiedoksiannon liite 33) sekä seuraavana päivänä päivätty muistio kantajan ja ICI:n työntekijän välisestä puhelinkeskustelusta yhdessä osoittavat, että kantaja välitti ICI:lle Amocon, BP:n ja Herculesin mielipiteet niille 2.12.1982 pidetyssä kokouksessa osoitetuista kiintiöistä, vaikka B. ei esittänytkään Herculesin myyntilukuja.

102 Kantajan väitteet, joiden mukaan B:n esimiehet eivät tienneet, että tämä osallistui kokouksiin, ja joiden mukaan he olivat kertoneet tälle, että osallistuminen olisi vastoin yhtiön politiikkaa, eivät seuraavien tekijöiden vuoksi ole uskottavia. Kantaja ei ole toimittanut minkäänlaista asiakirjaa kokouksiin osallistumisen kieltämisestä. Kyseisen työntekijän esimiehet olivat yhteydessä muihin kokouksiin osallistuneisiin: tämän osoittaa se, että kesäkuussa 1977 ja 29.7.1981 esimiehet kertoivat B:lle puhelinkeskustelun sisällöstä (yleisen väitetiedoksiannon liite 2) sekä sellaisen kokouksen sisällöstä, johon työntekijä ei ollut osallistunut (Herculesin väitetiedoksiannon liite 18). Hercules Incorporatedin laatimasta raportista ilmenee, että useat B:n lähimmät esimiehet ovat voineet tietää tämän tehtävän (Herculesin väitetiedoksiannon liite 6). Lopuksi, se että kantaja on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittänyt, että B:n paikallisille kaupallisille johtajille annettavia hinnoitteluohjeita koskevat päätökset edellyttivät hänen esimiestensä hyväksyntää, osoittaa, että hänen oli perusteltava päätöksensä esittämällä esimiehilleen tiedot, joihin päätös perustuu, sekä tietojen alkuperä.

103 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kantajan työntekijän kokouksiin osallistumisen luonne, jonka ICI kuvasi "epävirallisesksi" edellä mainitussa maaliskuun 1983 muistiinpanossa, ei kuitenkaan eronnut muiden osallistujien osallistumisen luonteesta, kuten ilmenee hänen aktiivisesta osallistumisestaan keskusteluihin ja siitä, että kantajan kokousten jälkeen antamat hintoja koskevat ohjeet vastasivat suurelta osin kokouksissa vahvistettuja tavoitehintoja määrältään sekä voimaantulon ajankohdaltaan. On huomattava, ettei se, että ICI kuvasi B:n osallistumista kokouksiin "epävirallisesksi" ole omiaan kumoamaan tätä toteamista, koska kuvaus ei todista muiden tuottajien tienneen, että kantajan työntekijä olisi osallistunut esimiestensä tietämättä tai jopa vastoin näiden tahtoa, tai ettei hänellä ollut tarpeeksi valtuuksia osallistumiseen. Kuvaus todistaa ainoastaan, ettei B. halunnut osallistumisensa kokouksiin tulevan muiden tietoon.

104 Kyseisen työntekijän aseman tasosta kantaja-yhtiössä on todettava, että lukuisten kantajan antamien hintoja koskevien ohjeiden sekä kokousten tulosten vastaavuus osoittaa, että joko B:llä oli valtuudet saada kantajan

hintapolitiikka suoraan vastaamaan niiden kokousten tuloksia, joihin hän osallistui, mikä osoittaa että hänellä oli valtuudet tehdä sitoumuksia yhtiön nimissä, tai että hänellä oli ohjeet toimia niin.

105 Edellä esitetyistä päätelmistä seuraa, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut ensinnäkin, että kantaja on osallistunut polypropeenin tuottajien säännöllisten kokousten järjestelmään ainakin vuoden 1979 alusta elokuun 1983 loppuun, minkä komissio oli päätellyt kantajan osallistumisesta kokouksiin sekä kantajan yhteyksistä muihin tuottajiin näiden kokousten yhteydessä; ja toiseksi, että kokousten tavoitteena oli erityisesti tavoitehintojen ja myynnin määrien vahvistaminen; kolmanneksi, että kantajan osallistuminen kokouksiin oli juuri niin merkittävää kuin päätöksessä on esitetty.

C Hinta-aloitteet

a) Kanteen kohteena oleva päätös

106 Päätöksen mukaan (28–51 kohta) tavoitehintojen vahvistamisjärjestelmä pantiin täytäntöön hinta-aloitteilla, joista kuusi on määritetty: ensimmäinen heinäkuusta joulukuuhun 1979, toinen tammikuusta toukokuuhun 1981, kolmas elokuusta joulukuuhun 1981, neljäs kesäkuusta heinäkuuhun 1982, viides syyskuusta marraskuuhun 1982 ja kuudes heinäkuusta marraskuuhun 1983.

107 Ensimmäisen hinta-aloitteen osalta komissio huomauttaa (päätöksen 29 kohta), ettei sillä ole tietoja pidetyistä kokouksista tai vuoden 1979 alkupuolelle suunnitelluista aloitteista. 26. ja 27.9.1979 pidetyn kokouksen pöytäkirja osoittaa kuitenkin, että aloitetta oli suunniteltu raffian osalta 1,90 DEM/kg hinnan perusteella heinäkuun ensimmäisestä päivästä alkaen ja 2,05 DEM/kg hinnan perusteella syyskuun ensimmäisestä päivästä alkaen.

108 Koska hintojen korottaminen kuitenkin oli vaikeaa, tuottajat päättivät 26. ja 27.9.1979 pidetyssä kokouksessa siirtää suunniteltua päivämäärää tavoitteen saavuttamiseksi usealla kuukaudella eli 1.12.1979 saakka, ja uuden suunnitelman mukaan saavutettu taso tuli säilyttää lokakuun ajan ja mahdollisesti nostaa marraskuussa hinta 1,90–1,95 DEM:aan/kg (päätöksen 31 kohdan kaksi ensimmäistä alakohtaa).

109 Toisen hinta-aloitteen osalta puolestaan päätöksessä kuitenkin todetaan (32 kohta), että vaikka vuonna 1980 pidettyjen kokousten pöytäkirjoja ei ole löytynyt, tuottajat kokoontuivat ainakin seitsemän kertaa kyseisen vuoden aikana (viittaus päätöksen taulukossa 3). Vuoden alussa alan lehdistö ilmoitti tuottajien olevan valmiita voimakkaisiin hintaponnistuksiin vuoden 1980 aikana. Markkinahinnoissa havaittiin kuitenkin merkittävä lasku, kun ne laskivat 1,20 DEM/kg tasolle, jopa alle sen, ennen kuin alkoivat vakiintua syyskuun aikoihin. Tiettyjen tuottajien (DSM, Hoechst, Linz, Monte, Saga ja ICI) toimittamista hintoja koskevista ohjeista ilmenee, että hintatason vakauttamiseksi vahvistettiin joulukuun 1980 ja tammikuun 1981 ajaksi tavoitehinnat, jotka perustuivat 1,50 DEM/kg hintaan raffian osalta, 1,70 DEM/kg hintaan homopolymeerin osalta ja 1,95–2,00 DEM/kg hintaan kopolymeerin osalta. Erääseen Solvayn sisäiseen asiakirjaan sisältyi taulukko, jossa verrataan lokakuussa ja marraskuussa 1980 "toteutuneita hintoja" sekä tammikuun 1981 "luettelohintoja", jotka olivat 1,50/1,70/2,00 DEM/kg. Alun perin tarkoitus oli soveltaa näitä hintoja 1.12.1980 alkaen – Zürichissä pidettiin kokous 13.–15.10. – mutta aloitetta lykättiin tammikuun alkuun 1981.

110 Päätöksessä todetaan (33 kohdan kolmas alakohta), ettei ole tiedossa osallistuiko Hercules tammikuussa 1981 kokouksiin, joissa todettiin tarpeelliseksi korottaa joulukuussa 1980 vahvistettuja ja 1.2.1981 alkaen sovellettavia hintoja kahdessa vaiheessa raffian 1,75 DEM/kg hinnan perusteella: tavoite pysyisi vahvistettuna 1,75 DEM:aan/kg helmikuussa ja maaliskuun alusta sovellettaisiin "poikkeuksetta" 2,00 DEM/kg tavoitetta. Taulukko kuuden pääasiallisen laadun tavoitehinnoista kuudessa kansallisessa valuutassa laadittiin ja sen täytäntöönpanon sovittiin alkavan 1.2. ja 1.3.1981. Päätöksessä kuitenkin todetaan Herculesin olleen läsnä aiemmassa, 16.12.1980 pidetyssä kokouksessa.

111 Päätöksen mukaan (34 kohta) hanke hintojen nostamiseksi 2,00 DEM:aan /kg 1.3. alkaen ei kuitenkaan toteutunut. Tuottajat muuttivat näkymiään ja toivoivat saavuttavansa 1,75 DEM/kg tason maaliskuussa. Amsterdamissa pidettiin 25.3.1981 "asiantuntijoiden" kokous, jonka pöytäkirjaa ei ole löytynyt, mutta välittömästi sen jälkeen ainakin BASF, DSM, ICI, Monte ja Shell antoivat ohjeet nostaa tavoitehinnat (tai "luettelohinnat") samalle 2,15 DEM/kg tasolle raffian osalta 1.5. Hoechst antoi samanlaiset ohjeet 1. päivälle toukokuuta mutta noin neljä viikkoa myöhemmin kuin muut. Eräät tuottajat jättivät myyntiyhtiöilleen tietyn toimenpidemarginaalin, joka mahdollisti sellaisten "minimihintojen" tai "ehdottomien minimien" soveltamisen, jotka olivat hieman alle sovitun tavoitehinnan. Vuoden 1981 ensimmäisen

puoliskon aikana hinnat nousivat huomattavasti, mutta vaikka tuottajat tukivat voimakkaasti toukokuun korotusta, tahti kuitenkin hidastui. Vuoden puolivälissä tuottajat ennakoivat joko hintojen vakiinnuttamista tai jopa niiden vähäistä laskua, koska kysyntä laski kesän aikana.

112 Kolmannen hinta-aloitteen osalta päätöksessä (35 kohta) todetaan, että jo kesäkuussa 1981 Shell ja ICI suunnittelivat uutta hinta-aloitetta syys-lokakuulle 1981, kun ensimmäisen neljännesvuoden hintojen nousu oli selvästi hidastunut. Shell, ICI ja Monte kokoontuivat 15.6.1981 keskustelemaan menetelmistä hintojen korottamiseksi markkinoilla. Muutama päivä kokouksen jälkeen ICI ja Shell antoivat molemmat myyntiosastoilleen ohjeen valmistella markkinoita syyskuussa toteutettavaan huomattavaan hinnankorotukseen, joka perustuisi raffian uuteen hintaan 2,30 DEM/kg. Myös Solvay huomautti Benelux-myyntiosastolleen 17.7.1981 tarpeesta varoittaa asiakkaita 1.9. toteutettavasta huomattavasta hinnankorotuksesta, jonka määrästä päätettäisiin heinäkuun viimeisellä viikolla, kun "asiantuntijoiden" kokousta suunniteltiin pidettäväksi 28.7.1981. Alkuperäistä aloitetta, joka painottui 2,30 DEM/kg hintaan syyskuussa 1981, tarkistettiin oletettavasti tässä kokouksessa: elokuussa hinta laskettiin 2,00 DEM:aan/kg raffian osalta. Syyskuun hinnaksi suunniteltiin 2,20 DEM/kg. Herculesista löytyneessä 29.7.1981 päivätyssä (toisin sanoen sitä kokousta seuraavana päivänä, johon Hercules luultavasti ei osallistunut) käsin kirjoitetussa muistiinpanossa esitettiin nämä hinnat "virallisina" hintoina elo- ja syyskuulle ja viitattiin epämääräisesti tiedon lähteeseen. Uudet kokoukset pidettiin Genevessä 4.8.1981 ja Wienissä 21.8.1981. Näiden seurauksena tuottajat antoivat uusia hintoja koskevia ohjeita, joissa tavoite vahvistettiin 2,30 DEM:aan/kg 1.10. lähtien. BASF, DSM, Hoechst, ICI, Monte ja Shell antoivat lähes identtiset ohjeet hintojen soveltamisesta syys- ja lokakuussa.

113 Päätöksen mukaan (36 kohta) uudessa hankkeessa suunniteltiin hintojen nostamista syys- ja lokakuussa 1981 2,20–2,30 DEM:n/kg "perushintaan" raffian osalta. Shellistä löytynyt asiakirja osoittaa, että ylimääräisestä vaiheesta, jossa hinta nostettaisiin 2,50 DEM:aan/kg 1.11. keskusteltiin, mutta ajatus hylättiin. Eri tuottajien raporteista ilmenee, että hinnat nousivat syyskuussa ja että aloitetta noudatettiin lokakuussa 1981 markkinoilla toteutuneiden hintojen ollessa noin 2,00–2,10 DEM/kg raffian osalta. Herculesista löytynyt muistiinpano osoittaa, että joulukuussa 1981 2,30 DEM:n/kg tavoitetta tarkistettiin ja se vahvistettiin realistisemmalle tasolle 2,15 DEM/kg, mutta muistiinpanossa lisätään, että "yhteisen määrittämisen ansiosta hinnat nousivat 2,05 DEM:aan/kg, mikä on lähempänä julkaistuja (sic!) tavoitteita kuin koskaan ennen". Vuoden 1981 lopulla alan lehdistö

esitti polypropeenin markkinahinnoiksi 1,95–2,10 DEM/kg raffian osalta, mikä on noin 20 penniä alempi kuin tuottajien tavoitehinnat. Kapasiteetin käytön esitettiin olevan "terve" 80 prosenttia.

114 Neljäs kesä–heinäkuun 1982 hinta-aloite tehtiin, kun markkinoille oli palautunut kysynnän ja tarjonnan välinen tasapaino. Aloitteesta päätettiin 13.5.1982 pidetyssä tuottajien kokouksessa, johon Hercules osallistui ja jonka aikana laadittiin yksityiskohtainen taulukko tavoitehinnoista polypropeenin eri laatujen osalta eri kansallisissa valuutoissa (2,00 DEM/kg raffian osalta) (päätöksen 37–38 kohta ja 39 kohdan ensimmäinen alakohta).

115 Tämän 13.5.1982 pidetyn kokouksen jälkeen ATO, BASF, Hoechst, Hercules, Hüls, ICI, Linz, Monte ja Shell antoivat hintoja koskevat ohjeensa, jotka vastasivat, muutamaa merkityksetöntä poikkeusta lukuun ottamatta, kokouksessa määritettyjä tavoitehintoja (päätöksen 39 kohdan toinen alakohta). Tuottajat pystyivät 9.7.1982 pidetyssä kokouksessa ilmoittamaan vain vähäisistä korotuksista.

116 Päätöksen (40 kohta) mukaan kantaja osallistui myös viidenteen hinta-aloitteeseen syys–marraskuulle 1982, josta päätettiin 20. ja 21.7.1982 pidetyssä kokouksessa, ja jolla pyrittiin saavuttamaan tavoitehinnaksi 1.9. 2,00 DEM/kg ja 1.10. 2,10 DEM/kg, koska kantaja oli läsnä suurimmassa osassa, jopa kaikissa heinäkuun ja marraskuun 1982 välisenä aikana pidetyissä kokouksissa, joissa aloitetta valmisteltiin ja valvottiin (päätöksen 45 kohta). Syyskuun alun korotusta siirrettiin 20.8.1982 pidetyssä kokouksessa 1. päivään lokakuuta, mikä päätös vahvistettiin 2.9.1982 pidetyssä kokouksessa (päätöksen 41 kohta).

117 Näiden 20.8.1982 ja 2.9.1982 pidettyjen kokousten jälkeen ATO, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte ja Shell antoivat kokouksissa määritettyjen tavoitteiden mukaiset hintoja koskevat ohjeet (päätöksen 43 kohta).

118 Päätöksen (44 kohta) mukaan 21.9.1982 pidetyssä kokouksessa, johon kantaja osallistui, tutkittiin aiemmin asetetun tavoitteen saavuttamiseksi toteutetut toimenpiteet ja yritykset ilmaisivat yleisen tukensa ehdotukselle nostaa hintaa 2,10 DEM:aan/kg marras–joulukuuhun 1982 mennessä. Korotus vahvistettiin 6.10.1982 pidetyssä kokouksessa.

119 BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte, Shell ja Saga antoivat 6.10.1982 pidetyn kokouksen jälkeen hintoja koskevat ohjeensa soveltaen päätettyä korotusta (päätöksen 44 kohdan neljäs alakohta).

120 Kuten ATO, BASF, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Monte ja Saga, myös kantaja toimitti komissiolle paikallisille myyntiyhtiöilleen osoittamansa hintoja koskevat ohjeet, jotka vastasivat sekä toisiaan määriltään ja määräajoiltaan että ICI:n 2.9.1982 pidetystä "asiantuntijoiden" kokouksesta tekemän pöytäkirjan liitteenä olevan taulukon tavoitehintoja (yleisen väitetiedoksiannon liite 29) (päätöksen 45 kohdan toinen alakohta).

121 Päätöksen mukaan (46 kohdan toinen alakohta) joulukuun 1982 kokouksessa päästiin sopimukseen, jonka mukaan marras–joulukuulle suunniteltu taso oli toteutettava tammikuun 1983 loppuun mennessä.

122 Päätöksen (47 kohta) mukaan kantaja on osallistunut myös kuudenteen, heinä–marraskuun 1983 hinta-aloitteeseen. Itse asiassa 3.5.1983 pidetyssä kokouksessa sovittiin, että tuottajat pyrkisivät soveltamaan 2,00 DEM/kg tavoitehintaa kesäkuussa 1983. Aiemmin määritettyä tavoitetta siirrettiin kuitenkin 20.5.1983 pidetyssä kokouksessa syyskuuhun ja samalla vahvistettiin väliaikainen tavoite 1. päivästä heinäkuuta (1,85 DEM/kg). Seuraavaksi 1.6.1983 pidetyssä kokouksessa läsnäolevat tuottajat vakuuttivat pyrkivänsä soveltamaan 1,85 DEM/kg korotusta. Tässä yhteydessä sovittiin Shellin aloittavan julkisella ilmoituksella ECN:ssä.

123 Päätöksen (49 kohta) mukaan 20.5.1983 pidetyn kokouksen jälkeen ICI, DSM, BASF, Hoechst, Linz, Shell, Hercules, ATO, Petrofina ja Solvay antoivat myyntiyksiköilleen ohjeet soveltaa 1. päivästä heinäkuuta 1,85 DEM/kg hintaa raffian osalta. Päätöksessä lisätään, että ATO:sta ja Petrofinasta löytyneet hintoja koskevat ohjeet ovat vain osittaisia, mutta että ne vahvistavat yhtiöiden nostaneen hintatasoaan, Petrofinan ja Solvayn tapauksessa hieman viivästyneinä. Päätöksessä katsotaan näin osoitetun, että lukuun ottamatta Hülsia, jonka osalta komissio ei ole löytänyt hintoja koskevia ohjeita heinäkuulle 1983, kaikki tuottajat, jotka olivat osallistuneet kokouksiin tai luvanneet tukea uutta 1,85 DEM/kg tavoitehintaa, antoivat ohjeita uuden hinnan soveltamiseksi.

124 Päätöksessä (50 kohta) todetaan lisäksi, että muita kokouksia pidettiin 16.6., 6. ja 21.7., 10. ja 23.8. sekä 5., 15. ja 29.9.1983, ja niihin osallistuivat kaikki tavanomaiset osanottajat, myös Hercules. Heinäkuun lopussa ja elokuun alussa 1983 BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz,

Solvay, Monte ja Saga toimittivat eri kansallisille myyntiyksiköilleen 1.9. alkaen sovellettavat hintoja koskevat ohjeet, jotka perustuivat raffian 2,00 DEM/kg hintaan; samaten Shellin 11.8. päivätyssä sisäisessä tiedotteessa, joka koski hintoja Yhdistyneessä kuningaskunnassa, esitettiin, että sen tytäryhtiö Yhdistyneessä kuningaskunnassa työskenteli "edistääkseen" 1.9. alkaen sovellettavia perushintoja, jotka olivat muiden tuottajien vahvistamien tavoitteiden mukaisia. Kuun lopussa Shell kuitenkin antoi myyntiyksikölleen Yhdistyneessä kuningaskunnassa ohjeen lykätä täyttä korotusta siihen asti, että muut tuottajat saavuttaisivat toivotun tason. Päätöksessä tarkennetaan, että lukuun ottamatta vähäisiä poikkeuksia ohjeet ovat asteeltaan ja valuutaltaan samoja.

125 Päätöksen (50 kohdan viimeinen alakohta) mukaan tuottajilta saaduista ohjeista ilmenee, että myöhemmin päätettiin säilyttää syyskuun aloite uusin korotuksin, 2,10 DEM/kg 1. päivästä lokakuuta raffian osalta ja edelleen 2,25 DEM/kg 1. päivästä marraskuuta. Päätöksessä (51 kohdan ensimmäinen alakohta) esitetään vielä, että BASF, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte ja Solvay lähettivät kaikki myyntiyksiköilleen ohjeet vahvistaen samat hinnat lokakuulle ja marraskuulle; Hercules vahvisti hinnat aluksi hieman alemmiksi.

126 Päätöksen (105 kohdan neljäs alakohta) mukaan, riippumatta viimeisen kokouksen päivämäärästä, rikkominen jatkui marraskuuhun 1983 asti, koska sopimuksella on ollut vaikutusta ainakin tähän asti ja marraskuu oli viimeinen kuukausi, jonka osalta tiedetään hinnoista sovitun ja hintoja koskevia ohjeita annetun.

127 Päätöksessä (76 kohdan toinen alakohta) komissio vastaa yksityiskohtaisesti Herculesille, joka oli syyttänyt komissiota eri tuottajien hintoja koskevien ohjeiden katsomisesta samanaikaisiksi, kun ne eivät sitä olleet. Päätöksessä (76 kohdan kolmas alakohta) myös kiistetään todistusarvo Herculesin toimittamalta näytöltä, jolla se pyrki osoittamaan, ettei sen hintoja koskevilla ohjeilla ja kokouksissa vahvistetuilla tavoitehinnoilla ollut yhteyttä.

128 Päätöksessä (77 kohdan ensimmäinen alakohta) todetaan vielä, että tietyt tuottajat eivät toimittaneet komissiolle kaikkia hintoja koskevia ohjeitaan vuodesta 1979 alkaen, kuten komissio oli pyytänyt. Herculesin osalta saadut asiakirjat koskivat näin ollen ainoastaan vuosia 1982 ja 1983.

b) Asianosaisten väitteet

129 Kantaja väittää, että komissio on virheellisesti päätellyt muilta tuottajilta saatujen asiakirjojen perusteella, että Hercules on tukenut "tavoitehinta"-järjestelmää. Itse asiassa, edes silloin kun Herculesin työntekijä osallistui tiettyihin kokouksiin, joissa keskusteltiin hinnoista, ei kokousten pöytäkirjoista tai mistään muustakaan näytöstä ilmene, että työntekijä olisi suostunut hintoihin tai sitoutunut soveltamaan niitä. Saatavilla oleva näyttö, erityisesti muiden tuottajien lausunnot, joiden mukaan B. ei tehnyt sitoumuksia, sekä se, ettei tällä ollut valtuuksia tehdä sitoumuksia yhtiön nimissä, osoittavat päinvastaista.

130 Kantaja väittää, että komissio on väärässä perustaessaan toteamuksensa yrityksen sisäisissä hintoja koskevissa ohjeissa käytettyyn terminologiaan, koska se on alan lehdistön tavanomaisesti käyttämää terminologiaa.

131 Kantaja väittää, ettei komissio ole ottanut huomioon syyttämiensä yritysten tosiasiallista toteutunutta suoritusta markkinoilla, vaan että se on perustanut päätöksensä kokonaan yritysten sisäisten hintoja koskevien ohjeiden analyysiin sekä olettamukseen, jonka mukaan hintoja koskevat ohjeet välttämättä vääristivät kilpailua. Kantajan mukaan komission analyysi on virheellinen. Kantajan mukaan sen hintajärjestelmä toimi siten, ettei sitä voitu käyttää yhdessä muiden tuottajien kanssa tehdyn hintoja koskevan sopimuksen yhteydessä. Ensinnäkin paikallisille myyntijohtajille annetuissa ohjeissa annettiin näille kuitenkin laaja vapaus poiketa tavoitehinnoista. Suurimman osan ajanjaksosta 1982–1983 aikana ohjeet annettiin keskimääräisten tavoitehintojen muodossa. Ottaen huomioon hintajärjestelmän joustavuuden ei komission väite, jonka mukaan sovitut hinnat olivat perusteena asiakkaiden kanssa käydyissä neuvotteluissa, sovellu Herculesiin. Toiseksi, yleisillä suuntaviivoilla pyrittiin säilyttämään suurin mahdollinen tuotannon taso sekä tämän vuoksi maksimoimaan myynti jopa voittomarginaalia laskemalla.

132 Kantaja väittää, että tämän Herculesin tuotannon ja myynnin "maksimointipolitiikan" vuoksi sen oli mahdotonta liittyä sovittuun "tavoitehinta"-järjestelmään. Sen tosiasiassa markkinoilla pyytämä hinta ei vastannut "tavoitehintoja", joiden soveltamiseen sen väitetään liittyneen. Herculesin mukaan tämä ilmenee erityisesti sen vuosina 1982 ja 1983 neljässä valtiossa, joissa sillä on merkittävää myyntiä (Saksan liittotasavalta, Yhdistynyt kuningaskunta, Ranska ja Italia), suorittamien 850 yksittäisen liiketoimen analyysistä. Komissio ei myöskään ole ottanut huomioon Bonnin yliopiston professori Albachin tutkimusta eikä riippumattoman tilintarkastus-

toimiston, Coopers & Lybrandin tilintarkastusta (jäljempänä Coopers & Lybrandin tilintarkastus). Pelkkä "tavoitehintojen" vertaaminen alan lehdistössä syyskuusta 1981 joulukuuhun 1983 esitettyihin hintoihin, kuten komissio on tehnyt (päätöksen taulukko 9), ei sellaisenaan käy näytöksi lainvastaisista vaikutuksista markkinoilla. Päinvastoin, vertailu vahvistaa tuottajien väitteet, joiden mukaan tosiasialliset hinnat olivat huomattavasti alemmat kuin väitetyt "tavoitehinnat" ja vaihtelivat suuresti erityisesti sellaisten muiden laatujen kuin raffian osalta, joita suurin osa Herculesin toteutuneesta myynnistä koski.

133 Kantajan mukaan, päinvastoin kuin komissio väittää, Hercules ei tulkinnut hintoja koskevia ohjeita valikoivasti, vaan noudatti viimeisiä tosiasiassa annettuja ohjeita, toisin kuin komissio, joka suoritti valintansa monista ohjeista. Kantaja myös väittää, että se ei ole käyttänyt "teoreettisia" lukuja muiden laatujen kuin raffian osalta varsinaisten tavoitehintojen sijaan, kuten komissio väittää. Sen suorittama vertailu koski jokaista "tavoitelukua" jokaisen polypropeenilaadun osalta kaikissa valuutoissa. Ainoastaan koska muiden tuotteiden kuin raffian osalta "tavoitteiden" määrä oli kovin vähäinen, Hercules laski vertailun vuoksi ylimääräisiä "teoreettisia tavoitteita", mutta hyvin järjestelmällisellä tavalla. Sitä vastoin kantaja väittää, että komissio on käyttänyt puutteellisia ja epäluotettavia menetelmiä yrittäessään osoittaa, että eri tuottajien antamat hintoja koskevat ohjeet ovat toisiaan vastaavia sekä samanaikaisia ja osoittaakseen niiden olevan yhteydessä tuottajien kokouksiin.

134 Tältä osin kantaja väittää, että komissiolla on elo–joulukuun 1981 hinta-aloitteiden osalta Herculesin hintoja koskevana ohjeena Herculesin sisäinen tiedote (Herculesin väitetiedoksiannon liite 18).

135 Kantaja väittää, että kesä–heinäkuun 1982 hinta-aloitteen osalta komissio on jättänyt huomioimatta sen, että seitsemästätoista kantajan antamasta hintoja koskevasta ohjeesta kymmenen ei vastaa vahvistetuksi väitettyä tavoitehintaa, että komissio otti huomioon kantajan hintoja koskevista ohjeista tämän luettelohinnat verratakseen niitä muiden tuottajien vähimmäishintoihin, kun sen olisi pitänyt ottaa huomioon kantajan vahvistama vähimmäishinta, joka on alempi kuin muilla tuottajilla ja että komissio on jättänyt ottamatta huomioon kantajan Tanskan kruunuina antamat hintoja koskevat ohjeet, jotka olivat tavoitehintoja alemmat sekä homopolymeerin että kopolymeerin osalta.

136 Kantaja väittää, että syys-marraskuun 1982 hinta-aloitteen osalta sen 26.7.1982 päivättyjä hintoja koskevia ohjeita ei voida yhdistää 2.9.1982 pidettyyn kokoukseen, joka pidettiin siis myöhemmin. Kantaja myös korostaa, että sen lokakuulle 1982 antamat hintoja koskevat ohjeet on annettu 20.10., toisin sanoen paljon sen jälkeen kun muiden tuottajien uudet hinnat olivat tulleet voimaan ja ECN oli julkaissut tavoitehinnan, johon pyrittiin. Kantaja esittää, että myös tältä osin komissio on sekoittanut sen luettelohinnat ja vähimmäishinnat ja jättänyt ottamatta huomioon kantajan sille toimittamat muut hintoja koskevat ohjeet, jotka eivät puoltaneet sen näkökantaa.

137 Heinä-marraskuun 1983 hinta-aloitteen osalta kantaja selittää antaneensa hintoja koskevat ohjeensa 29.6.1983, toisin sanoen neljä viikkoa sen kokouksen jälkeen, jossa komissio väittää tavoitehinnan määritetyn ja paljon sen jälkeen kun muut tuottajat olivat antaneet omat hintoja koskevat ohjeensa. Se korostaa myös, että sen hintoja koskevat ohjeet poikkeavat muiden antamista sekä syyskuulle ja lokakuulle 1983 vahvistetuiksi väitetyistä tavoitehinnoista, koska se antoi hintoja koskevat ohjeensa muiden tuottajien jälkeen analysoituaan itsenäisesti näiden markkinakäyttäytymistä.

138 Kantaja lisää, että analyysiä tukee se seikka, että jopa muut tuottajat katsoivat, ettei se toiminut yhteistyössä hinta-aloitteen osalta ja että se häiritsi markkinoita polkemalla hintoja, kuten ilmenee erityisesti 2.12.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (yleisen väitetiedoksiannon liite 33). Kantajan mukaan tämä osoittaa sekä sen, että Herculesin sisäiset ohjeet eivät olleet "tavoitteiden" mukaisia, että sen, kuinka vähän näillä ohjeilla joka tapauksessa oli merkitystä myynnistä vastaavien toiminnassa.

139 Lopuksi kantaja esittää, että "päätöksen 1 artiklan d alakohtaa on tulkittava siten, että siinä todetaan Herculesin sopineen hintoja koskevien ohjeiden antamisesta sekä että se tosiasiallisesti antoi niitä myyntiyksiköilleen tavoitteiden saavuttamiseksi, mutta että siinä ei viitata niiden tuloksiin".

140 Komissio puolestaan esittää, että se on jo vastannut tässä esitettyihin väitteisiin ja että lisäksi Hercules ei ole sanonut mitään siitä, että päätöksen 1 artiklan b alakohta koskee "tavoitehintojen" vahvistamista eikä niiden soveltamista.

141 Komission mukaan ainoa Herculesin esittämä väite, jolla on merkitystä, koskee sen hintajärjestelmän joustavuutta. Komissio kuitenkin kiistää sen korostamalla, ettei se ole koskaan väittänyt, että samanlaisia hintoja tosiasiassa sovellettiin ja että merkittävää on se, että "tavoitehintoja" vastaavia hintoja

koskevia ohjeita annettiin pääkonttorista perustaksi asiakkaiden kanssa käytäviin neuvotteluihin. Komissio arvioi, että kun kantajan myyntiyksiköiden oletettiin noudattavan polypropeenin eri laatuihin sovellettavia keskihintoja, nämä keskihinnat laskettiin "tavoitehintojen" perusteella ja hintoja koskevissa ohjeissa eriteltiin hinnastot ja pohjahinnat.

142 Komissio huomauttaa, että jos Hercules ei ilmaissut olevansa eri mieltä kokouksissa, eivät muut tuottajat olisi sallineet sen edustajan läsnäoloa, jos niillä olisi ollut aihetta epäillä sen suostumusta hintojen vahvistamiseen, mikä oli kokousten tarkoitus.

143 Komissio korostaa vielä yksiselitteisyyttä Herculesin myyntiyksiköilleen lähettämissä telekseissä (komission 29.3.1985 päivätyn kirjeen liitteet Hercules E–I), joissa esitetään seuraavaa:

"Hence on for October exclusively quoting full list price without exception and lower our presence in the market."

(Vastedes lokakuussa pyydämme ainoastaan luettelohintaa kokonaisuudessaan ja poikkeuksetta – –)

"Book soonest possible business at regular accounts which currently are at or practically at list prices. Initiate soonest list price negotiations on regular accounts which current too far away from list price. Thereby assuming competition going at similar list price levels."

(Vakinaisten asiakkaiden osalta, joiden kanssa sovelletaan luettelohintoja tai käytännössä niitä vastaavia hintoja, tehkää sopimukset mahdollisimman pian; niiden asiakkaiden osalta, joiden hinnat tällä hetkellä eroavat liikaa luettelohinnoista, aloittakaa neuvottelut nopeasti ottaen huomioon, että kilpailu tapahtuu samankaltaisella hintatasolla.) (G 8, sivut 1 ja 2)

ja

"Will not refuse further volume provided it is at above list prices – – In case of serious enquiry/biz opportunity from a typical historical prime customer where list for competitive reasons not abtainable we ready to discuss but don't assume flexibility before-hand."

(Emme kieltäydy ylimääräisistä määristä sillä edellytyksellä, että ne ovat edellä esitetyissä hinnoissa – – Tapauksessa, jossa kysyntä on vahvaa/bisnesmahdollisuus pitkäaikaiselta suurasiakkaalta, johon luettelohintoja ei kilpailusyistä voida soveltaa, olemme valmiit keskustelemaan, mutta ei pidä näyttää suostuvuutta etukäteen.) (G 9)

Komissio huomauttaa, että molemmat teleksit on lähetetty ajanjaksolla 1982–1983, jona aikana Herculesin mukaan sovellettiin sen keskihintajärjestelmää. Komission mukaan on siis selvää, ettei järjestelmä tehnyt tavoitehintajärjestelmää merkityksettömäksi.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

144 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että polypropeenin tuottajien säännöllisten kokousten pöytäkirjat osoittavat, että tuottajat, jotka osallistuivat kokouksiin, sopivat päätöksessä mainituista hinta-aloitteista. Esimerkiksi 13.5.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (yleisen väitetiedoksiannon liite 24) voidaan lukea seuraavaa:

"everyone felt that there was a very good opportunity to get a price rise through before the holidays + after some debate settled on DM 2.00 from 1st June (UK 14th June). Individual country figures are shown in the attached table."

(kaikki olivat sitä mieltä, että oli hyvä mahdollisuus saada hintoja korotettua ennen lomia + keskustelujen jälkeen hinnat vahvistettiin 2 DEM:aan 1. päivästä kesäkuuta (Yhdistyneessä kuningaskunnassa 14.6.). Luvut maittain esitetään liitteenä olevassa taulukossa.)

145 Koska se, että kantaja osallistui näihin kokouksiin, on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoitettu, ei kantaja voi ilman väitettään tukevaa näyttöä väittää, ettei se ole tukenut hinta-aloitteita, joista päätettiin ja joita organisoitiin ja valvottiin näissä kokouksissa. Itse asiassa, koska tällaista näyttöä ei ole, ei ole syytä uskoa ettei kantaja muista osallistujista poiketen ole tukenut aloitteita.

146 Tältä osin on todettava, että kantaja ei kiistä erityisesti osallistumistaan johonkin tiettyyn hinta-aloitteeseen, vaan väittää, ettei se ole koskaan sitoutunut noudattamaan tavoitehintoja, kuten kantajan mukaan todistavat sen työntekijän asema sekä kokouksissa että yhtiössä sekä kantajan sisäinen ja

ulkoinen hintapolitiikka, joka sen mukaan oli väitetyistä tavoitehinnoista riippumatonta ja johon tavoitehinnat eivät voineet vaikuttaa.

147 Näitä väitteitä ei voida hyväksyä näytöksi, joka tukisi kantajan väitettä siitä, että se ei ole osallistunut sovittuihin hinta-aloitteisiin.

148 Ensimmäisen väitteen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomauttaa aluksi, että samoista syistä, joiden perusteella se päätteli, että kantajan B:n asemasta yhtiössä esittämät päätelmät eivät olleet omiaan osoittamaan, ettei sitä voitu syyttää tämän osallistumisesta kokouksiin, samat päätelmät eivät myöskään ole omiaan osoittamaan, että kantaja ei olisi suostunut kokouksissa päätettyihin hinta-aloitteisiin.

149 Toisen väitteen osalta, siltä osin kuin se koskee Herculesin sisäistä hintapolitiikkaa – toisin sanoen sen hintoja koskevia ohjeita vuosina 1982 ja 1983 sekä sen hintojen vahvistusjärjestelmää – on todettava, että kantajan hallinnollisen menettelyn aikana esittämä kritiikki, johon se viittaa myös kanteessaan, ja joka koskee sen hintoja koskevien ohjeiden samankaltaisuutta ja samanaikaisuutta suhteessa muihin tuottajiin ja vuosina 1982 ja 1983 määritettyihin tavoitehintoihin, on osittain otettu huomioon päätöksessä. Päätöksen taulukoissa 7A–7N esitetään sekä samankaltaisuudet että erot toisaalta kantajan antamien hintoja koskevien ohjeiden ja toisaalta muiden tuottajien hintoja koskevien ohjeiden sekä kokouksissa määritettyjen tavoitehintojen välillä. Täten komissio on kuvannut kantajan tilanteen oikein. Tältä osin on lisättävä, että komission suorittama valinta kantajan eri hintoja koskevista ohjeista ei väärentänyt kantajan todellista tilannetta, vaan kuuluu päätöksen liitteenä olevien taulukoiden yhteenvetotyöhön.

150 Esimerkiksi kritiikki, joka koskee komission suorittamaa analyysiä kantajan hinnoista syyskuussa 1981, on otettu huomioon päätöksen 35 kohdassa sekä taulukossa 7F, joissa esitetään selvästi, että Hercules ei ole toimittanut komissiolle hintoja koskevia ohjeitaan kyseiseltä ajanjaksolta, mutta että käytössä on 29.7.1981 päivätty sisäinen tiedote, jossa esitetään tavoitehinnat (Herculesin väitetiedoksiannon liite 18).

151 Samoin kantajan esittämä kritiikki, joka koskee syys–marraskuun 1982 hinta-aloitteita, on harhaanjohtava, koska kantajan 26. (tosiasiassa 27.) 7.1982 antamia hintoja koskevia ohjeita (29.3.1985 päivätyn kirjeen liitteet Hercules G2–G6) ei pidä tarkastella yhteydessä 2.9.1982 pidetyn kokouksen kanssa, vaan 20. ja 21.7.1982 pidetyn kokouksen kanssa (yleisen väitetiedoksiannon

liite 26), jonka aikana vahvistettiin 2,00 DEM/kg tavoitehinta 1.9. alkaen, kuten komissio esittää taulukon 7I viitteessä.

152 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että kantaja ei voi vedota julkiseen hintoja koskevaan ilmoitukseen ECN:ssä selittääkseen hintoja koskevia ohjeitaan, koska 1.6.1983 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (yleisen väitetiedoksiannon liite 40) ilmenee selvästi, että kyseisenä aikana päätetystä hinta-aloitteesta ilmoitettiin alan lehdistössä. Pöytäkirjassa esitetään: "Shell was reported to have committed themselves to the move and would lead publicly in ECN" (Shellin esitettiin sitoutuneen tähän liikkeeseen ja ilmoittavan siitä julkisesti ECN:ssä).

153 Niiden seurausten osalta, joita kantaja pyrkii osoittamaan vuosien 1982 ja 1983 hintoja koskevien ohjeiden samanaikaisuuden osittaisesta puuttumisesta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että tässä tapauksessa aika, joka erottaa kantajan hintoja koskevien ohjeiden antamisen muiden tuottajien ohjeiden antamisesta tai kokouksesta, jossa tavoitehinta vahvistettiin, ei myöskään ole omiaan heikentämään komission esittämää näyttöä. Itse asiassa kyseisen ajan pituudesta ei voida päätellä, että kantaja olisi antanut hintoja koskevat ohjeensa itsenäisen markkinoiden arvioinnin perusteella, koska se oli kokouksissa saanut tietää kilpailijoidensa suunnittelemat hinnat.

154 Kantajan vuosina 1982 ja 1983 antamien hintoja koskevien ohjeiden samankaltaisuuden osalta tavoitehintojen sekä kilpailijoiden hintojen kanssa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, ettei se, että kantaja pani ainoastaan osittain täytäntöön hintoja koskevat ohjeet, muuta sitä tosiasiaa, että se oli kokouksissa suostunut niihin, varsinkin kun kokousten pöytäkirjoista ei ilmene minkäänlaista näkökantojen eroa kantajan ja muiden osallistujien välillä aloitteista, ja että muut tuottajat moittivat kantajaa täytäntöönpanon osittaisuudesta, kuten ilmenee 2.12.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta (yleisen väitetiedoksiannon liite 33), jossa viitataan saksalaisten ja alankomaalaisten tuottajien kantajaa vastaan esittämään kritiikkiin. Kantajan mukaan ICI:n vastauksessa tietojensaantipyyntöön (yleisen väitetiedoksiannon liite 8) tämän kritiikin esitetään johtuvan kantajan hintapolitiikasta.

155 Kantajan oman hintojen vahvistusjärjestelmän joustavuus ei myöskään ole omiaan heikentämään komission päätelmiä, koska siitä huolimatta, että myyntiyksiköille annetuissa hintoja koskevissa ohjeissa näille jätettiin laaja vapaus, jonka mukaan ne voivat jopa katsoa ohjeet keskimääräisiksi kuukausittaisiksi tavoitehinnoiksi, olivat kokouksissa määritetyt tavoitehinnat kuitenkin perustana myyntiyksiköiden arvioinneissa ja kuukausittaisen

keskimääräisen tavoitehinnan määrittämisessä, ja niitä käytettiin näin perusteena asiakasneuvotteluissa, kuten ilmenee komission mainitsemista telekseistä (29.3.1985 päivätyn kirjeen liite Hercules E-I), jotka ovat ajanjaksolta, jolloin kantajan keskihintajärjestelmä oli toiminnassa. Myöskään se, että telekseissä käytetään samankaltaista kieltä kuin alan lehdissä, ei heikennä päätelmiä.

156 Tämän kantajan hintojen vahvistusjärjestelmän joustavuuden vuoksi se ei voi väittää, että komissio olisi sen hintoja koskevien ohjeiden osalta huomioinut toisinaan sen luettelohinnat ja toisinaan sen vähimmäishinnat, vaikka se muiden tuottajien osalta huomioi ainoastaan vähimmäishinnat, koska kyseisessä järjestelmässä jätettiin myyntiyksiköille laaja harkintamarginaali.

157 Lisäksi on todettava, ettei kantaja voi vedota siihen, että sen hintoja koskevat ohjeet olivat sisäisiä, koska vaikka ne ovat todella ainoastaan sisäisiä, kun ne lähetetään pääkonttorista myyntiyksiköille, ne on kuitenkin toimitettu noudatettaviksi ja täten tuottamaan suoraan tai epäsuorasti ulkoisia vaikutuksia, minkä vuoksi ne eivät ole luonteeltaan sisäisiä.

158 Siltä osin kuin toinen väite liittyy Herculesin ulkoiseen hintapolitiikkaan – toisin sanoen hintoihin, joita se sovelsi markkinoilla – on todettava, että päätöksessä ei väitetä kantajan soveltaneen hintoja, jotka aina vastasivat kokouksissa sovittuja tavoitehintoja, mikä osoittaa, ettei päätös myöskään perustu kantajan kokousten tulosten täytäntöönpanoon sen osoittamiseksi, että kantaja on osallistunut tavoitehintojen vahvistamiseen. Kantajan markkinoilla tosiasiassa saaman hinnan sekä kokouksissa vahvistettujen tavoitehintojen välinen ero, vaikka se tosiasiassa olisi osoitettu, ei ole omiaan asettamaan kyseenalaiseksi kantajan osallistumista tavoitehintojen vahvistamiseen kokouksissa, vaan osoittaa ainoastaan sen, että kantaja ei pannut täytäntöön sitä, mikä oli kokouksissa päätetty, kuten ilmenee myös kantajan hintapolitiikkaa vastaan esitetystä kritiikistä.

159 Tämän vuoksi kantaja ei voi tässä tapauksessa vedota hintapolitiikkaansa, sisäiseen tai ulkoiseen, osoittaakseen, ettei se ole osallistunut hinta-aloitteisiin, joista päätettiin ja joita organisoitiin ja valvottiin kokouksissa, joihin se osallistui.

160 Lisäksi komissio on oikein päätellyt ICI:n vastauksesta tietojensaantipyyntöön (yleisen väitetiedoksiannon liite 8), jossa esitetään: "'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedu-

le- -" ("Tavoitehinnat", joita tuottajat ehdottivat säännöllisesti 1.1.1979 alkaen polypropeenin jokaisen pääasiallisen laadun peruslaadulle, esitetään liitteessä - -), että aloitteet olivat osa tavoitehintojen vahvistusjärjestelmää.

161 Edellä esitetystä seuraa, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut, että kantaja oli yksi niistä polypropeenin tuottajista, jotka pääsivät yhteisymmärrykseen päätöksessä mainituista hinta-aloitteista, ja että aloitteet olivat osa järjestelmää.

D Hinta-aloitteiden täytäntöönpanoa helpottavat toimenpiteet

a) Kanteen kohteena oleva päätös

162 Komissio toteaa päätöksessä (1 artiklan c kohta sekä 27 kohta; katso myös 42 kohta), että kantaja on sopinut muiden tuottajien kanssa tavoitehintojen soveltamisen helpottamiseksi erilaisista toimenpiteistä, kuten tuotannon väliaikaisesta rajoittamisesta, yksityiskohtaisten toimituksia koskevien tietojen vaihdosta, paikallisten kokousten pitämisestä sekä syyskuun lopusta 1982 alkaen "account management" -järjestelmästä, jonka tavoitteena on hinnankorotusten soveltaminen yksittäisiin asiakkaisiin.

163 "Account management" -järjestelmän osalta, jonka viimeisin ja viimeistelty muoto "account leadership" oli käytössä joulukuusta 1982, kantaja, kuten kaikki tuottajat, nimettiin koordinoijaksi tai "leaderiksi" vähintään yhdelle merkittävälle asiakkaalle, jonka yhteyksiä toimittajiin se salaa koordinoi. Järjestelmää sovellettaessa asiakkaita valittiin Belgiasta, Italiasta, Saksasta ja Yhdistyneestä kuningaskunnasta, ja jokaiselle niistä osoitettiin "koordinoija". Joulukuussa 1982 järjestelmästä ehdotettiin yleisempää versiota, jossa osoitettiin "linjajohtaja" ("leader"), jonka tehtävänä oli ohjata, neuvotella ja järjestää hintojen vaihtelua. Muita tuottajia, jotka olivat säännöllisesti tekemisissä asiakkaiden kanssa, kutsuttiin "contendereiksi" ja ne toimivat yhteistyössä "account leaderin" kanssa tehdessään tarjousta asiakkaalle. "Account leaderin" ja "contendereiden" suojelemiseksi muiden tuottajien, joihin asiakas otti yhteyttä, oli tehtävä tarjous toivottua tavoitetta korkeammalla hinnalla. Huolimatta ICI:n väitteestä, jonka mukaan suunnitelmaa toteutettiin ainoastaan muutaman kuukauden ajan ja silloinkin osittain ja tehottomasti, päätöksessä todetaan, että 3.5.1983 pidetyn kokouksen täydellisestä pöytäkirjasta ilmenee, että kyseisenä ajankohtana tutkittiin yksityiskohtaisesti eri

asiakkaiden tilanteita ja tarkasteltiin eri tuottajien kyseisille asiakkaille tehtyjä tai tekemiä tarjouksia ja toimitettuja tai tilattuja määriä.

164 Päätöksessä myös väitetään (20 kohta) Herculesin osallistuneen paikallisiin kokouksiin, ainakin Benelux-maita koskeviin (78 kohdan kymmenes alakohta), joissa käsiteltiin yleiskokouksissa päätettyjen toimenpiteiden täytäntöönpanoa kansallisella tasolla.

b) Asianosaisten väitteet

165 Kantaja kiistää osallistuneensa toimituksia koskevaan tietojen vaihtoon ja huomauttaa, että komissio on todennut tämän päätöksen 78 kohdassa. Kantajan mukaan sen, Amocon ja BP:n tiukka kieltäytyminen paljastamasta markkinaosuuksia koskevia lukuja, jotka yhteenlaskettuina vastasivat merkittävää osaa ETY:n markkinoista, varmasti rajoitti toisten mahdollista luottamusta tietojen vaihdon tuloksiin, jotka näin olivat ainoastaan osittaisia.

166 Kantaja väittää, ettei ole näyttöä siitä, että se olisi suostunut rajoittamaan tuotantoaan tai suuntaamaan myyntiään ETY:n ulkopuolelle tai että se olisi pannut täytäntöön tällaisia toimenpiteitä. Väitetiedoksiannossa komissio esitti, että 21.9.1982 pidetyssä kokouksessa (yleisen väitetiedoksiannon liite 30) kantajan edustaja suostui tehtaan tuotannon pysäyttämiseen hinta-aloitteen tukemiseksi. Kantajan mukaan tämän kuitenkin kumoavat sekä tehtaan toimintakertomukset että se, ettei Herculesin edustajalla ollut valvontavaltaa tehtaan tuotannon osalta. Lisäksi 13.5.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjaa (yleisen väitetiedoksiannon liite 24) ei tältä osin vahvisteta Herculesin samasta kokouksesta laatimassa pöytäkirjassa (Herculesin väitetiedoksiannon liite 3).

167 Kantaja väittää myös, ettei Herculesin tuotantoa ole suunnattu merentakaisille markkinoille huolimatta siitä, että komission tarkoittaman ajanjakson aikana merentakaisen myynnin voittomarginaalit olivat suuremmat kuin myynnissä ETY:n alueella. Lisäksi se huomauttaa, että myös Herculesin markkinaosuus yhteisössä kasvoi.

168 Kantaja väittää, että komissio perustaa toteamuksensa asiakirjoihin, joita ei määritellä, joiden alkuperää ei selitetä ja joiden luotettavuus on epäilyksenalaista, pyrkiessään osoittamaan Herculesin osallistuneen "account management" -järjestelmään. Se kuitenkin huomauttaa, että ICI esitti vastauksessaan tietojensaantipyyntöön Herculesin olevan syyllinen järjestelmän

epäonnistumiseen (yleisen väitetiedoksiannon liite 8). Lisäksi kantaja väittää, ettei se ollut alkuunpanijana "account management" -järjestelmälle, joka mainittiin ensimmäistä kertaa paikallisessa kokouksessa, kuten kantajan työntekijä on kuulemisessaan esittänyt (Herculesin väitetiedoksiannon liite 7).

169 Kantaja korostaa, että se ei ole osallistunut 2.9.1982 ja 3.5.1983 pidettyjen kokousten pöytäkirjojen liitteinä olevien taulukoiden (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 29 ja 38) laatimiseen, kuten todistaa se, ettei sitä mainita tärkeimpien asiakkaidensa "account leaderina" Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Saksan liittotasavallassa. Se, että kantaja kuitenkin mainitaan taulukoissa erään asiakkaan "account leaderina", ei todista mitään, koska kaikki tiesivät kantajan olevan tämän asiakkaan pääasiallinen toimittaja.

170 Kantaja väittää vielä, että sen työntekijän läsnäolo paikallisissa kokouksissa oli satunnaista ja rajoittui Belgiaan, eikä komissio voi sen perusteella päätellä Herculesin osallistuneen kyseisten sopimusten täytäntöönpanoon.

171 Kantaja katsoo, että koska ei ole realistista kuvitella sen olevan osallisena sopimukseen ilman osallisuutta sopimuksen täytäntöönpanon helpottamiseen tarkoitettuihin toimenpiteisiin, tämä saattaa kyseenalaiseksi sen osallistumisen sopimukseen.

172 Komissio puolestaan korostaa, ettei se ole todennut Herculesin osallistuneen myyntilukujen vaihtoon, kuten se on päätöksessä sen 78 kohdan kymmenennessä alakohdassa selvästi esittänyt. Komissio katsoo Herculesin osallistuneen rikkomiseen, joka käsitti sopimuksen erilaisista toimenpiteistä tavoitehintojen täytäntöönpanon helpottamiseksi, mutta komissio ei ole todennut sitä, että näitä toimenpiteitä olisi pantu täytäntöön.

173 Komissio kiistää päätelleensä Herculesin olevan suostuvainen tuotantonsa rajoittamiseen tai vielä vähemmän päätelleensä tällaisten rajoitusten tosiasiassa toteutuneen. Pöytäkirjat tietyistä kokouksista, kuten 13.5.1982 (yleisen väitetiedoksiannon liite 24) tai 21.9.1982 (yleisen väitetiedoksiannon liite 30) tehdyt pöytäkirjat kuitenkin osoittavat, että tämä oli yksi seikka, joista yleissopimus tehtiin ja että Hercules oli valmis vähentämään tuotantoaan tai suuntaamaan ylimääräisen tuotantonsa merentakaisille markkinoille.

174 Komissio esittää, että Hercules ei vaikuta kiistävän sitä, että "account management" -järjestelmästä tehtiin sopimus, kuten ilmenee 2.9. ja 2.12.1982 sekä keväällä 1983 pidettyjen kokousten pöytäkirjoista (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 29, 33 ja 37). Herculesin osallistumisesta tähän

järjestelmään todetaan, että sen vastauksesta tietojensaantipyyntöön, komission virkamiesten Herculesin työntekijän kuulemisen pöytäkirjasta sekä kahdesta käsinkirjoitetusta muistiinpanosta (Herculesin väitetiedoksiannon liitteet 1, 7, 10 ja 11) ilmenee, että B. ehdotti ensimmäisenä tällaista järjestelmää.

175 Paikallisten kokousten osalta komissio esittää lopuksi, että sen pääasiallinen väite perustuu siihen, että tällaisten kokousten järjestämisestä sovittiin ja että se väittää ainoastaan toissijaisesti, että kokoukset myös pidettiin ja että Hercules on vastauksessaan tietojensaantipyyntöön myöntänyt toisinaan osallistuneensa niihin.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

176 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että päätöksen 27 kohtaa on tulkittava 26 kohdan toisen alakohdan mukaisesti siten, ettei siinä esitetä jokaisen tuottajan erikseen sitoutuneen toteuttamaan siinä mainittuja toimenpiteitä, vaan esitetään jokaisen tuottajan eri aikoina hyväksyneen kokouksissa yhdessä muiden tuottajien kanssa päätöksessä mainittuja toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli luoda suotuisat edellytykset hinnankorotuksille, erityisesti vähentämällä keinotekoisesti polypropeenin tarjontaa, ja että eri toimenpiteiden toteuttamisesta sovittiin yhteisesti tuottajien välillä näiden erityisen tilanteen mukaan.

177 On todettava, että osallistumalla kokouksiin, joissa toimenpiteet hyväksyttiin (erityisesti 13.5. sekä 2.9. ja 21.9.1982 (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 24, 29 ja 30), kantaja on osallistunut sopimukseen, koska se ei ole esittänyt näyttöä, joka todistaisi päinvastaista. Tältä osin "account leadership" -järjestelmän hyväksyminen ilmenee seuraavasta 2.9.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjan katkelmasta:

"about the dangers of everyone quoting exactly DM 2.00 A.'s point was accepted but rather than go below DM 2.00 it was suggested & generally agreed that others than the major producers at individual accounts should quote a few pfs higher. Whilst customer tourism was clearly to be avoided for the next month or two it was accepted that it would be very difficult for companies to refuse to quote at all when, as was likely, customers tried to avoid paying higher prices to the regular suppliers. In such cases producers would quote but at above the minimum levels for October."

(A:n esittämä huomautus riskeistä, joita ilmenisi, jos kaikki ehdottaisivat täsmälleen samaa 2,00 DEM:n hintaa, hyväksyttiin; kuitenkin, sen sijaan että hintaa laskettaisiin alle 2,00 DEM:n, ehdotettiin - ja kaikki hyväksyivät ehdotuksen - että muut kuin asiakkaan pääasialliset toimittajat ehdottavat muutamaa penniä korkeampaa hintaa. Vaikka asiakkaiden siirtymistä päätettiin välttää seuraavan tai kahden seuraavan kuukauden aikana, myönnettiin se, että yritysten olisi vaikea kieltäytyä tekemästä tarjousta, kun, kuten on odotettavissa, asiakkaat pyrkivät välttämään tavanomaisten toimittajien korkeampia hintoja. Tällaisessa tapauksissa tuottajat tekevät tarjouksen, mutta korkeammalla hintatasolla kuin lokakuun keskihinta.)

Samoin 21.9.1982 pidetyssä kokouksessa, johon kantaja osallistui, esitettiin: "In support of the move, BASF, Hercules and Hoechst said they will be taking plant off line temporarily" (Toiminnan tukemiseksi BASF, Hercules ja Hoechst ilmoittivat sulkevansa yhden tehtaistaan väliaikaisesti) ja 13.5.1982 pidetyssä kokouksessa Fina esitti: "Plant will be shut down for 20 days in August" (Tehdas suljetaan 20 päiväksi elokuussa).

178 "Account leadership" -järjestelmän osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että kokousten, jotka pidettiin 2.9.1982 (yleisen väitetiedoksiannon liite 29), 2.12.1982 (yleisen väitetiedoksiannon liite 33) sekä keväällä 1983 (yleisen väitetiedoksiannon liite 37), ja joihin kantaja osallistui, pöytäkirjoista ilmenee, että kokouksissa läsnäolevat tuottajat suostuivat järjestelmään.

179 Lisäksi ICI:stä löytyneestä muistiinpanosta, joka kantajan mukaan on maaliskuulta 1983 (Herculesin väitetiedoksiannon liite 11), ilmenee, että kantajan työntekijää pidettiin "Originator of 'account leadership' concept (not working)" (B: "account leadership"-käsitteen (ei toimi) esittäjänä).

180 Lisäksi se, ettei kantajaa osoitettu suurimman asiakkaansa "account leaderiksi", ei ole oleellista. Itse asiassa ei ole oleellista, oliko asiakas toimittajan kannalta merkittävä, vaan päinvastoin merkitystä on sillä, oliko toimittaja, tässä tapauksessa Hercules, asiakkaan kannalta merkittävä. On todettava, ettei kantaja ole väittänyt tai osoittanut olleensa tosiasiassa näiden "suurten asiakkaiden" pääasiallinen toimittaja, joiden "account leaderiksi" sitä ei osoitettu.

181 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa lisäksi tuotannon rajoittamista sekä tuotannon suuntaamista merentakaisille markkinoille koskevan väitteen osalta, että toisin kuin kantaja väittää, sen itse laatima pöytäkirja 13.5.1982

pidetystä kokouksesta (Herculesin väitetiedoksiannon liite 3) ei heikennä vaan pikemminkin tukee ICI:n samasta kokouksesta laatimaa pöytäkirjaa (yleisen väitetiedoksiannon liite 24) keskustelujen sisällöstä tästä aiheesta, vaikka onkin totta, että Herculesin laatimassa pöytäkirjassa sen omia lausuntoja ei mainita. Tältä osin ICI:n pöytäkirjassa esitetään seuraavaa:

"Hercules – Export demand expected to continue strongly + would put any surplus overseas despite losing ground in W. Europe over last 2 months."

(Hercules – odotetaan viennin kysynnän jatkuvan voimakkaana + on valmis myymään mahdollisen ylijäämän merentakaisille markkinoille huolimatta siitä, että on jo menettänyt asemiaan Länsi-Euroopan alueella viimeisten kahden kuukauden aikana.)

182 Lopuksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kantaja ei ole kiistänyt osallistuneensa paikallisiin kokouksiin ja että näiden kokousten tavoite esitetään 12.8.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 27), jossa osoitetaan kokousten tarkoituksena olleen erityisen hinta-aloitteen soveltamisen takaaminen paikallisella tasolla.

183 On lisättävä, että päätöksen 78 kohdan kymmenennestä alakohdasta ilmenee selvästi, ettei päätöksessä kantajan osalta väitetä, että se olisi vaihtanut myyntilukujaan koskevaa tietoa.

184 Edellä esitetystä seuraa, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut kantajan olevan yksi niistä tuottajista, jotka pääsivät yhteisymmärrykseen päätöksessä mainittujen hinta-aloitteiden täytäntöönpanon helpottamiseksi tarkoitetuista toimenpiteistä.

E Tavoitemäärät ja kiintiöt

a) Kanteen kohteena oleva päätös

185 Päätöksen mukaan (31 kohdan kolmas alakohta) 26. ja 27.9.1979 pidetyssä kokouksessa, jonka pöytäkirjassa viitataan Zürichissä ehdotettuun tai sovittuun hankkeeseen, jonka mukaan kuukausittaista myyntiä rajoitettaisiin 80 prosenttiin vuoden ensimmäisten kahdeksan kuukauden aikana saavutetusta keskiarvosta, "tunnustettiin tiukan kiintiöjärjestelmän tarve".

186 Päätöksessä (52 kohta) todetaan lisäksi, että jo ennen elokuuta 1982 sovellettiin useita markkinoiden jakamista koskevia suunnitelmia. Vaikka jokaiselle tuottajalle oli osoitettu prosentuaalinen osuus arvioidusta myynnistä, ei kokonaistuotantoa oltu tässä vaiheessa mitenkään järjestelmällisesti rajattu. Myös arvioita markkinoista kokonaisuudessaan oli tarkistettava säännöllisesti ja jokaisen tuottajan tonneina ilmaistua myyntiä mukautettava myönnettyyn prosentuaaliseen osuuteen.

187 Määrien osalta tavoitteet vahvistettiin (tonneina) vuodelle 1979; ne perustuivat ainakin osittain kolmen edellisen vuoden aikana toteutuneeseen myyntiin. ICI:stä löytyneistä taulukoista ilmenevät "mukautetut tavoitteet" jokaisen tuottajan osalta vuodelle 1979 verrattuna tämän ajanjakson aikana läntisessä Euroopassa tosiasiassa myytyihin tonneihin (päätöksen 54 kohta).

188 Helmikuun lopulla vuonna 1980 tuottajat sopivat määriä koskevista tavoitteista vuodelle 1980, vieläkin ilmaistuna tonneina, perustuen arvioituun 1 390 000 tonnin vuosittaiseen myyntiin markkinoilla. Päätöksen mukaan (55 kohta) ATO:sta ja ICI:stä löytyi taulukoita, joissa esitettiin jokaisen tuottajan "sovittu tavoite" vuodelle 1980. Koska tämä ensimmäinen arvio kokonaismarkkinoista oli turhan optimistinen, jokaisen tuottajan kiintiötä oli mukautettava pienemmäksi vastaamaan ainoastaan 1 200 000 tonnin kokonaiskulutusta kyseisenä vuotena. ICI:tä ja DSM:ää lukuun ottamatta eri tuottajien toteutunut myynti vastasi suurin piirtein niille asetettuja tavoitteita.

189 Päätöksen mukaan (56 kohta) markkinoiden jakamisesta vuonna 1981 käytiin pitkiä ja monimutkaisia neuvotteluja. Tammikuun 1981 kokouksissa sovittiin väliaikaisena toimenpiteenä, että helmi–maaliskuun hinta-aloitteen toteuttamiseksi jokainen tuottaja laskisi kuukausittaisen myyntinsä määrää yhteen kahdestoistaosaan vuoden 1980 "tavoitteen" 85 prosentista. Pysyvämmän suunnitelman syntymisen edistämiseksi jokainen tuottaja toimitti kokoukseen tiedon määristä, jotka se toivoi myyvänsä vuonna 1981. Kun nämä "toiveet" laskettiin yhteen, ne ylittivät suuresti arviot kokonaiskysynnästä. Lukuisista Shellin ja ICI:n esittämistä kompromisseista huolimatta ei lopullisesta kiintiöstä syntynyt sopimusta vuodelle 1981. Väliaikaisena toimenpiteenä tuottajat osoittivat jokaiselle teoriassa edellisen vuoden kiintiön ja ilmoittivat toteutuneen myynnin joka kuukausi kokouksessa. Näin toteutunutta myyntiä tarkistettiin markkinoiden teoreettisen jakautumisen perusteella vuoden 1980 kiintiöiden mukaan (päätöksen 57 kohta).

190 Päätöksessä todetaan (58 kohta), että vuoden 1982 osalta tuottajat tekivät monimutkaisia kiintiöehdotuksia, joissa ne yrittivät sovittaa yhteen erilaisia tekijöitä, kuten aiempia tuloksia, markkinapyrkimyksiä sekä olemassa olevaa kapasiteettia. Jaettavissa olevat kokonaismarkkinat arvioitiin 1 450 000 tonniksi. Tietyt tuottajat esittivät yksityiskohtaisia suunnitelmia markkinoiden jakamisesta, toiset tyytyivät esittämään omat pyrkimyksensä tonneina. Monte ja ICI yrittivät päästä sopimukseen 10.3.1982 pidetyssä kokouksessa. Päätöksessä esitetään kuitenkin (58 kohdan viimeinen alakohta), että kuten vuonna 1981, lopulliseen sopimukseen ei päästy ja että ensimmäisen puolen vuoden aikana jokaisen tuottajan kuukausittainen myynti annettiin tiedoksi kokouksissa ja niitä verrattiin edellisenä vuonna toteutuneeseen prosentuaaliseen osuuteen. Päätöksen mukaan (59 kohta) elokuun 1982 kokouksessa neuvoteltiin kiintiösopimuksesta vuodelle 1983 ja ICI keskusteli kahdenkeskisesti jokaisen tuottajan kanssa uudesta järjestelmästä. Uuden kiintiöjärjestelmän käyttöönottoa odoteltaessa tuottajia vaadittiin kuitenkin rajoittamaan kuukausittaista myyntiään vuoden 1982 jälkimmäisen vuosipuoliskon ajan kunkin tuottajan vuoden 1982 alkupuoliskon aikana toteuttamaan prosentuaaliseen osuuteen kokonaismarkkinoista. Näin vuonna 1982 markkinaosuudet saavuttivat tietyn tasapainon ja verrattuna aiempiin vuosiin myös pysyivät vakaina suurimmalla osalla tuottajia.

191 Päätöksen (60 kohta) mukaan vuoden 1983 osalta ICI pyysi jokaista tuottajaa esittämään omat kiintiöpyrkimyksensä sekä ehdotukset prosentuaalisista markkinaosuuksista, jotka niiden mielestä oli osoitettava muille. Monte, Anic, ATO, DSM, Linz, Saga ja Solvay sekä saksalaiset tuottajat BASF:n välityksellä esittivät yksityiskohtaisia ehdotuksia. Tämän jälkeen eri ehdotuksia käsiteltiin tietokoneella keskiarvon löytämiseksi, ja sitä verrattiin jokaisen tuottajan pyrkimyksiin. Tämä tarjosi ICI:lle mahdollisuuden ehdottaa suuntaviivoja uudelle puitesopimukselle vuodeksi 1983. Ehdotuksista keskusteltiin marraskuussa ja joulukuussa 1982 pidetyissä kokouksissa. Aluksi keskusteltiin 2.12.1982 pidetyssä kokouksessa ensimmäiseen vuosineljännekseen rajoittuvasta ehdotuksesta. ICI:n kokouksesta laatimasta pöytäkirjasta ilmenee, että ATO, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Monte ja Solvay sekä Hercules pitivät niille osoitettuja kiintiöitä "hyväksyttävinä" (päätöksen 63 kohta). Nämä seikat vahvistaa myös 3.12.1982 päivätty muistio ICI:n ja Herculesin välisestä puhelinkeskustelusta.

192 Päätöksessä (63 kohdan kolmas alakohta) todetaan, että Shellistä löytynyt asiakirja osoittaa, että sopimus tehtiin, koska Shell pyrki välttämään kiintiönsä ylittämistä. Asiakirja osoittaa myös sen, että myynnin määrien valvontajärjestelmää sovellettiin myös vuoden 1983 toisella vuosineljänneksellä, koska

Shell-ryhmän kansallisia myyntiyhtiöitä käskettiin vähentämään myyntiä, jotta markkinaosuus pysyisi noin 11 prosentissa. Sopimuksen olemassaolon vahvistaa 1.6.1983 pidetyn kokouksen pöytäkirja, jossa, vaikka kiintiöitä ei mainitakaan, viitataan asiantuntijoiden väliseen tietojen vaihtoon jokaisen tuottajan myymien tonnien osalta edellisenä kuukautena, mikä osoittaa, että kiintiöjärjestelmää sovellettiin (päätöksen 64 kohta).

193 Päätöksen mukaan (66 kohdan viimeinen alakohta, 78 kohdan kymmenes alakohta ja 109 kohdan viides alakohta) kesäkuusta 1982 lähtien pidettyjen kokousten pöytäkirjoista ilmenee, että tuottajat alkoivat toimittaa tietoja edellisen kuun toteutuneesta myynnistään, jotta lukua voitiin verrata niille vahvistettuun tavoitteeseen. Amocon, BP:n ja Herculesin osalta oli kuitenkin olemassa vain yleisarvio. BP ja Amoco eivät osallistuneet kokouksiin ja Hercules vaikuttaa epäröineen yksittäisten lukujensa tiedottamisen osalta. Hercules kuitenkin hyötyi muiden tuottajien tiedoista ja sen sisäisistä asiakirjoista ilmenee, että sillä oli tarkkoja tietoja muiden tuottajien toimituksista jokaisessa jäsenvaltiossa ja jokaisen markkinaosuuksista vuosina 1981 ja 1982.

b) Asianosaisten väitteet

194 Kantaja huomauttaa aluksi, että useissa asiakirjoissa, kuten kokousten pöytäkirjoissa sekä lukuja sisältävissä taulukoissa (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 25, 28, 31-33, 59, 65, 69, 70 ja 87), Herculesin nimi esitetään yhdessä Amocon ja BP:n kanssa, kun kyseessä ovat myyntiä koskevat luvut ja osoitetut tavoitteet. Kantajan mukaan tämä todistaa, ettei se toimittanut tietoon myyntilukujaan, jotka muut tuottajat tämän vuoksi joutuivat arvioimaan.

195 Kantaja väittää seuraavaksi, että "Producers' Sales to West Europe" (Tuottajien myynti Länsi-Euroopassa) -nimisessä taulukossa, joka sisältää sarakkeen "agreed targets 1979" (vuoden 1979 sovitut tavoitteet) (yleisen väitetiedoksiannon liite 55) on Herculesin myyntilukujen arvioissa virheitä, että taulukon laatijaa ei tunneta ja että se sisältää käsinkirjoitettuja lisäyksiä, jotka on voitu lisätä myöhemmin. Lisäksi tammikuussa 1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 17) todetaan kantajan mukaan, että Herculesin osalta esitetyt luvut on muiden tuottajien arvioita.

196 Lisäksi kantaja väittää, että suuri osa asiakirjoista ei koske sitä, koska kyseessä ovat muiden tuottajien sisäiset asiakirjat, joissa toisinaan viitataan kahdenvälisiin keskusteluihin, joihin kantaja ei ole osallistunut (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 62, 63, 67, 68 ja 93), tai muiden tuottajien ehdotuksia kiintiöiksi (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 75 ja 76).

197 Lopuksi kantaja väittää, että sen myyntiluvut ovat aina ylittäneet suuresti sille niin sanotusti osoitetut kiintiöt (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 28, 32, 33, 59 ja 65).

198 Yleisemmin kantaja lisää, etteivät komission väitteet kestä sitä aiemmin esitettyä näyttöä, että Hercules on kieltäytynyt osallistumasta myyntilukuja koskevien tietojen vaihtoon, vaikka luvut olivat välttämättömiä kiintiösopimusten tekemisessä ja noudattamisessa. Komissio perustaa kantajan mukaan väitteensä asiakirjoihin, jotka vaikuttavat markkinoiden jakamista koskevilta suunnitelmilta tai pohdinnoilta. Mutta se ei ole ottanut huomioon sitä, että on olemassa kiistattomia todistajanlausuntoja sekä kirjallista näyttöä siitä, että Hercules ei osallistunut (yleisen väitetiedoksiannon liite 8), ja että asiakirjoissa, joihin se perustaa väitteensä, kiintiöitä ei ole osoitettu ainoastaan Herculesille, vaan Herculesille yhdessä Amocon ja/tai BP:n kanssa, joiden osalta komissio on myöntänyt, ettei ole tarpeeksi perusteita niiden syyttämiseksi ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisesta.

199 Suullisessa käsittelyssä kantaja väitti ensin, että 2.12.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 33) on Amocon, Herculesin ja BP:n nimien vieressä sana "muutettu", mikä sen mukaan tarkoittaa, että tuottajilla oli jälleen väärää tietoa näiden kolmen yrityksen tuotantokapasiteetista; toiseksi kantaja väitti, että Herculesille osoitetun erityisen väitetiedoksiannon liitteestä 43 ei voida päätellä, että Hercules olisi vaatinut sille osoitetun kiintiön korjaamista, koska siinä esitetty korjaus (125 kilotonnia 100 kilotonnin sijaan) ei liity kiintiöihin vaan Herculesin nimelliskapasiteettiin. Tämä korjauspyyntö ei kuitenkaan tarkoittanut Herculesin sitoutuvan lisäämään tai vähentämään kapasiteettiaan, vaan siinä ainoastaan viitattiin 8.10. ja 9.10.1980 päivättyjen kahden taulukon sisältämään väärään tietoon (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 57 ja 58).

200 Komissio puolestaan väittää, että Hercules osallistui muiden tuottajien kanssa sellaisen sopimuksen tekemiseen, jolla ne jakoivat keskenään markkinat, erityisesti osoittamalla jokaiselle kiintiön tai myyntitavoitteen. Sillä, oliko Hercules paljastanut kuukausittaiset myyntilukunsa, ei ole merkitystä, koska se osallistui yleiseen sopimukseen, josta luvut ovat vain yksi tekijä. Hercule-

sin osallistumisen laajuutta tämän tyyppiseen yleiseen sopimukseen kuvataan päätöksen 52 kohdan lopussa ja 53 kohdan kolmannessa alakohdassa, joiden mukaan jokaiselle sopimukseen osallistuneelle tuottajalle osoitettiin joko tonneina tai prosenttiosuuksina esitetty kiintiö tai tavoite. Komission mukaan kiintiösuunnitelman laatimisessa oli otettava huomioon tuottajat, jotka eivät olleet osallistuneet kokouksiin, eivätkä näin olleet osallistuneet yksityiskohtaisiin keskusteluihin.

201 Komissio huomauttaa, että vuonna 1979, jonka aikana Hercules on myöntänyt osallistuneensa kokouksiin, Herculesilla oli oma kiintiönsä, kuten ilmenee taulukosta nimeltä "Producers' Sales to West Europe" (Tuottajien myynti Länsi-Euroopassa) (yleisen väitetiedoksiannon liite 55).

202 Ajanjakson 1980–1982 osalta komissio huomauttaa, että Herculesia koskevat luvut esitetään yhdessä BP:n ja/tai Amocon lukujen kanssa eri taulukoissa (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 17, 59, 62, 68 ja 93).

203 Komissio korostaa vielä, että Herculesin tiloista löydettiin sama Monten suunnitelma vuoden 1982 kiintiöjärjestelmästä kuin ICI:n tiloista. Herculesin edustajat olivat väittäneet, etteivät he tienneet mitä viittaus "kiintiöihin" siinä tarkoitti (yleisen väitetiedoksiannon liite 71).

204 Suullisessa käsittelyssä komissio huomautti, että vaikka 2.12.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjaan liitetyssä taulukossa (yleisen väitetiedoksiannon liite 33), nimeltä "1983 Quarter 1 Proposal" (Ehdotus 1983 ensimmäiselle neljännekselle) mainitaan Amocon, Herculesin ja BP:n yhteinen 53 kilotonnin kiintiö, siinä myös esitetään 21/21/11 jakautuminen. Tästä komissio päättelee, että kokouksissa Hercules valvoi omia etujaan. Lisäksi komissio huomauttaa, että asiakirjoissa esitetyt luvut esitetään myös 3.12.1982 käydyn ICI:n ja Herculesin työntekijän välisen puhelinkeskustelun muistiinpanoissa (yleisen väitetiedoksiannon liite 88). Maaliskuussa 1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjan osalta (Herculesin väitetiedoksiannon liite 43) komissio arvioi, että se osoittaa Herculesin ottaneen aktiivisen tehtävän kiintiöiden laatimisessa. Itse asiassa pöytäkirja osoittaa, että saadakseen merkittävämmän kiintiön Hercules korjautti sille merkittyä nimelliskapasiteettia, jonka perusteella kiintiöt laskettiin.

205 Komissio arvioi lopuksi, ettei se, että Hercules ei toimittanut tuotantoaan tai myyntiään koskevia lukuja, vapauta sitä vastuusta, koska se tiesi hyvin muiden tuottajien pystyvän laskemaan luvut (kuten myös Amocon ja BP:n luvut) Fidesin tietojen perusteella. Näin Hercules pystyi kiertämään ongel-

man, olemaan toimittamatta tietoja, tietäen kuitenkin, että se ei estä määrittämästä oikein sille asianmukaista kiintiötä. Komissio myös korostaa, että määrityksen ollessa väärä Hercules korjautti sitä, kuten maaliskuussa 1982.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

206 On jo todettu, että kantaja osallistui vuoden 1979 alusta alkaen polypropeenin tuottajien sellaisten säännöllisten kokousten järjestelmään, joissa keskusteltiin eri tuottajien myynnin määristä sekä vaihdettiin tätä koskevia tietoja.

207 Tältä osin on heti huomattava, että päätöksessä (66 kohdan viimeinen alakohta, 78 kohdan kymmenes alakohta ja 109 kohdan viides alakohta) komissio totesi, ettei kantaja ollut toimittanut myyntiään koskevia lukuja, mutta samalla komissio totesi, että koska kantaja oli osallistunut kokouksiin, sillä oli käytettävissään yksityiskohtaista tietoa muiden tuottajien kuukausittaisesta myynnistä.

208 Tässä tilanteessa on tutkittava kantajan osallistumista myynnin määrällisten tavoitteiden vahvistusjärjestelmään analysoimalla koko järjestelmän toimintaa.

209 Käytetty terminologia vuosia 1979 ja 1980 koskevissa komission esittämissä asiakirjoissa (kuten "revised target" (tarkistettu tavoite), "opening suggestions" (alustavat ehdotukset), "proposed adjustments" (ehdotetut muutokset), "agreed targets" (sovitut tavoitteet) perustelee sen päätelmän, jonka mukaan tuottajat pääsivät yhteisymmärrykseen.

210 Vuoden 1979 osalta erityisesti on todettava, 26.–27.9.1979 pidetyn kokouksen pöytäkirjan (yleisen väitetiedoksiannon liite 12) sekä ICI:stä löytyneen päiväämättömän taulukon perusteella (yleisen väitetiedoksiannon liite 55), joka on otsikoitu "Producers' Sales to West Europe" (Tuottajien myynti Länsi-Euroopassa), jossa esitetään jokaisen Länsi-Euroopan polypropeenin tuottajan osalta myyntiluvut kilotonneina vuonna 1976, 1977 ja 1978 sekä luvut otsakkeilla "1979 actual" (tosiasialliset luvut vuonna 1979), "revised target" ja "79", olevan selvää, että kokouksessa on tunnustettu tarve vuoden 1979 kiintiöjärjestelmän tiukemmalle soveltamiselle vuoden kolmena viimeisenä kuukautena. Itse asiassa sana "tight" (tiukka) luettuna yhdessä vuotuisen myynnin kahdestoistaosan rajaamisen 80 prosenttiin kanssa osoittaa, että alunperin suunniteltua järjestelmää vuodelle 1979 oli saatava tiukemmaksi kolmen viimeisen kuukauden ajaksi. Tällaista pöytäkirjan tulkintaa tukee myös edellä mainittu taulukko, koska otsakkeen "79", joka on viimei-

nen sarake oikeassa sarakkeessa "revised target", alla esitetään lukuja, joiden on vastattava alunperin vahvistettuja kiintiöitä. Näitä on täytynyt kiristää, koska ne perustuivat liian optimistiseen markkina-arvioon, kuten tapahtui myös vuonna 1980. Tätä tulkintaa ei heikennä se, että päätöksen 31 kohdan kolmannessa alakohdassa viitataan "Zürichissä ehdotettuun tai sovittuun hankkeeseen, jonka mukaan kuukausittaista myyntiä rajoitettaisiin 80 prosenttiin vuoden ensimmäisten kahdeksan kuukauden aikana saavutetusta keskiarvosta". Itse asiassa tämä viittaus, luettuna yhdessä päätöksen 54 kohdan kanssa, on ymmärrettävä siten, että myyntimääriä koskevat tavoitteet oli jo alun perin määritetty vuoden 1979 kahdeksan ensimmäisen kuukauden myynnin osalta.

211 On huomattava, että komission virkamiesten järjestämässä kuulemisessa (Herculesin väitetiedoksiannon liite 7A) B. totesi mahdollisesti osallistuneensa Zürichissä 19.7.1979 pidettyyn kokoukseen. Kuitenkin 26. ja 27.9.1979 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 12) esitetään:

"Recognized that tight quota system (is) essential. Volume/go for 80 % scheme an(d) for recent Zürich note."

(myönnettiin, että tiukempi kiintiöjärjestelmä on erittäin tärkeää. Määrien (osalta): 80 prosentin suunnitelma ja Zürichin pöytäkirja hyväksyttiin.)

212 Vuoden 1980 osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että myyntimääriä koskevat tavoitteet vuodelle kokonaisuudessaan ilmenevät ATO:sta löydetystä 26.2.1980 päivätystä taulukosta (yleisen väitetiedoksiannon liite 60), joka sisältää sarakkeen "agreed targets 1980" (sovitut tavoitteet 1980). Asiakirjoja tukee vielä 8.10.1980 päivätty taulukko (yleisen väitetiedoksiannon liite 57), jossa vertaillaan kahta saraketta, joista toinen on "1980 Nameplate Capacity" (nimelliskapasiteetti) sekä toinen "1980 Quota" eri tuottajien osalta.

213 Vuoden 1981 osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että tuottajien väitetään osallistuneen neuvotteluihin kiintiösopimuksesta mainitulle vuodelle ja että ne tässä yhteydessä ovat tiedottaneet toisilleen "pyrkimyksistään" ja tällaiseen sopimukseen pääsemistä odotellessaan sopineet väliaikaisena toimenpiteenä kuukausittaisen myyntinsä vähentämisestä yhteen kahdestoistaosaan vuodelle 1980 sovitun tavoitteen 85 prosentista helmikuussa ja maaliskuussa 1981, että ne ovat hyväksyneet edellisen vuoden kiintiön itselleen teoreettiseksi kiintiöksi loppuvuodelle, tiedottaneet kuu-

kausittain kokouksissa toisilleen myynnistään sekä, lopuksi, tarkistaneet myyntinsä noudattavan hyväksyttyä kiintiötä.

214 Tuottajien välisten sellaisten neuvottelujen olemassaolosta, joiden tarkoituksena oli kiintiöjärjestelmän perustaminen, sekä niiden "pyrkimysten" tiedottamisesta neuvotteluissa on monenlaista näyttöä, kuten taulukot, joissa esitetään jokaisen tuottajan osalta "actual" sekä "targets" vuodelle 1979 ja 1980, sekä "aspirations" vuodelle 1981 (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 59 ja 61); italiaksi laadittu taulukko (yleisen väitetiedoksiannon liite 62), jossa esitetään jokaisen tuottajan kiintiö vuonna 1980, muiden tuottajien ehdotukset niille vuodelle 1981 osoitettavan kiintiön osalta sekä "pyrkimykset" vuodelle 1981, sekä ICI:n sisäinen tiedote (yleisen väitetiedoksiannon liite 63), jossa kuvataan neuvottelujen etenemistä seuraavasti:

"Taking the various alternatives discussed at yesterday's meeting we would prefer to limit the volume to be shared to no more than the market is expected to reach in 1981, say 1.35 million tonnes. Although there has been no further discussion with Shell, the four majors could set the lead by accepting a reduction in their 1980 target market share of about 0.35 % provided the more ambitious smaller producers such as Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz, Anic/SIR also tempered their demands. Provided the majors are in agreement the anomalies could probably be best handled by individual discussions at Senior level, if possible before the meeting in Zürich."

(Eilisessä kokouksessa keskustelluista eri ratkaisuista pidämme parhaana rajata jaettavan määrän sellaiseksi, joka ei ylitä vuodelle 1981 arvioituja markkinoita, toisin sanoen 1,35 miljoonaksi tonniksi. Vaikka Shellin kanssa ei ole keskusteltu, voisivat "neljä suurta" näyttää esimerkkiä ja suostua markkinaosuustavoitteensa pienentämiseen 0,35 prosentilla, jos kunnianhimoisemmat pienet tuottajat kuten Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz, Anic/SIR myös lieventävät vaatimuksiaan. Jos suuret pääsevät sopimukseen, on paras keino poikkeusten käsittelyyn erilliset keskustelut "johtajien" tasolla, mieluiten jo ennen Zürichin kokousta.)

Asiakirjan mukana seuraa numerotietoja sisältävä kompromissiehdotus, jossa verrataan jokaisen tuottajan toteutunutta tulosta vuoteen 1980 ("% of 1980 target").

215 Väliaikaisten toimenpiteiden soveltaminen, johon kuului kuukausittaisen myynnin vähentäminen yhteen kahdestoistaosaan edelliselle vuodelle sovitusta 85 prosentin tavoitteesta helmikuun ja maaliskuun aikana 1981, ilmenee tammikuussa 1981 pidettyjen kokousten pöytäkirjoista, joissa esitetään seuraavaa:

"In the meantime (February–March) monthly volume would be restricted to 1/12 of 85 % of the 1980 target with a freeze on customers."

(Tällä välillä (helmi–maaliskuussa) kuukausittaista määrää lasketaan yhteen kahdestoistaosaan vuodelle 1980 sovitusta 85 prosentin tavoitteesta eikä uusia asiakkaita oteta.)

216 Kolme asiakirjaa yhdessä todistavat, että tuottajat ottivat edellisen vuoden teoreettisen kiintiön loppuvuoden kiintiökseen ja tarkistivat, että myynti noudatti kiintiötä tiedottamalla myyntilukunsa toisilleen joka kuukausi. Ensinnäkin 21.12.1981 päivätyssä taulukossa (yleisen väitetiedoksiannon liite 67), jossa esitetään jokaisen tuottajan myynti kuukausittain, kolmessa viimeisessä sarakkeessa marraskuun ja joulukuun myynti sekä vuoden kokonaismyynti käsin merkittynä. Toiseksi, ICI:stä löydetyssä italiaksi laaditussa päiväämättömässä taulukossa nimeltä "scarti per società" (Erot yhtiöittäin) (yleisen väitetiedoksiannon liite 65) verrataan jokaisen tuottajan osalta ajanjaksolla tammikuusta joulukuuhun 1981 "actual" myyntilukuja "theoretic.(al)" (teoreettinen) lukuihin. Lopuksi ICI:stä löytyneessä päiväämättömässä taulukossa (yleisen väitetiedoksiannon liite 68) verrataan jokaisen tuottajan osalta ajanjakson tammikuusta marraskuuhun 1981 myyntilukuja ja markkinaosuuksia vuosien 1979 ja 1980 vastaaviin sekä ennustetaan loppuvuoden lukuja.

217 Itse asiassa ensimmäinen taulukko osoittaa, että tuottajat vaihtoivat kuukausittaista myyntiään koskevia lukuja. Kun sitä tarkastellaan yhdessä näiden lukujen sekä vuonna 1980 toteutuneiden lukujen vertailun kanssa – vertailut, jotka esitetään kahdessa muussa taulukossa, jotka koskevat samaa ajanjaksoa – tällaisen tiedon vaihto, jota riippumaton taloudellinen toimija tavanomaisesti pitäisi ehdottomasti liikesalaisuutena, tukee päätöksessä esitettyjä päätelmiä.

218 Vuoden 1982 osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että tuottajien väitetään osallistuneen neuvotteluihin kiintiösopimuksen tekemiseksi kyseiselle vuodelle; niiden väitetään tässä yhteydessä ilmoittaneen toisilleen pyrkimyksensä tonneissa; niiden väitetään myös, koska lopulliseen sopimuk-

seen ei päästy, ilmoittaneen toisilleen kokouksissa ensimmäisen vuosipuoliskon kuukausittaiset myyntilukunsa verrattuina edellisen vuoden toteutuneeseen prosentuaaliseen osuuteen sekä, jälkimmäisen vuosipuoliskon aikana, pyrkineen rajoittamaan kuukausittaista myyntiään samaan prosentuaaliseen osuuteen kokonaismarkkinoista kuin saman vuoden ensimmäisen puolen vuoden aikana.

219 Tuottajien välisistä neuvotteluista kiintiöjärjestelmän perustamiseksi sekä niiden tässä yhteydessä toisilleen tekemistä pyrkimysilmoituksista todistaa ensinnäkin asiakirja nimeltä "Scheme for discussions 'quota system 1982'" (Keskustelusuunnitelma kiintiöjärjestelmä vuonna 1982, yleisen väitetiedoksiannon liite 69), jossa esitetään kaikkien niiden osalta, joille päätös on osoitettu, lukuun ottamatta Herculesta, tonnit, joihin ne katsovat olevansa oikeutettuja sekä tiettyjen tuottajien osalta (kaikkien paitsi Anicin, Linzin, Petrofinan, Shellin ja Solvayn) myös tonnit, jotka niiden mukaan olisi osoitettava muille tuottajille; toiseksi ICI:n tiedote nimeltä "Polypropylene 1982, Guidelines" (Polypropeeni 1982, suuntaviivat, yleisen väitetiedoksiannon liite 70 a), jossa ICI analysoi meneillään olevia neuvotteluja; kolmanneksi 17.2.1983 päivätty taulukko (yleisen väitetiedoksiannon liite 70 b), jossa vertaillaan erilaisia myynnin jakamisehdotuksia, joista yhdessä nimeltä "ICI Original Scheme" (ICI:n alkuperäinen suunnitelma) Monte tekee toiseen käsintehtyyn taulukkoon vähäisiä muutoksia "Milliavacca 27/1/82" otsikoituun sarakkeeseen (kyseessä on Monten erään työntekijän nimi; yleisen väitetiedoksiannon liite 70 c); lopuksi italiaksi laadittu taulukko (yleisen väitetiedoksiannon liite 71), jossa esitetään monimutkainen ehdotus (joka kuvataan päätöksen 58 kohdan kolmannessa alakohdassa).

220 Ensimmäiselle vuosipuoliskolle hyväksytyt toimenpiteet esitetään 13.5.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 24), jossa todetaan erityisesti seuraavaa:

"To support the move a number of other actions are needed a) limit sales volume to some agreed prop. of normal sales."

(Tämän tukemiseksi tietyt muut toimenpiteet ovat tarpeellisia a) myynnin määrän rajoittaminen tiettyyn sovittuun osuuteen tavanomaisesta myynnistä.)

Toimenpiteiden täytäntöönpanoa todistaa 9.6.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirja (yleisen väitetiedoksiannon liite 25), jonka liitteenä olevassa taulukossa esitetään jokaisen tuottajan osalta "actual" myyntiluvut kuukausittain tammikuusta huhtikuuhun 1982 verrattuna lukuun "theoretical based on

1981 av(erage) market share" (teoreettinen laskettuna keskimääräisen vuoden 1981 markkinaosuuden perusteella), sekä 20. ja 21.7.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirja (yleisen väitetiedoksiannon liite 26) tammi–toukokuun 1982 osalta ja 20.8.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirja (yleisen väitetiedoksiannon liite 28) tammi–heinäkuun 1982 osalta.

221 Toiselle vuosipuoliskolle hyväksytyistä toimenpiteistä todistaa 6.10.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirja (yleisen väitetiedoksiannon liite 31), jossa esitetään seuraavaa: "In October this would also mean restraining sales to the Jan/June achieved market share of a market estimated at 100 kt." (Lokakuussa tämä tarkoittaisi myös myynnin rajoittamista tammi/kesäkuussa toteutuneeseen osuuteen 100 kt arvioiduista markkinoista.) Toisaalta esitetään seuraavaa: "Performance against target in September was reviewed" (Saavutetut tulokset suhteessa syyskuun tavoitteeseen tarkistettiin). Pöytäkirjan liitteenä on taulukko nimeltä "September provisional sales versus target (based on Jan–June market share applied to demand est(imated) at 120 kt)" (Ennakoitu myynti syyskuussa verrattuna tavoitteeseen (laskettu tammi–kesäkuun markkinaosuuden perusteella sovellettuna arvioituun 120 kt kysyntään). Toimenpiteiden jatkamista todistaa 2.12.1982 pidetyn kokouksen pöytäkirja (yleisen väitetiedoksiannon liite 33), jonka liitteenä olevassa taulukossa verrataan marraskuun 1982 osalta "Actual" myyntiä "Theoretical" lukuihin, jotka on laskettu "J-June % of 125 kt" (tammi–kesäkuun prosenttiosuus 125 kt:sta).

222 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että vuoden 1981 ja vuoden 1982 kahden neljännesvuoden osalta komissio on perustellusti päätellyt aiemman ajanjakson mukaisen kuukausittaisten myyntien rajoitusjärjestelmän yhteisestä valvonnasta säännöllisissä kokouksissa, että kokouksiin osallistujat ovat hyväksyneet järjestelmän.

223 Vuoden 1983 osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että komission esittämistä asiakirjoista (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 33 ja 74–87) ilmenee, että vuoden 1982 lopulla ja vuoden 1983 alussa polypropeenin tuottajat ovat keskustelleet kiintiöjärjestelmästä vuodelle 1983.

224 Sen osalta, ovatko neuvottelut tosiasiassa onnistuneet vuoden 1983 kahden ensimmäisen vuosineljänneksen osalta, kuten päätöksessä todetaan (63 kohdan kolmas alakohta ja 64 kohta), ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että 1.6.1983 pidetyn kokouksen, johon kantaja ei osallistunut, pöytäkirjasta (yleisen väitetiedoksiannon liite 40) ilmenee, että kokouksen aikana kymmenen tuottajaa esittivät myyntilukunsa toukokuun osalta. Lisäksi

Shell-ryhmän 17.3.1983 pidetyn sisäisen kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 90) esitetään seuraavaa:

"– – and would lead to a market share of approaching 12 % and well above the agreed Shell target of 11 %. Accordingly the following reduced sales targets were set and agreed by the integrated companies."

(– – ja johtaisi noin 12 % markkinaosuuteen, joka ylittäisi selkeästi Shellin sovitun 11 % tavoitteen. Tämän vuoksi vahvistettiin seuraavat, alennetut myyntitavoitteet, joihin ryhmän yhtiöt suostuivat.)

Seuraavaksi esitetään uudet määrät tonneina, ja niiden jälkeen lisätään:

"this would be 11.2 Pct of a market of 395 kt. The situation will be monitored carefully and any change from this agreed plan would need to be discussed beforehand with the other PIMS members."

(tämä vastaa 11,2 prosenttia 395 kt markkinoista. Tilannetta seurataan tarkasti ja kaikesta poikkeamisesta näin sovitusta on keskusteltava etukäteen PIMS:n muiden jäsenten kanssa.)

225 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa tältä osin, että komissio on perustellusti päätellyt kahdesta asiakirjasta yhdessä, että tuottajien välisistä neuvotteluista oli seurauksena kiintiöjärjestelmän perustaminen. Itse asiassa Shell-ryhmän sisäinen tiedote osoittaa, että yritys pyysi kansallisia myyntiyhtiöitään vähentämään myyntiä, ei niinkään Shell-ryhmän kokonaismyynnin laskemiseksi vaan rajatakseen ryhmän markkinaosuuden 11 prosenttiin. Tällaiselle rajoittamiselle markkinaosuutena ilmaistuna ei ole muuta selitystä kuin kiintiöjärjestelmä. Lisäksi 1.6.1983 pidetyn kokouksen pöytäkirja on lisänäyttöä järjestelmän olemassaolosta, sillä eri tuottajien välinen tietojen vaihto kuukausittaisesta myynnistä on ensisijaisesti tarkoitettu tehtyjen sitoumusten noudattamisen valvomiseksi.

226 Lopuksi on todettava, että Shellin 11 prosentin markkinaosuus esitetään Shellin sisäisen tiedotteen lisäksi myös kahdessa muussa asiakirjassa, nimittäin ICI:n sisäisessä tiedotteessa, jossa ICI mainitsee Shellin ehdottaneen mainittua lukua itselleen, Hoechstille ja ICI:lle (yleisen väitetiedoksiannon liite 87) sekä ICI:n 29.11.1982 pidetystä ICI:n ja Shellin välisestä kokouksesta laatimassa pöytäkirjassa, jossa viitataan edellä mainittuun ehdotukseen (yleisen väitetiedoksiannon liite 99).

227 On lisättävä, että myynnin määrien rajoittamistoimenpiteiden samanlaisen tavoitteen vuoksi – nimittäin ylitarjonnan hintoihin aiheuttaman paineen vähentäminen – komissio on perustellusti päätellyt, että toimenpiteet olivat osa kiintiöjärjestelmää.

228 Kantajan osallistumisesta tähän järjestelmään on todettava, että kantaja kiistää osallistuneensa siihen ja viittaa ensinnäkin päätöksen 66 kohdan viimeiseen alakohtaan, 78 kohdan kymmenenteen alakohtaan ja 109 kohdan viidenteen alakohtaan sekä toiseksi ICI:n vastaukseen tietojensaantipyyntöön (yleisen väitetiedoksiannon liite 8), jonka mukaan Hercules "refused even to consider any quota system", "even when Hercules did attend meetings they would not report their figures" ja "the sales volumes (of Amoco/Hercules/BP) was calculated by deducting from known total sales for West Europe (derived from Fides data) the total sales made by other producers which had declared detail of their sales volume" (kieltäytyi osallistumasta minkäänlaiseen kiintiöjärjestelmään, vaikka Hercules osallistuikin kokouksiin, se kieltäytyi toimittamasta lukuja ja (Amocon/Herculesin/BP:n) myynnin määrä laskettiin vähentämällä Länsi-Euroopan kokonaismyynnistä (joka saatiin Fides-tietokannasta) muiden tuottajien, jotka olivat ilmoittaneet myyntinsä määrät, toteutuneen myynnin yhteissumma). Kantajan mukaan tätä näyttöä tukevat "Producers' Sales to West Europe" -taulukon (Länsi-Euroopan tuottajien myynti) (yleisen väitetiedoksiannon liite 55) sisältämät virheet kantajan myyntilukujen osalta sekä se, että tammikuussa 1981 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa (yleisen väitetiedoksiannon liite 17) esitetään Herculesin osalta esitettyjen lukujen olevan arvioita sekä se, että asiakirjoissa sitä koskevat luvut esitetään yhdessä Amocon ja BP:n kanssa ja lopuksi se, että kantaja on aina ylittänyt sille osoitetuiksi väitetyt kiintiöt.

229 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että komissio, joka ei kiistä tätä näyttöä, ei kuitenkaan katso sitä riittäväksi osoittamaan, että Hercules ei ole osallistunut kiintiöjärjestelmään, ottaen huomioon erityisesti sen, että Hercules on maaliskuussa 1982 pidetyssä kokouksessa tarkistuttanut nimelliskapasiteettiaan koskevaa lukua (Herculesin väitetiedoksiannon liite 43) sekä sen, että taulukossa nimeltä "1983 Quarter 1 Proposal" (Ehdotus vuoden 1983 ensimmäiselle vuosineljännekselle), joka on 2.12.1982 pidetyn kokouksen, johon kantaja osallistui, pöytäkirjan (yleisen väitetiedoksiannon liite 33) liitteenä, esitetään nimien "Am./Herc./BP" yhteydessä maininta "Seems O.K. to Herc. on 20/20/13 split. Subsequently amended to 21/21/11" (Jakautuminen 20/20/13 vaikuttaa sopivan Herculesille. Muutettiin 21/21/11). Viimeinen lainaus on komission mukaan selvä todiste Herculesin aktiivisesta osasta kiintiöitä koskevissa neuvotteluissa, koska kantajan työntekijän,

mainittuna nimikirjaimin, sekä ICI:n välisen puhelinkeskustelun 3.12.1982 päivätyissä muistiinpanoissa esitetään seuraavaa:

"F.B. phoned to say he has spoken to Geneva and they are willing to play along with 21 kt for 1st quarter, so are Hercules provided BP accepts the balance proposed. As far as the total for the whole year is concerned, Amoco feel that their share is a bit low if their cop. line is included – – F.B. also narked by German Dutch attitude to his presence. Quite prepared to stay away unless he is accepted."

(F.B. soitti ilmoittaakseen puhuneensa geneveläisten kanssa, jotka olivat suostuneet osallistumaan 21 kilotonnin perusteella ensimmäisellä vuosineljänneksellä, ja että Hercules on myös samaa mieltä, jos BP hyväksyy sille ehdotetun osuuden. Vuoden kokonaismäärän osalta Amoco arvioi osansa olevan heikko, jos siihen sisältyy myös sen kop.(olymeeri)-ala – – F.B. on närkästynyt saksalaisten ja alankomaalaisten suhtautumisesta läsnäoloonsa. Hän on valmis jättäytymään pois kokouksista, jos osallistumista ei hyväksytä.)

Tämän näytön lisäksi komissio korostaa, että kantajan tiloista löydettiin Monten suunnitelma markkinoiden jakamisesta vuonna 1982 (yleisen väitetiedoksiannon liite 71), ja ettei kantaja ole pystynyt tätä selittämään.

230 Maaliskuuta 1982 edeltävän ajanjakson osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo ensinnäkin, että osallistumalla polypropeenin tuottajien säännöllisten kokousten järjestelmään vuodesta 1979 alkaen kantaja osallistui myös neuvotteluihin, joiden seurauksena vahvistettiin myynnin määrien tavoitteet, ja toiseksi, että ilman mitään vastustusta sen puolelta sille on osoitettu Fides-järjestelmän kautta saatavilla olevien lukujen perusteella kiintiö.

231 Maaliskuuta 1982 seuraavan ajanjakson osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kantajalla oli aktiivinen osa kiintiöitä koskevissa keskusteluissa, vaikka sitä ei mainitakaan asiakirjassa "Scheme for discussions 'quota system 1982'" (yleisen väitetiedoksiannon liite 69). Itse asiassa kantajan tiloista löydettiin Monten yleinen suunnitelma markkinoiden jakamisesta vuonna 1982 (yleisen väitetiedoksiannon liite 71), jota se korjasi maaliskuussa 1982 pidetyssä kokouksessa poistaakseen sen tuotannon nimelliskapasiteettia koskevat virheet, mistä oli hyötyä ainoastaan suotuisamman kiintiön saamisessa (Herculesin väitetiedoksiannon liite 43); ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa vielä, että 13.5. ja 21.9.1982 pidetyissä

kokouksissa (yleisen väitetiedoksiannon liitteet 24 ja 30) kantaja esitti tulevaa tuotantoaan koskevia tietoja ja että 2.12.1982 pidetyssä kokouksessa (yleisen väitetiedoksiannon liite 33), johon kantaja osallistui, se antoi vaikutelman, jonka mukaan se voisi suostua sen, BP:n ja Amocon yhteiseen kiintiöön (pöytäkirjan pitäjä on merkinnyt "seems OK"); lopuksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kokousta seuraavana päivänä kantaja oli yhteydessä ICI:hin ilmoittaakseen BP:n ja Amocon reaktioista sekä vahvistaakseen suostumuksensa (yleisen väitetiedoksiannon liite 88).

232 Ottaen huomioon nämä tekijät on todettava, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut, että kantaja on osallistunut kiintiöjärjestelmään, koska vaikka se ei mahdollisesti ole selkeästi suostunut muiden tuottajien sille osoittamaan kiintiöön vuosille 1979 ja 1980 tai kuukausittaisen myyntinsä rajoittamiseen vuosille 1981 ja 1982 suhteessa aiempaan ajanjaksoon, se on ensinnäkin vastaanottanut tietoa myynnin määrien rajoittamisesta, mitä sen kilpailijat pitivät tarpeellisena, näiden aiemmista myyntiluvuista sekä myynnin määrällisistä tavoitteista, joita ne asettivat toisilleen, ja toiseksi se on olemalla läsnä kokouksissa sekä olemalla vastustamatta sille osoitettua kiintiötä antanut kilpailijoilleen vaikutelman, että se ottaisi huomioon tiedon ja kiintiön määrittäessään markkinapolitiikkaansa ja on näin tukenut yhteisymmärrystä kokousten osanottajien välillä. Lisäksi komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut, että kantaja on osallistunut aktiivisesti kiintiöitä koskeviin neuvotteluihin maaliskuusta 1982 alkaen ja on yksi niistä tuottajista, jotka pääsivät yhteisymmärrykseen myynnin määrällisten tavoitteiden vahvistamisesta vuoden 1983 ensimmäiselle osalle.

2. *ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltaminen*

A Oikeudellinen määrittely

a) Kanteen kohteena oleva päätös

233 Päätöksen mukaan (81 kohdan ensimmäinen alakohta) säännöllisten ja jatkuvien kokousten järjestelmän yhteydessä tehdyt suunnitelmat ja järjestelyt kokonaisuudessaan muodostavat 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun yhtenäisen ja jatkuvan "sopimuksen".

234 Tässä tapauksessa tuottajat ovat osallistumalla yhteiseen hintojen sääntelyä ja polypropeenin toimittamista markkinoille koskevaan suunnitelmaan osallistuneet yleiseen puitesopimukseen, joka toteutui useana yksityiskohtaisena säännöllisesti laadittuna sopimuksena (päätöksen 81 kohdan kolmas alakohta).

235 Päätöksessä esitetään (82 kohdan ensimmäinen alakohta), että yleisen yksityiskohtaisen suunnitelman täytäntöönpanemiseksi tehtiin selkeä sopimus useista seikoista, kuten yksittäisistä hinta-aloitteista ja vuosittaisista kiintiösuunnitelmista. Tietyissä tapauksissa tuottajat eivät olleet yksimielisiä lopullisesta suunnitelmasta, kuten vuosien 1981 ja 1982 kiintiöiden osalta. Kuitenkin se, että tuottajat sopivat toimenpiteistä, kuten tietojen vaihdosta ja kuukausittaisen myynnin vertailusta aiemman ajanjakson aikana toteutuneeseen tulokseen, ei ainoastaan osoita tällaisten toimenpiteiden kehittämistä ja soveltamista koskevan selkeän sopimuksen olemassaoloa, vaan osoittaa myös sellaisen sanattoman sopimuksen olemassaoloa, jolla pyrittiin kaikin mahdollisin keinoin säilyttämään tuottajien asemat.

236 Erityisesti joulukuun 1977 hinta-aloitteen osalta päätöksessä esitetään (82 kohdan kolmas alakohta), että EATP:n kokouksissa tuottajat, kuten Hercules, Hoechst, ICI, Linz, Rhône-Poulenc, Saga ja Solvay korostivat myös asiakkailleen tuntemaansa tarvetta yhteistoimintaan hintojen korottamiseksi. Tuottajat olivat yhteydessä toisiinsa hintojen vahvistamisen osalta myös EATP:n kokousten ulkopuolella. Näiden tunnustettujen yhteyksien vuoksi komissio arvioi, että kun yksi tai useampi tuottaja valitti kannattavuusasteen olevan riittämätön ja ehdotti yhteistoimintaa ja muut tuottajat ilmoittivat tukevansa tällaista toimintaa, oli olemassa hintoja koskeva sopimus. Komissio lisää, että vaikka muita yhteyksiä ei olisi, tällainen mekanismi sellaisenaan osoittaa riittävää konsensusta 85 artiklan 1 kohdan mukaisen sopimuksen tekemisestä.

237 Päätelmää, jonka mukaan oli olemassa pysyvä sopimus, ei heikennä se, että tietyt tuottajat eivät välttämättä osallistuneet kaikkiin kokouksiin. Aloitteen suunnitteluun ja täytäntöönpanoon kului useita kuukausia, eikä satunnainen poissaolo suinkaan estänyt tiettyä tuottajaa osallistumasta siihen (päätöksen 83 kohdan ensimmäinen alakohta).

238 Päätöksen mukaan (86 kohdan ensimmäinen alakohta) kartellin täytäntöönpano oli ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan mukaisen sopimuksen tekemistä, koska se perustui yhteiseen, yksityiskohtaiseen suunnitelmaan.

239 Päätöksessä esitetään (86 kohdan toinen alakohta), että sopimuksen ja yhdenmukaistetun menettelytavan käsitteet eroavat toisistaan, mutta että tietyissä tapauksissa salainen liitto käsittää molempien kiellettyjen yhteistyömuotojen tekijöitä.

240 Yhdenmukaistetun menettelytavan käsitteellä tarkoitetaan sellaista yritysten välistä yhteistoimintaa, joka käsittää tietoista käytännön yhteistyötä kilpailun riskien osalta, ilman että varsinaista sopimusta asiasta tehdään (päätöksen 86 kohdan kolmas alakohta).

241 Päätöksen mukaan (87 kohdan ensimmäinen alakohta), kun perustamissopimuksessa on esitetty erillinen yhdenmukaistetun menettelytavan käsite, on sillä pyritty estämään se, että yritykset kiertäisivät 85 artiklan 1 kohdan soveltamisen sopimalla kilpailunvastaisista toimista tekemättä varsinaista lopullista sopimusta asiasta, esimerkiksi tiedottamalla toisilleen ennakolta jokaisen suunnittelemista asenteista, jotta toiset voivat säännellä omaa kaupallista toimintaansa tietäen toisten toimivan samoin (katso edellä mainittu asia 48/69, Imperial Chemical Industries Ltd v. komissio, tuomio 14.7.1972).

242 Yhteisöjen tuomioistuin on 16.12.1975 antamassaan tuomiossa asiassa Suiker Unie (yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Kok. 1975, s. 1663) todennut, että sen oikeuskäytännössä aiemmin laatimat yhteistoiminnan ja yhteistyön kriteerit on ymmärrettävä sellaisen perustamissopimuksen kilpailua koskeviin määräyksiin erottamattomasti kuuluvan käsitteen valossa, jonka mukaan jokaisen taloudellisen toimijan on määritettävä itsenäisesti politiikka, jota se aikoo noudattaa yhteismarkkinoilla. Vaikka tämä itsenäisyysvaatimus ei poistakaan taloudellisten toimijoiden oikeutta järkevästi mukautua kilpailijoiden senhetkiseen tai ennakoituun toimintaan, siinä kuitenkin kielletään ehdottomasti toimijoiden väliset suorat tai epäsuorat yhteydet, joiden tarkoituksena tai seurauksena on joko vaikuttaa tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan käyttäytymiseen markkinoilla tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle päätetty tai suunnitteilla oleva käyttäytyminen markkinoilla (päätöksen 87 kohdan toinen alakohta). Tällainen käyttäytyminen voi olla 85 artiklassa tarkoitettu yhdenmukaistettu menettelytapa, vaikka osapuolet eivät olisi ennakolta sopineet yhteisestä suunnitelmasta, joka määrittäisi niiden käyttäytymisen markkinoilla, vaan soveltavat kaupallisen käyttäytymisen yhteensovittamista helpottavia salaisia mekanismeja tai osallistuvat sellaisiin (päätöksen 87 kohdan kolmannen alakohdan ensimmäinen virke).

243 Lisäksi päätöksessä esitetään (87 kohdan kolmannen alakohdan kolmas virke), että monimutkaisen kartellin yhteydessä on mahdollista, että tietyt tuottajat eivät aina ilmaise muodollisesti suostumustaan muiden hyväksymään toimintaan, mutta osoittavat yleisen tukensa kyseiselle suunnitelmalle ja toimivat sen mukaisesti. Tietyiltä osin tuottajien jatkuva yhteistyö ja yhteistoiminta sopimuksen täytäntöönpanossa yleensä voi näin ollen käsittää yhdenmukaistetun menettelytavan ominaispiirteitä (päätöksen 87 kohdan kolmannen alakohdan viides virke).

244 Päätöksen mukaan (87 kohdan neljäs alakohta) yhdenmukaistetun menettelytavan käsitteen merkitys ei niinkään ole seurausta tällaisen menettelytavan ja sopimuksen välisestä eroavaisuudesta, vaan 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan kuuluvan salaisen yhteistoiminnan ja pelkän samankaltaisen käyttäytymisen, johon ei sisälly yhteiselle menettelytavalle ominaisia piirteitä, välisestä erovaisuudesta. Tämän vuoksi ei tässä tapauksessa ole merkitystä salaisten järjestelyjen täsmällisellä muodolla.

245 Päätöksessä (88 kohdan ensimmäinen ja toinen alakohta) todetaan, että suurin osa tuottajista väitti hallinnollisen menettelyn aikana, ettei niiden käyttäytyminen niin sanottujen hinta-aloitteiden yhteydessä ollut seurausta 85 artiklassa tarkoitetusta sopimuksesta (katso päätöksen 82 kohta) ja ettei siitä voida päätellä yhdenmukaistetun menettelytavan olemassaoloa markkinoilla, koska jälkimmäinen käsite edellyttää selviä tekoja markkinoilla; nämä kuitenkin puuttuvat tässä tapauksessa, koska yhtään hintaluetteloa tai tavoitehintaa ei ole toimitettu asiakkaille. Päätöksessä hylätään tämä väite, koska jos tässä tapauksessa olisi tarpeen vedota näyttöön yhdenmukaistetusta menettelytavasta, olisi siihen osallistuneiden velvoite tiettyihin toimenpiteisiin yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi jo osoitettu. Eri hinta-aloitteet esitettiin asiakirjoissa. Oli myös kiistatonta, että eri tuottajat toimivat samankaltaisesti niiden täytäntöönpanemiseksi. Tuottajien yksittäin tai yhdessä toteuttamat toimenpiteet ilmenevät asiakirjoista: kokouspöytäkirjoista, sisäisistä tiedotteista, myyntiyksiköille lähetetyistä ohjeista ja kiertokirjeistä sekä kirjeistä asiakkaille. Sillä, ovatko tuottajat julkaisseet hintaluetteloita, ei ole merkitystä. Hintoja koskevat ohjeet sellaisenaan ovat parasta mahdollista näyttöä jokaisen tuottajan toimista yhteisen tavoitteen toteuttamiseksi mutta myös sisällöltään ja aikajärjestykseltään näyttöä salaisesta yhteistoiminnasta.

b) Asianosaisten väitteet

246 Kantaja väittää, ettei se ole osallistunut sopimukseen tai yhdenmukaistettuun menettelytapaan, ja pyrkii osoittamaan, ettei näyttöä sen osallistumisesta sopimukseen tai yhdenmukaistettuun menettelytapaan ole.

247 Kantaja väittää ensiksi, ettei se ole osallistunut sopimuksen tekemiseen. Sen mukaan, jotta osapuoli sitoutuu sopimukseen, sillä on oltava aikomus sitoutua, sen on ilmaistava tahtonsa sitoutua, sen on oltava toimivaltainen siihen ja lopuksi, asiasta on oltava yhteisymmärrys.

248 Toiseksi kantaja väittää, ettei se ole myöskään ottanut osaa yhdenmukaistettuun menettelytapaan. Vaikka yhtiön työntekijät ovat olleet yhteydessä kilpailijoihin, ei yhteyksien tavoitteena tai seurauksena ole sen mukaan ollut vaikuttaa kilpailijoiden käyttäytymiseen markkinoilla tai paljastaa Herculesin käyttäytymistä. Herculesin käyttäytyminen ei täyttänyt yhdenmukaistetun menettelytavan kriteereitä, toisin sanoen "käytännön", yhteensovittamisen ja yhteistyön kriteereitä (edellä mainitut yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73), koska käyttäytymisen samanlaisuutta ei sellaisenaan voida samaistaa yhdenmukaistettuun menettelytapaan (edellä mainittu asia 48/69, ICI v. komissio, tuomio 14.7.1972, 66 kohta).

249 Lopuksi, kantajan mukaan, jotta termeillä "yhteistyö" ja "yhteensovittaminen" olisi merkitystä, on niiden viitattava tietyn asteisiin yhteisiin toiveisiin suorituksesta, vaikka toiveet ei toteutuisikaan "sopimuksen" muodossa (edellä mainittu asia 48/69, tuomio 14.7.1972, 118 kohta). Tässä tapauksessa on selkeää näyttöä siitä, ettei muilla tuottajilla voinut olla tällaisia toiveita eivätkä ne ole kohtuullisesti voineet tällaisia toiveita muodostaa, ottaen huomioon Herculesin työntekijän käyttäytymisen kokouksissa tai Herculesin käyttäytymisen markkinoilla. Myöskään muiden tuottajien käyttäytyminen markkinoilla ei antanut olettaa, että keskusteluissa asetetut tavoitteet olisivat tosiasiassa saavutettavissa. Tämä ilmiö, jota B pystyi seuraamaan, sai hänet menettämään toivon siitä, että muut tuottajat yhteensovittaisivat käyttäytymistään kantajan käyttäytymisen mukaiseksi.

250 Komissio viittaa aiemmin kantajan työntekijän kokouksiin osallistumisen osalta esitettyyn. Se lisää kuitenkin, Herculesin osallistumisesta yhdenmukaistettuun menettelytapaan, että niin kauan kuin on näyttöä, joka osoittaa Herculesin osallistuneen kokouksiin ja ylläpitäneen yhteyksiä, joissa keskusteltiin hinnoista ja kiintiöistä – mikä todistaa sen mielenkiinnosta näitä keskusteluja kohtaan sekä tuesta – se ei voi väistää vastuutaan edes väittämäl-

lä, ettei se koskaan välittänyt tietyn tyyppistä tietoa muille tuottajille tai että se teki niin vain harvoin tai ettei se koskaan ole yrittänyt taivuttaa kilpailijoitaan toimimaan tietyllä tavalla markkinoilla.

251 Komission mukaan yhdenmukaistettu toiminta, jonka tavoitteena on rajoittaa yritysten itsenäisyyttä suhteessa toisiinsa, on yhdenmukaistettu menettelytapa, vaikka tosiasiallista käyttäytymistä markkinoilla ei olisi havaittu. Komission mukaan kyse on sanan "menettelytapa" merkityksestä. Se ei hyväksy Herculesin esittämää kantaa, jonka mukaan sanalla tarkoitetaan ainoastaan "markkinakäyttäytymistä". Komission mukaan sillä voidaan tarkoittaa pelkkää osallistumista yhteydenpitoon, jos sen tavoitteena on yritysten itsenäisyyden rajoittaminen.

252 Komissio lisää, että jos edellytettäisiin molempia tekijöitä – yhdenmukaistettua toimintaa ja markkinakäyttäytymistä – yhdenmukaistetun menettelytavan toteamiseksi, tästä seuraisi, että 85 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle jäisi suuri määrä menettelytapoja, joiden tavoitteena, mutta ei välttämättä seurauksena, on kilpailun vääristäminen yhteismarkkinoilla. Tällainen tulkinta vaikuttaisi liian rajoittavasti 85 artiklan ulottuvuuteen. Lisäksi kantajan esittämä kanta ei ole yhteisöjen tuomioistuimen yhdenmukaistettua menettelytapaa koskevan oikeuskäytännön mukainen (em. asia 48/69, tuomio 14.7.1972, 66 kohta; em. yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, tuomio 16.12.1975, 26 kohta sekä asia 172/80, Züchner, tuomio 14.7.1981, Kok. 1981, s. 2021, 14 kohta). Vaikka oikeuskäytännössä aina mainitaan toiminta markkinoilla, ei tämä ole kuitenkaan rikkomisen perustavanlaatuinen tekijä, kuten kantaja väittää, vaan tosiasiallinen tekijä, josta yhdenmukaistaminen voidaan päätellä. Oikeuskäytännön mukaan ei tosiasiallista markkinakäyttäytymistä vaadita. Pelkkä yhteys taloudellisten toimijoiden välillä on riittävä piirre, joka osoittaa niiden hylänneen välttämättömän itsenäisyyden.

253 Komission mukaan ei tämän vuoksi ole tarpeen 85 artiklan rikkomisen toteamiseksi, että yritykset ovat käytännössä toteuttaneet sen, mistä ne ovat keskenään keskustelleet. Rikkominen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla toteutuu kokonaisuudessaan jo siinä vaiheessa, kun aikomus korvata kilpailun riskit yhteistyöllä toteutuu yhteistoimintana ilman, että tämän jälkeen on havaittavissa sen mukaista markkinakäyttäytymistä.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

254 On todettava, että komissio on käyttänyt jokaista tosiseikkaa kantajaa vastaan todisteena joko ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta sopimuksesta tai yhdenmukaistetusta menettelytavasta. Itse asiassa päätöksen 80 kohdan toisen alakohdan, 81 kohdan kolmannen alakohdan ja 82 kohdan ensimmäisen alakohdan tarkastelusta yhdessä ilmenee, että komissio on katsonut jokaisen näistä eri tekijöistä "sopimukseksi".

255 Samoin päätöksen 86 kohdan toisen ja kolmannen alakohdan, 87 kohdan kolmannen alakohdan sekä 88 kohdan tarkastelusta yhdessä ilmenee, että toissijaisesti komissio katsoi "yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi" ne tekijät rikkomisessa, joista ei voitu päätellä osapuolten tehneen etukäteen sopimusta toimintaansa markkinoilla koskevasta yhteisestä suunnitelmasta, vaan hyväksyneen ja yhdistäneen toimintatapansa salaisin keinoin helpottaakseen kaupallisten politiikkojensa yhteensovittamista, tai joista ei kartellin monimutkaisuuden vuoksi voitu osoittaa, että tietyt tuottajat olivat ilmaisseet muodollisen suostumuksensa muiden toiminnalle, vaikka ne olivatkin ilmaisseet yleisen tukensa kyseiselle suunnitelmalle sekä toimineet sen mukaisesti. Niinpä päätöksessä päätellään, että tietyiltä osin tuottajien jatkuva yhteistyö ja salailu yleisen sopimuksen täytäntöönpanossa voivat sisältää tiettyjä yhdenmukaistetulle menettelytavalle ominaisia piirteitä.

256 Kuten yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, jotta kyseessä olisi ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu sopimus, on riittävää, että kyseiset yritykset ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa toimia markkinoilla määrätyllä tavalla (ks. asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok. 1970, s. 661, 112 kohta ja yhdistetyt asiat 209/78–215/78 ja 218/78, Van Landewyck v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok. 1980, s. 3125, 86 kohta); siksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että komissiolla oli oikeus pitää ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan mukaisena sopimuksena kantajan ja muiden polypropeenin tuottajien välistä yhteisymmärrystä, jonka se oli oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut ja joka koski hinta-aloitteita, niiden täytäntöönpanon helpottamiseksi tarkoitettuja toimenpiteitä sekä myynnin määriä koskevia tavoitteita vuoden 1983 ensimmäiselle vuosipuoliskolle.

257 Lisäksi komissio on perustellusti, osoitettuaan oikeudellisesti riittävällä tavalla, että hinta-aloitteet jatkuivat ainakin vuoden 1983 marraskuuhun, katsonut, että rikkominen jatkui ainakin vuoden 1983 marraskuuhun. Itse asiassa yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että 85 artiklaa

sovelletaan myös sopimuksiin, joiden voimassaolo on päättynyt mutta joiden vaikutukset jatkuvat muodollisen voimassaolon päättymisen jälkeen (asia 243/83, Binon, tuomio 3.7.1985, Kok. 1985, s. 2015, 17 kohta).

258 Yhdenmukaistetun menettelytavan käsitteen määrittelemiseksi on viitattava yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jonka mukaan tuomioistuimen aiemmin asettamat yhteensovittamista ja yhteistoimintaa koskevat kriteerit on ymmärrettävä sen ETY:n perustamissopimuksen kilpailusääntöjen perusajatuksen valossa, jonka mukaan jokaisen taloudellisen toimijan on päätettävä itsenäisesti toimintaperiaatteistaan, joita se aikoo noudattaa yhteismarkkinoilla. Vaikka tämä itsenäisyysvaatimus ei poistakaan taloudellisten toimijoiden oikeutta järkevästi mukautua kilpailijoiden senhetkiseen tai ennakoituun toimintaan, siinä kuitenkin kielletään ehdottomasti toimijoiden väliset suorat tai epäsuorat yhteydet, joiden tarkoituksena on joko vaikuttaa tosiasiallisen tai mahdollisen kilpailijan käyttäytymiseen markkinoilla tai paljastaa tällaiselle kilpailijalle päätetty tai suunnitteilla oleva käyttäytyminen markkinoilla tai joilla on tällainen vaikutus (edellä mainitut yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie v. komissio, 173 ja 174 kohta).

259 Tässä tapauksessa kantaja on osallistunut kokouksiin, joiden tavoitteena oli vahvistaa tavoitteet hintojen ja myynnin määrien osalta ja joiden aikana kilpailijoiden välillä vaihdettiin tietoa hinnoista, joita ne tahtoivat sovellettavan markkinoilla, hinnoista, joita ne aikoivat soveltaa, kannattavuusrajoista, tarpeellisiksi katsotuista myynnin määrien rajoituksista, myyntiluvuista sekä asiakkaiden henkilöllisyydestä. Osallistumalla näihin yhteydenpitoihin ja kokouksiin kantaja on osallistunut kilpailijoidensa kanssa yhdenmukaistettuun toimintaan, jonka tavoitteena oli vaikuttaa näiden yritysten käyttäytymiseen markkinoilla ja paljastaa muille jokaisen tuottajan suunnittelema käyttäytyminen markkinoilla.

260 Näin kantaja ei ainoastaan pyrkinyt poistamaan ennakolta epävarmuutta sen kilpailijoiden tulevan käyttäytymisen osalta, vaan sen on myös pitänyt ottaa huomioon suoraan tai epäsuorasti näiden kokouksien aikana saamansa tieto määrittäessään politiikkaa, jota se aikoi soveltaa markkinoilla. Samoin sen kilpailijoiden on täytynyt ottaa huomioon suoraan tai epäsuorasti kantajan niille paljastamat tiedot käyttäytymisestä, josta se oli päättänyt tai jota se suunnitteli itse soveltavansa markkinoilla, määrittäessään politiikkaa, jota ne aikoivat noudattaa markkinoilla.

261 Tästä seuraa, että komissio on perustellusti katsonut toissijaisesti polypropeenin tuottajien säännölliset kokoukset, joihin kantaja on osallistunut vuodesta 1977 alkaen vuoden 1983 elokuuhun asti, sekä kantajan osallistumisen myynnin määriä koskevien tavoitteiden vahvistamiseen ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuksi yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi, ottaen huomioon niiden tavoitteen.

262 Sen osalta, oliko komissiolla oikeus päätellä, että kyseessä oli yksi yhtenäinen rikkominen, joka päätöksen 1 artiklassa määritellään "sopimukseksi ja yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi", ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin korostaa, että ottaen huomioon niiden saman tavoitteen, yhdenmukaistetut menettelytavat ja tehdyt sopimukset olivat osa säännöllisten kokousten järjestelmää ja tavoitehintojen ja kiintiöiden vahvistusjärjestelmää.

263 On korostettava, että järjestelmät olivat osa kyseisten yritysten pyrkimyksiä, joilla oli yksi ainoa taloudellinen tavoite, nimittäin hintojen tavanomaisen kehityksen vääristäminen polypropeenin markkinoilla. Olisi siis epämielekästä jakaa osiin jatkuvaa käyttäytymistä, jolla oli vain yksi tavoite, ja käsitellä sitä erillisten rikkomisten sarjana. Kantaja osallistui vuosien ajan integroitujen järjestelmien kokonaisuuteen, joka on sellainen yksin teoin tehty kilpailusääntöjen rikkominen, joka ilmeni lainvastaisina sopimuksina ja yhdenmukaistettuina menettelytapoina.

264 On todettava, että komissiolla oli oikeus määritellä yksin teoin tehty rikkominen "sopimukseksi ja yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi", koska rikkomiseen sisältyi osatekijöitä, jotka on määriteltävä "sopimukseksi", sekä tekijöitä, jotka on määriteltävä "yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi". Itse asiassa, koska rikkomiseen sisältyi monenlaisia tekijöitä, on komission päätöksen 1 artiklassa kuvaama kaksinkertainen oikeudellinen luonnehdinta ymmärrettävä siten, ettei luonnehdinnassa edellytetä samanaikaisesti ja kumulatiivisesti näyttöä siitä, että kaikki tosiseikat täyttävät sopimuksen ja yhdenmukaistetun menettelytavan tunnusmerkit, vaan siinä kuvataan monimutkaista kokonaisuutta, johon liittyvistä tosiseikoista osa täyttää ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa — jossa ei määrätä erityisestä tunnusmerkistöstä tällaisia monimutkaisia kilpailunrajoituksia varten — tarkoitetun sopimuksen ja osa puolestaan yhdenmukaistetun menettelytavan tunnusmerkit.

265 Tämän vuoksi kantajan väite on hylättävä.

B Kilpailua rajoittava vaikutus

a) Kanteen kohteena oleva päätös

266 Päätöksessä (90 kohdan ensimmäinen ja toinen alakohta) todetaan, että 85 artiklan 1 kohdan soveltamiseksi ei ole ehdottomasti tarpeen, ottaen huomioon sopimuksen selkeästi kilpailua rajoittava tavoite, osoittaa sillä olevan kilpailun vastaisia vaikutuksia. Tässä tapauksessa kaikesta kuitenkin ilmenee, että sopimuksella on ollut huomattava vaikutus kilpailun edellytyksiin.

b) Asianosaisten väitteet

267 Kantaja väittää, että seikat, joista sitä syytetään, eivät sellaisinaan ole voineet rajoittaa kilpailua. Itse asiassa kantajan mukaan komissio on arvioinut kilpailun vääristyneen merkittävästi ottamatta huomioon näyttöä, joka osoittaa, että niin kutsutut hinta-aloitteet eivät koskaan toteutuneet markkinoilla ja että tämän vuoksi niiden vaikutukset ostajiin olivat vähäisiä tai olemattomia. Lisäksi, vaikka samanlaisia hintoja koskevia ohjeita olisi annettu, ei kilpailuvaikutuksiin liittyvä edellytys täyty, koska syy-seuraus-yhteyttä ei ole toisaalta kokousten ja samanlaisten hintoja koskevien ohjeiden ja toisaalta sovellettujen hintojen muutosten välillä (asia 56/65, Maschinenbau Ulm, tuomio 30.6.1966, Kok. 1966, s. 235 ja edellä mainitut yhdistetyt asiat 56/64 ja 58/64, tuomio 13.7.1966).

268 Komissio vastaa tähän, että kantajan osallistuminen rikkomiseen on tosiasiassa vaikuttanut kilpailuun ja erityisesti hintoihin. Komissio lisää kuitenkin, ettei ole tarpeen osoittaa Herculesin toiminnalla olleen merkittävää vaikutusta kilpailuun, vaan yhdenmukaistettuun menettelytapaan liittyvällä toiminnalla kokonaisuudessaan, johon Hercules on osallistunut merkittävällä tavalla.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

269 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että kantaja pyrkii väitteillään osoittamaan, ettei sen osallistuminen polypropeenin tuottajien säännöllisiin kokouksiin kuulu ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, koska kantajan kilpaileva käyttäytyminen markkinoilla osoittaa, ettei sen osallistumisella ollut kilpailun vastaista tavoitetta tai vaikutusta.

270 ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa kielletään yhteismarkkinoille soveltumattomina sellaiset yritysten väliset sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla, ja erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat, joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja tai joilla jaetaan markkinoita tai hankintalähteitä.

271 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa, että komission suorittamasta tosiseikkojen toteamista koskevasta arvioinnista ilmenee, että säännöllisten kokousten, joihin kantaja osallistui, tavoitteena oli rajoittaa kilpailua yhteismarkkinoilla erityisesti tavoitehintoja ja myynnin määrällisiä tavoitteita vahvistamalla ja että tämän vuoksi sen osallistumisella kokouksiin oli ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu kilpailun vastainen tarkoitus.

272 Lisäksi kantajan väitteet, joilla se pyrkii osoittamaan, ettei sen toiminnalla voinut olla vaikutuksia markkinoihin, on joka tapauksessa hylättävä, koska olennaista ei ole se, onko kantajan osallistuminen ollut omiaan vaikuttamaan markkinoihin, vaan se, onko rikkominen, johon se on osallistunut, voinut vaikuttaa markkinoihin. Tältä osin on todettava, että yritykset, jotka ovat osallistuneet päätöksessä todettuun rikkomiseen, edustavat markkinoita lähes kokonaisuudessaan, mistä ilmenee selkeästi, että niiden yhdessä toteuttamalla rikkomisella on täytynyt olla vaikutusta markkinoihin.

273 Tämän vuoksi väite on hylättävä.

C Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan

a) Kanteen kohteena oleva päätös

274 Päätöksessä esitetään (93 kohdan ensimmäinen alakohta), että tuottajien välinen sopimus oli omiaan vaikuttamaan merkittävällä tavalla jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

275 Tässä tapauksessa käytännössä merkittävän teollisen tuotteen kauppaa kokonaisuudessaan koko yhteisössä (ja muissa Länsi-Euroopan maissa) koskevan salaisen sopimuksen kaikenkattava luonne oli omiaan sellaisenaan vääristämään kauppaa niiltä reiteiltä, joille se olisi ohjautunut ilman kyseistä sopimusta (päätöksen 93 kohdan kolmas alakohta). Päätöksen mukaan (93 kohdan neljäs alakohta) hintojen vahvistaminen keinotekoiselle tasolle sopimuksen avulla sen sijaan, että markkinoiden olisi sallittu itse hakeutua tasapainoon, on muuttanut kilpailun rakennetta yhteisössä kokonaisuudessaan. Yritykset välttivät näin velvoitteen reagoida välittömästi markkinavoimiin ja selvittää havaitun ylikapasiteetin ongelma.

276 Päätöksessä (94 kohta) esitetään, että tavoitehinnan vahvistamisen jokaisen jäsenvaltion osalta, vaikka siinä jouduttiinkin tietyssä määrin huomioimaan paikallinen tilanne, on täytynyt muuttaa kaupan kuvioita ja pienentää hintojen välisiä eroja, jotka liittyivät tuottajien tehokkuuteen. "Account leadership" -järjestelmä, joka ohjasi asiakkaita tietyille nimenomaisesti osoitetuille tuottajille, pahensi hintoja koskevien järjestelyjen vaikutusta. Komissio myöntää, että vahvistaessaan kiintiöitä tai tavoitteita tuottajat eivät puuttuneet jäsenvaltiokohtaiseen tai alueelliseen jakautumiseen. Joka tapauksessa kiintiön tai tavoitteen olemassaolo rajoittaa tuottajan mahdollisuuksia.

b) Asianosaisten väitteet

277 Kantaja väittää, että seikat, joista sitä syytetään, eivät yksinään ole voineet vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (edellä mainittu asia 48/69, tuomio 14.7.1972, 64 kohta ja edellä mainitut yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, tuomio 16.12.1975, 172 ja 173 kohta).

278 Tältä osin komissio viittaa päätöksen 93 ja 94 kohdassa esittämäänsä.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

279 On todettava, että komissiolla ei, toisin kuin kantaja väittää, ole velvoitetta osoittaa, että kantajan osallistumisella sopimukseen ja yhdenmukaistettuun menettelytapaan olisi ollut huomattavaa vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Itse asiassa ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohta edellyttää ainoastaan, että kilpailua rajoittavat sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kaup-

paan. Tältä osin on todettava, että todetut kilpailun rajoitukset olivat omiaan vääristämään kaupan virtauksia siitä, mihin ne olisivat suuntautuneet ilman rajoituksia (edellä mainitut yhdistetyt asiat 209/78–215/78 ja 218/78, tuomio 29.10.1980, 172 kohta).

280 Tästä seuraa, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut päätöksen 93 ja 94 kohdassa, että rikkominen, johon kantaja osallistui, oli omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, ja ettei ollut tarpeen osoittaa, että kantajan yksittäisellä osallistumisella oli vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

281 Kantajan esittämää väitettä ei siis voida hyväksyä.

D Kollektiivinen vastuu

a) Kanteen kohteena oleva päätös

282 Päätöksen mukaan (83 kohdan ensimmäinen alakohta) päätelmään, jonka mukaan on ollut olemassa yksi jatkuva sopimus, ei vaikuta se, että tietyt tuottajat eivät välttämättä osallistuneet kaikkiin kokouksiin. Aloitteen suunnitteluun ja täytäntöönpanoon kului useita kuukausia, eikä satunnainen poissaolo suinkaan estänyt tiettyä tuottajaa osallistumasta siihen. Joka tapauksessa tavanomainen käytäntö oli, että poissaolleille tiedotettiin kokouksissa tehdyistä päätöksistä. Kaikki yritykset, joille kyseinen päätös on osoitettu, ottivat osaa yleisen suunnitelman kehittämiseen sekä yksityiskohtaisiin keskusteluihin, ja niiden vastuuta tästä ei heikennä niiden satunnainen poissaolo tietystä kokouksesta (tai Shellin tapauksessa kaikista yleiskokouksista).

283 Päätöksessä todetaan vielä (83 kohdan toinen alakohta), että tässä tapauksessa olennaisinta on tuottajien pitkäaikainen yhteistyö yhteisen tavoitteen vuoksi ja että jokaisen osanottajan on vastattava oman suoran osuutensa lisäksi myös sopimuksen toiminnasta kokonaisuudessaan. Yksittäisen tuottajan osallistumisen astetta ei siis määritetä sen ajanjakson mukaan, jonka kattavia hintoja koskevia ohjeita on löytynyt sen tiloista tarkastuksissa, vaan koko siltä ajanjaksolta, jonka ajan se osallistui yhteiseen aloitteeseen.

284 Tätä päätelmää sovelletaan myös Aniciin ja Rhône-Poulenciin, jotka lopettivat toimintansa polypropeenialalla jo ennen komission suorittamia tarkastuksia. Näistä kahdesta yrityksestä ei löytynyt minkäänlaisia myyntiyksiköille

annettuja hintoja koskevia ohjeita. Niiden osallistuminen kokouksiin sekä myynnin määriä koskeviin tavoitteisiin ja kiintiösuunnitelmiin ilmeni kuitenkin löydetyistä asiakirjoista. Sopimusta on käsiteltävä kokonaisuutena, ja yritysten osallistuminen siihen on osoitettu, vaikka niiden antamia hintoja koskevia ohjeita ei olisikaan (päätöksen 83 kohdan kolmas alakohta).

b) Asianosaisten väitteet

285 Kantajan mukaan komission käytettävissä olevasta näytöstä tekemät johtopäätökset ovat suurelta osin vääriä. Sen mukaan komissiolla ei ole oikeutta soveltaa syyllinen kartelliin -lähestymistapaa, vaan sen olisi osoitettava Herculesin osallistuneen jokaiseen päätöksen 1 kohdassa esitettyyn rikkomiseen, kuten yhteisöjen tuomioistuin on todennut ACNA-tuomiossaan, jossa se tunnusti yrityksen erityisen osuuden kartellissa ja vähensi sen vuoksi yritykselle asetetun sakon määrää (asia 57/69, ACNA v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 933, 75 kohta). Kantajan mukaan komissio ei myöskään voi todeta uuden 85 artiklan 1 kohdan rikkomisen olemassaoloa, joka käsittää pelkästään tietoisuuden muiden tekemistä rikkomisista. Kantajan mukaan komission on osoitettava Herculesin tosiasiallinen osallistuminen, eikä pelkkää "passiivista hyväksymistä" muiden suorittamiin rikkomisiin nähden.

286 Komissio vastaa, ettei päätöksessä syytetä jokaisen yrityksen osallistuneen jokaiseen rikkomiseen liittyvään seikkaan, jotka esitetään sen 1 artiklassa. Päätöksessä esitetään, että jokainen yritys on rikkonut ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa osallistumalla jatkuvaan sopimukseen ja yhdenmukaistettuun menettelytapaan, joiden yhteydessä tuottajat toteuttivat 1 artiklassa kuvattuja toimia, kuten ilmenee päätöksen 1 artiklan sekä sen perusteluosan 81 kohdan kolmannen alakohdan ja 83 kohdan huolellisesta lukemisesta yhdessä. Polypropeenialan kartelli on katsottava yleiseksi "puitesopimukseksi", johon liittyi täydentäviä tekijöitä. Yritys ei tämän vuoksi voi jakaa sopimuksia eri tekijöihin ja kiistää osallistumistaan johonkin tekijään.

287 Komission mukaan selkeä näyttö osoittaa, että yritysten eri toimet kartellin yhteydessä ovat saman asian eri puolia, jotka liittyvät säännöllisten, järjestelmällisten ja usein toistuvien kokousten järjestelmään eri tasoilla. Koska Hercules oli mukana puitesopimuksessa, se ei voi välttää vastuutaan ja tämän vuoksi sen on hyödytöntä yrittää osoittaa osallistuneensa vähemmän kuin muut tuottajat tiettyyn rikkomiseen liittyvään seikkaan. Jokaisen sopimuspuo-

len on siis komission mukaan kannettava vastuunsa sekä omasta erityisestä osuudestaan että sopimuksen toteuttamisesta kokonaisuudessaan. Herculesin viittaus niinsanottuun väriainetapaukseen ei ole relevantti, koska on eroa siinä, ettei ollenkaan osallistu tiettyihin aloitteisiin, kuten ACNA, ja siinä että osallistuu aktiivisesti vain tiettyihin seikkoihin, kuten Hercules.

288 Lopuksi komissio katsoo, että Hercules on väärässä uskoessaan voivansa väittää, että sitä syytetään pääasiassa siitä, että se on ollut tietoinen rikkomisesta, johon muut ovat syyllistyneet, tai että se on osoittanut "passiivisen hyväksymisensä". Hercules on myöntänyt, että yksi sen työntekijöistä on osallistunut kokouksiin, joissa keskusteltiin hinnoista ja kiintiöistä. Lisäksi se on myöntänyt saaneensa "kilpailijoiltaan" tärkeää niitä koskevaa tietoa, vaikka se väittääkin, ettei ole toimittanut, tai on toimittanut hyvin vähän itseään koskevia tietoja. Komission mukaan Hercules on antanut kokousten tuloksia vastaavia hintoja koskevia ohjeita. Lopuksi, mikään Herculesin väitteistä, joilla se pyrkii osoittamaan olleensa vähemmän hyödyksi kuin muut kiintiöjärjestelmässä, ei poista siltä sen vastuuta sopimuksesta kokonaisuudessaan, koska kiintiöjärjestelmä oli luonteeltaan toissijainen, hintoja koskevien järjestelyjen tukimekanismi.

c) Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

289 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen komission suorittamaa tosiseikkojen toteamista ja ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamista koskevasta arvioinnista ilmenee, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla kantajan osalta osoittanut tämän osallistuneen rikkomisen perustavanlaatuisiin osatekijöihin ja ettei se täten ole asettanut kantajaa vastuuseen muiden tuottajien käyttäytymisestä.

290 Tältä osin on todettava, ettei päätöksen 83 kohdan toisessa ja kolmannessa alakohdassa esitetty heikennä tätä toteamusta, koska siinä pyritään pääasiassa perustelemaan rikkomisen toteaminen niiden yritysten osalta, joiden antamia hintoja koskevia ohjeita komissio ei ole löytänyt koko sen ajanjakson ajalta, jolloin ne osallistuivat säännöllisten kokousten järjestelmään.

291 Tämän vuoksi väite on hylättävä.

3. *Päätelmät*

292 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kaikki kantajan väitteet, jotka koskevat komission kanteen kohteena olevassa päätöksessä esittämää tosiseikkojen toteamista ja ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamista, on hylättävä.

Yhdenvertaisen kohtelun periaate

293 Kantaja väittää, ettei pelkkä sen työntekijän satunnainen osallistuminen kokouksiin ole riittävää sen osoittamiseksi, että kantaja on rikkonut ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa, koska Amocon ja BP:n, jotka molemmat olivat myös yhteydessä muihin tuottajiin, ei ole katsottu syyllistyneen rikkomiseen. Kantajan mukaan, koska on selvästi osoitettu kaikkien kolmen yrityksen kieltäytyneen tukemasta markkinoiden jakamista koskevia suunnitelmia, olisi komission pitänyt päätellä tästä, ettei yksikään näistä kolmesta yrityksestä ole suostunut tai osallistunut hintoja koskeviin järjestelyihin.

294 Komissio korostaa, että päätöksen 78 kohdassa esitetään selvästi, että Amoco ja BP eivät kuulu niihin, joille päätös on osoitettu, koska "näyttö ei ollut riittävää sen lopulliseksi osoittamiseksi, että ne ovat osallistuneet 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen". Sillä, ettei ollut mitään näyttöä siitä, että kyseiset kaksi yritystä olisivat koskaan osallistuneet kokouksiin, oli luonnollisesti merkitystä, koska tämä teki yhä vaikeammaksi osoittaa niiden osallistuneen kartelliin. Komission mukaan Herculesia syytetään sen lisäksi, että se on osallistunut kokouksiin ja saanut tietoa niistä kokouksista, joihin se ei ole osallistunut, sen käyttäytymisestä kokonaisuudessaan, sellaisena kuin se ilmenee useista todisteista, jotka koskevat sen osallistumista kartelliin (erityisesti sellaisten hintoja koskevien ohjeiden toimittaminen, jotka vastasivat kokouksissa vahvistettuja tavoitehintoja). Tämän vuoksi Herculesin on turhaa yrittää vastuunsa vähentämiseksi osoittaa kokouksia, joihin sen edustaja ei osallistunut, kun komissio ei ole edes väittänyt tämän osallistuneen niihin.

295 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että jotta yhdenvertaisen kohtelun periaatetta olisi rikottu, on toisiinsa verrattavia tilanteita pitänyt kohdella eri tavalla. Tässä tapauksessa kantajan tilanne on kuitenkin erilainen kuin Amocon ja BP:n, koska toisin kuin nämä kaksi yritystä, Hercules on osallistunut säännöllisten kokousten järjestelmään, jonka yhteydessä vahvis-

tettiin hintoja ja myynnin määriä koskevia tavoitteita ja vaihdettiin tietoa kilpailijoiden välillä näiden tulevasta käyttäytymisestä. Tämän vuoksi ei yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ole rikottu.

Perustelut

1. *Riittämättömät perustelut*

296 Kantaja muistuttaa, että ETY:n perustamissopimuksen 190 artiklassa esitetyn perusteluvelvoitteen vastainen päätös on kumottava. Kantajan mukaan kanteen kohteena olevaa päätöstä ei ole riittävästi perusteltu, koska komissio ei ole pystynyt toteuttamaan tarkastuksia kokonaisuudessaan ja on perustanut päätelmänsä riittämättömään näyttöön. Erityisesti riittämätön perusteleminen johtuu olennaisen näytön tutkimatta jättämisestä sekä sen tutkimatta jättämisestä, mikä vaikutus väitetyllä käyttäytymisellä on markkinoihin; komissio ei myöskään ole suostunut ottamaan huomioon erittäin merkittävää tietoa vaan se on valinnut epäoikeudenmukaisesti ja epäjohdonmukaisesti näyttöä, joka vaikutti tukevan sen näkökantaa.

297 Komissio huomauttaa, ettei kantajan vaatimus tältä osin ole perusteltu. Esimerkit, joihin Hercules perustaa väitteensä osoittaakseen komission tarkastuksen olleen epätäydellinen, eivät ole uskottavia.

298 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että arvioinnista, joka koskee komission tosiseikkojen toteamista rikkomisen osoittamiseksi, ilmenee että komissio on asianmukaisesti tutkinut ja osoittanut uskottavat tosiseikat perustuen riittävään näyttöön ja että se on oikeudellisesti riittävällä tavalla perustellut päätöksen.

299 Tästä seuraa, että väite on hylättävä.

2. *Kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan kertomuksen huomioimatta jättäminen*

300 Kantaja väittää vielä, että komission päätöksestä perustaa kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan toimi sekä tämän tehtäviä koskevista asianmukaisista säännöksistä ilmenee, että komission on päätöstä tehdessään otettava huomioon kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan kanta, vaikka se ei

olekaan velvollinen noudattamaan tätä. Tässä tapauksessa päätöksessä ei kuitenkaan viitata kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan kantaan ja se on siksi ETY:n perustamissopimuksen 190 artiklan vastainen.

301 Komission mukaan kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan kertomus ei ole ETY:n perustamissopimuksen 190 artiklassa tarkoitettu lausunto, joka on hankittava, koska määräyksessä tarkoitetaan ainoastaan lausuntoja, jotka on hankittava perustamissopimuksen tai perustamissopimuksen nojalla säädetyn johdetun oikeuden mukaan. Kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan lausunnosta määrätään ainoastaan komission määrittämissä, tämän tehtäviä koskevissa asianmukaisissa säännöksissä.

302 Ensiksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomauttaa, että kuulemismenettelyistä vastaavan neuvonantajan toimivaltuuksia koskevat asiaan liittyvät säännökset, jotka ovat liitteenä *13. kertomuksessa kilpailupolitiikasta*, ovat seuraavat:

"*2 artikla*

Kuulemismenettelyistä vastaavan neuvonantajan tehtävänä on varmistaa kuulemisen moitteeton kulku ja siten huolehtia sekä kuulemisen että sitä seuraavan mahdollisen päätöksen puolueettomuudesta. Hän valvoo erityisesti, että kaikki asian kannalta tarpeelliset, myös asianosaisten kannalta epäedulliset tosiseikat, otetaan asianmukaisesti huomioon laadittaessa komission päätösluonnoksia kilpailun alalla. Suorittaessaan tehtäviään kuulemismenettelyistä vastaava neuvonantaja valvoo puolustautumisoikeuksien kunnioittamista, ottaen huomioon kilpailusääntöjen tehokkaan soveltamisen tarpeen voimassa olevien säännösten ja määräysten sekä yhteisöjen tuomioistuimen kehittämien periaatteiden mukaisesti.

– –

5 artikla

Kuulemismenettelyistä vastaava neuvonantaja tiedottaa kilpailuasioiden pääjohtajalle kuulemistilaisuuden kulusta ja siitä tekemistään johtopäätöksistä. Kuulemismenettelyistä vastaava neuvonantaja esittää huomautuksensa menettelyn myöhemmistä vaiheista. Nämä huomautukset voivat muun muassa koskea lisätietojen tarvetta, tiettyjen väitteiden peruuttamista ja täydentävien väitteiden tiedoksi antamista.

6 artikla

Hoitaessaan 2 artiklassa määriteltyjä tehtäviään kuulemismenettelyistä vastaava neuvonantaja voi, jos hän pitää sitä tarpeellisena, esittää huomautuksensa suoraan kilpailuasioista vastaavalle komission jäsenelle silloin kun viimeksi mainitun tehtävänä on laatia alustava päätösluonnos kilpailunrajoituksia ja määräävää markkina-asemaa käsittelevälle neuvoa-antavalle komitealle.

7 artikla

Kilpailuasioista vastaava komission jäsen voi kuulemismenettelyistä vastaavan neuvonantajan pyynnöstä tarvittaessa tehdä päätöksen tämän laatiman loppuraportin liittämisestä komissiolle esitettyyn päätösluonnokseen, jotta komissio voi tehdä yksittäistä asiaa koskevan päätöksen tietoisena kaikista asiaan liittyvistä tosiseikoista."

303 Kuulemismenettelyistä vastaavan neuvonantajan toimivaltuuksia koskevista säännöksistä itsestään seuraa, että tämän laatimaa kertomusta ei välttämättä tarvitse toimittaa neuvoa-antavalle komitealle tai komissiolle. Itse asiassa määräystä mainitun kertomuksen toimittamisesta neuvoa-antavalle komitealle ei ole. Vaikka kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan on raportoitava kilpailuasioiden pääjohtajalle (5 artikla), ja vaikka hän voi, jos hän pitää sitä tarpeellisena, esittää huomautuksensa suoraan kilpailuasioista vastaavalle komission jäsenelle (6 artikla), joka voi kuulemismenettelyistä vastaavan neuvonantajan pyynnöstä tarvittaessa tehdä päätöksen tämän laatiman loppuraportin liittämisestä komissiolle esitettyyn päätösluonnokseen (7 artikla), ei kuitenkaan ole määräystä, joka velvoittaisi kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan, kilpailuasioiden pääjohtajan tai kilpailuasioista vastaavan komission jäsenen toimittamaan kuulemismenettelyistä vastaavan neuvonantajan kertomuksen komissiolle. Tästä seuraa, että kertomus ei ole ETY:n perustamissopimuksen 190 artiklan nojalla lausunto, joka komission olisi hankittava tehdessään päätöstä ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisesta.

304 Tämän vuoksi ei pidä myöntyä kantajan vastausvaiheessa esittämään pyyntöön, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutkisi kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan kertomusta.

305 Tämän vuoksi ETY:n perustamissopimuksen 190 artiklan rikkomista koskeva väite on hylättävä.

Sakko

306 Kantaja väittää, että komissio on rikkonut asetuksen N:o 17 15 artiklaa, koska se ei ole asianmukaisesti ottanut huomioon rikkomuksen vakavuutta ja sen kestoa.

1. *Vanhentumisaika*

307 Kantajan mukaan vanhentumisajoista liikennettä ja kilpailua koskeviin Euroopan talousyhteisön sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa 26 päivänä marraskuuta 1974 annetussa neuvoston asetuksessa (ETY) N:o 2988/74 (EYVL L 319, s. 1, jäljempänä asetus N:o 2988/74) säädettyä vanhentumisaikaa olisi sovellettava. Komissio on katsonut, että vuoden 1977 "pohjahinnoista" tehdystä sopimuksesta alkaen toiminta on ollut jatkuvaa. Hercules ei kuitenkaan, vaikka olikin tietoinen asiasta, osallistunut sopimukseen, eikä sen myöhempää käyttäytymistä näin voida katsoa vuodesta 1977 alkaen keskeytymättömästi jatkuneeksi käyttäytymiseksi.

308 Komissio toteaa jälleen, että kantajaa syytetään yhtenäiseen ja jatkuvaan sopimukseen osallistumisesta, minkä vuoksi vanhentumisaikaa koskevia säädöksiä ei voida tässä tapauksessa soveltaa.

309 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 2 kohdan mukaan komission toimivaltaa määrätä sakkoja koskeva viiden vuoden vanhentumisaika alkaa jatkettujen tai uusittujen rikkomusten osalta vasta siitä päivästä, jona rikkominen on lakannut.

310 Tässä tapauksessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen rikkomisen osoittamista koskevasta arvioinnista ilmenee, että kantaja on osallistunut yhtenäiseen rikkomiseen, joka alkoi marraskuussa 1977, jolloin se allekirjoitti tavoitehinnat 1.12.1977 alkaen vahvistavan sopimuksen, ja joka jatkui marraskuuhun 1983. Tältä osin on muistettava, että rikkomisen jatkumisen tämän sopimuksen tekemisestä vuodesta 1979 alkaen todettuihin sopimuksiin

vahvistavat kantajan yhteydet muihin tuottajiin, jotka jatkuivat keskeytyksettä vuodesta 1977 alkaen.

311 Tämän vuoksi kantaja ei voi vedota sakkojen määräämisen osalta vanhentumisaikaan.

2. *Rikkomisen kesto*

312 Kantajan mukaan rikkomisen kestolla vaikuttaa olleen suuri merkitys sakon suuruutta määrättäessä, vaikka komissio ei ole selittänyt sakkojen laskemistapaa. Kantajan mukaan ei kuitenkaan voida todeta Herculesin syyllistyneen mihinkään rikkomiseen ennen vuotta 1977.

313 Komissio vastaa osoittaneensa riittävällä tavalla rikkomisen keston ja esittäneensä päätöksen 107 kohdan kolmannessa alakohdassa, että rikkomisen vakavimmat tekijät ilmenivät vasta vuoden 1979 alussa ja että komissio on ottanut ne huomioon sakon suuruutta määrätessään.

314 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomauttaa, että se on jo todennut komission arvioineen asianmukaisesti sen ajanjakson keston, jonka aikana kantaja on rikkonut ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa.

315 Tästä seuraa, että väite on hylättävä.

3. *Rikkomisen vakavuus*

A Kantajan rajallinen osuus

316 Kantaja väittää, että sille määrätty sakko on liiallinen suhteessa mahdollisesti osoitettuun laiminlyöntiin ja että se on tämän vuoksi kumottava tai sitä on huomattavasti vähennettävä, vaikka 1 artiklaa ei kumottaisikaan tai vaikka se kumottaisiin ainoastaan osittain.

317 Kantajan mukaan, toisin kuin komissio on väittänyt, Herculesia ei voida pitää vastuussa toisten puolesta kaikista kartellitoimista. Tämän vuoksi komissio ei voi jättää määrittämättä sitä, oliko kantaja osallisena tietyssä erityisessä sopimuksessa, koska vaikka tällainen sopimus olisi tehty kilpailusääntöjen vastaisen yleisen sopimuksen tai tavoitteen yhteydessä, on jokaista osanotta-

jaa syytettävä ja sakotettava sen omien toimien mukaan (edellä mainittu asia 57/69, tuomio 14.7.1972, 75 kohta). Samasta syystä ei Herculesia voida syyttää muiden tuottajien toimista, jotka toteutuivat ennen sitä päivää, jolloin Herculesin työntekijän on osoitettu alkaneen osallistua luvattomiin järjestelyihin.

318 Rikkomisen vakavuuden osalta kantaja esittää, että komissio on perusteettomasti jättänyt osoittamatta eroa muiden tuottajien ja "neljän suuren" välillä. Koska ei voida hyväksyä sitä, että jokainen tuottaja olisi oikeudellisesti vastuussa toisten käyttäytymisestä, olisi komission pitänyt tutkia jokaisen yrityksen toimet voidakseen arvioida jokaisen osallisuus erikseen, kuten yhteisöjen tuomioistuin on todennut 16.12.1975 antamansa tuomion 622 kohdassa (edellä mainitut yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie).

319 Kantaja uskoo, että jos komissio olisi toiminut näin, se olisi vähentänyt kantajalle määräämäänsä sakkoa suhteessa muille sellaisille tuottajille määrättyihin sakkoihin, jotka – toisin kuin kantaja – osallistuivat useammin, aktiivisemmin ja pidemmän ajanjakson aikana kokouksiin, osallistuivat aktiivisesti paikallisiin kokouksiin, toimittivat kilpailijoilleen myyntiään koskevia tietoja sekä osoittivat suostumuksensa tavoitehintojen ja myyntikiintiöiden osalta.

320 Kantaja esittää, että sen kohtelu on erityisen epäoikeudenmukaista verrattuna Amocon ja BP:n kohteluun, jotka kuitenkin ovat käyttäytyneet vastaavalla tavalla ja jotka muiden tuottajien mielissä yhdistyivät Herculesiin ei-osallistuvina.

321 Komissio puolestaan väittää, että se on tutkinut riittävästi kantajan asemaa ja että määrätessään kunkin yrityksen sakon määrää se on selkeästi huomioinut kunkin erityisen osallistumisen asteen vahvistaessaan suhteelliseen harkintaan perustuvaa (päätöksen 109 kohta) kullekin yritykselle asetettavaa sakkoa. Komission mukaan kantajan osallistuminen kartelliin oli riittävää perustelemaan sille asetetun sakon. Yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että tosiasiallinen rikkomiseen osallistuminen – vaikka vain rikkomista helpottava passiivinen hyväksyntä – on riittävä peruste sakon asettamiselle (asia 19/77, Miller International Schallplatten v. komissio, tuomio 1.2.1978, Kok. 1978, s. 131 ja yhdistetyt asiat 32/78, 36/78–82/78, BMW Belgia v. komissio, tuomio 12.7.1979, Kok. 1979, s. 2435).

322 Komissio väittää, että se on jo vastannut väitteeseen, jonka mukaan kantajaa on syrjitty suhteessa Amocoon ja BP:hen.

323 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että sen rikkomisen osoittamiseen liittyvästä arvioinnista ilmenee, että komissio on asianmukaisesti osoittanut kantajan osuuden rikkomisessa ja että komissio on päätöksen 109 kohdassa osoittanut ottaneensa huomioon tämän osuuden määrätessään sakon suuruutta.

324 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että todetuista tosiseikoista ilmenee niiden vakavuuden johdosta – erityisesti tavoitehintojen ja myynnin määrien vahvistaminen – että kantaja ei ole toiminut harkitsemattomasti tai edes huolimattomasti vaan tahallisesti.

325 Lisäksi on muistettava, että koska kantajan, Amocon ja BP:n asemat eivät ole keskenään verrattavia, ei kyseessä voi olla kantajan syrjiminen verrattuna näihin kahteen yritykseen.

326 Tästä seuraa, että väite on hylättävä.

B Markkinoiden tappiollisen tilanteen huomioon ottaminen

327 Kantaja esittää, että markkinoiden tosiasiallisen tilanteen sekä polypropeenialan taloudellisten vaikeuksien huomioimatta jättäminen ei vastaa komission hiljattain tekemiä päätöksiä, joissa sakon suuruus on ollut alempi (6.8.1984 tehty päätös, Zinc Producer Group, EYVL L 220, s. 27; 23.11.1984 tehty päätös, Peroksidit, EYVL L 35, s. 1).

328 Komission mukaan, vaikka se ei ole velvollinen ottamaan huomioon tietyn alan epäsuotuisaa tilannetta määrätessään sakon suuruutta kilpailusääntöjen rikkomisesta, se on kuitenkin myöntänyt kyseisten yritysten kärsineen huomattavia tappioita polypropeenin markkinoinnissa pitkän ajanjakson ajan ja se on alentanut tämän vuoksi sakon määrää (päätöksen 108 kohta).

329 Komissio lisää toimineensa asianmukaisen politiikkansa mukaisesti sekä yhteisöjen tuomioistuimen sakkojen osalta esittämien periaatteiden mukaisesti määrätessään seuraamuksia tässä tapauksessa. Komissio korostaa, että vuodesta 1979 alkaen se on noudattanut johdonmukaisesti kilpailusääntöjä lujittavaa politiikkaa määräämällä suurempia sakkoja, erityisesti sellaisten rikkomisten osalta, jotka on kilpailuoikeuden kannalta tosiasiallisesti osoitet-

tu, sekä erityisen vakavien rikkomisten osalta, kuten tässä tapauksessa, erityisesti lisätäkseen seuraamusten varoittavaa vaikutusta. Yhteisöjen tuomioistuin on hyväksynyt tämän politiikan (yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique Diffusion française SA ym. v. komissio (ns. Pioneer-tapaus), tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, 106–109 kohta), sekä todennut useaan otteeseen, että seuraamusten määräämisessä on arvioitava monenlaisten tekijöiden kokonaisuutta (edellä mainitut yhdistetyt asiat 100/80–103/80, tuomio 7.6.1983, 120 kohta; yhdistetyt asiat 96/82–102/82, 104/82, 105/82, 108/82 ja 110/82, IAZ International Belgium N. V. ym. v. komissio, tuomio 8.11.1983, Kok. 1983, s. 3369, 52 kohta).

330 Komissio toteaa olevansa erityisen pätevä tekemään tällaista arviointia, eikä tätä sen mukaan voida kumota kuin tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevien merkittävien virheiden osalta. Lisäksi yhteisöjen tuomioistuin on vahvistanut, että komission päätökset seuraamusten määrästä voivat vaihdella tapauskohtaisesti, vaikka kyseisissä tapauksissa olisi samankaltainen tilanne (edellä mainitut yhdistetyt asiat 32/78, 36/78–82/78, tuomio 12.7.1979, 53 kohta ja edellä mainittu asia 322/81, tuomio 9.11.1983, 111 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

331 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että voidakseen arvioida väitettä on sen ensin tarkasteltava tapaa, jolla komissio on määrittänyt kantajalle määräämänsä sakon.

332 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että komissio on ensinnäkin määrittänyt perusteet niille yrityksille, joille päätös on osoitettu, määrättyjen sakkojen yleisen tason vahvistamiseksi (päätöksen 108 kohta) ja toiseksi määrittänyt perusteet jokaiselle yritykselle määrätyn sakon tasapuoliselle vahvistamiselle (päätöksen 109 kohta).

333 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että päätöksen 108 kohdassa esitetyillä perusteilla perustellaan riittävästi niille yrityksille, joille päätös on osoitettu, määrättyjen sakkojen yleisen tason määrittäminen. Tältä osin on korostettava erityisesti ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan a, b ja c alakohdan selkeätä rikkomista; tuottajat olivat tietoisia määräyksistä ja ne toimivat tahallisesti ja mahdollisimman salaisesti.

334 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo myös, että päätöksen 109 kohdassa esitetyt neljä perustetta ovat asianmukaisia ja riittäviä jokaiselle yritykselle määrätyn sakon tasapuoliselle määrittämiselle.

335 Tässä yhteydessä on todettava, ettei komissio ollut velvollinen erittelemään tai selittämään tapaa, jolla se oli ottanut huomioon polypropeenialan eri tuottajien kärsimät merkittävät tappiot, koska kyseessä oli päätöksen 108 kohdassa, jossa määritetään sakkojen yleinen taso, mainittu tekijä, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut perustelluksi.

336 Lisäksi se, että komissio on aiemmissa tapauksissa katsonut, että tosiasiallisten seikkojen osalta oli otettava huomioon kyseisen taloudellisen alan kriisitilanne, ei velvoita komissiota ottamaan samalla tavoin huomioon tilannetta tässä tapauksessa, koska on osoitettu oikeudellisesti riittävällä tavalla, että yritykset, joille päätös on osoitettu, ovat erityisen vakavalla tavalla rikkoneet ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohtaa tahallaan ja salassa toimien.

337 Tästä seuraa, että kantajan esittämää väitettä ei voida hyväksyä.

C Rikkomisen vaikutusten huomioiminen

338 Kantaja korostaa, ettei rikkomisella ollut vaikutusta markkinoihin. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan (edellä mainitut yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, tuomio 16.12.1975, 612 kohta), sakon suuruuden on oltava yhteydessä siihen taloudelliseen kontekstiin, jossa rikkominen on tapahtunut.

339 Komissio vastaa tähän ensinnäkin, että kartellilla oli todellista vaikutusta hintoihin, ja toiseksi, että se on sakon suuruutta määrittäessään huomioinut sen, että hinta-aloitteet eivät yleensä toteutuneet kokonaisuudessaan (päätöksen 108 kohta). Toimiessaan näin komissio on omasta mielestään jo tehnyt enemmän kuin mihin se olisi velvollinen, koska ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan mukaan seuraamuksia on asetettava sekä kartelleille, joilla on kilpailunvastaisia vaikutuksia, että sellaisille, joiden tavoite on kilpailunvastainen.

340 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että komissio on eritellyt rikkomisen kahdenlaisia vaikutuksia. Ensimmäinen vaikutus on se, että sovittuaan kokouksissa tavoitehinnoista tuottajat neuvoivat myyntiyksiköitään noudattamaan kyseistä hintatasoa; tavoitehinnat olivat näin perustana asiakkaiden kanssa käydyissä hintaneuvotteluissa. Tämän vuoksi komissio päätteli, että tässä tapauksessa näyttö osoittaa, että sopimuksella oli todellakin huomattava vaikutus kilpailuolosuhteisiin (päätöksen 74 kohdan toinen alakohta,

viitaten 90 kohtaan). Toinen vaikutus on se, että eri asiakkailta laskutettujen hintojen kehitys verrattuna erityisten hinta-aloitteiden yhteydessä vahvistettuihin tavoitehintoihin vastasi hinta-aloitteen täytäntöönpanosta tehtyjen asiakirjojen kanssa, joita löydettiin ICI:stä ja muiden tuottajien tiloista (päätöksen 74 kohdan kuudes alakohta).

341 Komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittanut ensimmäisen vaikutuksen eri tuottajien antamista hintoja koskevista ohjeista, jotka vastaavat toisiaan sekä kokouksissa vahvistettuja tavoitehintoja, jotka selvästi oli tarkoitettu perustaksi hintaneuvotteluille asiakkaiden kanssa.

342 Se, että kantajan hintoja koskevat ohjeet eivät aina ole täsmällisesti vastanneet kokouksissa vahvistettuja tavoitehintoja, ei ole omiaan heikentämään tätä toteamusta, koska komissio ei ole ottanut huomioon sakon yleistä tasoa määrittäessään tietyn yrityksen soveltamakseen väittämää käyttäytymistä vaan sen rikkomisen kokonaisuuden, johon yritys on muiden mukana osallistunut.

343 Toisen vaikutuksen osalta ei komissiolla ollut syytä epäillä tuottajien kokouksissaan itse toteuttamien analyysien paikkansapitävyyttä (katso erityisesti pöytäkirjat 21.9., 6.10., 2.11. ja 2.12.1982 pidetyistä kokouksista, yleisen väitetiedoksiannon liitteet 30–33), joista ilmenee, että näissä kokouksissa määritetyt tavoitehinnat suuressa määrin saavutettiin markkinoilla, ja toisaalta vaikka Coopers & Lybrandin suorittama tarkastus sekä tiettyjen tuottajien tilaamat taloudelliset tutkimukset osoittavat, että tuottajien kokouksissaan itse tekemät analyysit olivat virheellisiä, ei tämän toteamisesta seuraa, että sakkoa olisi vähennettävä, koska komissio on päätöksen 108 kohdan viimeisessä alakohdassa esittänyt ottaneensa huomioon rangaistuksen alentamiseksi sen, etteivät hinta-aloitteet yleensä toteutuneet kokonaisuudessaan, ja lopulta ettei pakotteita kiintiöiden tai muiden järjestelyjen noudattamisen varmistamiseksi ollut käytettävissä.

344 Koska sakon määrää koskevia päätöksen perusteluja on tarkasteltava päätöksen muiden perustelujen yhteydessä, on todettava, että komissio on perustellusti ottanut huomioon kokonaisuudessaan ensimmäisen vaikutustyypin sekä huomioinut toisen vaikutustyypin rajatun luonteen. Tältä osin on todettava, ettei kantaja ole esittänyt, missä määrin toisen vaikutustyypin rajatun luonteen huomioiminen on ollut riittämätöntä sakon määrän vähentämisessä.

345 Tästä seuraa, että väite on hylättävä.

D Aiempien rikkomisten puuttuminen

346 Kantaja väittää, ettei se ole koskaan muulloin ollut mukana kilpailuoikeuden rikkomista koskevassa menettelyssä. Tämän tapauksen kantaja väittää olevan yksittäinen ja onneton seuraus siitä, että yksi sen työntekijä oli harhautunut yhtiön politiikan vastaisesti osallistumaan kokouksiin, mikä ilmenee kantajan nopeista ja voimakkaista toimenpiteistä, joilla se pyrki toimimaan yhteistyössä tutkimuksissa ja estämään tällaista rikkomista.

347 Komissio väittää, että aiempien rikkomisten puuttuminen ei ole sakkojen määrän pienentämiseen oikeuttava peruste, koska Hercules ei voi väittää olleensa tietämätön toimintansa laittomuudesta. Komissio kuitenkin jättää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkittavaksi sen, pitääkö aiemmin rikkomiseen syyllistyneiden yritysten sakon määrää lisätä.

348 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan sitä, että komissio on aiemmin todennut yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä ja määrännyt sille seuraamuksia tämän vuoksi, voidaan pitää raskauttavana seikkana yritystä vastaan, mutta aiemman rikkomisen puuttuminen ei ole sellainen erityinen seikka, joka komission olisi otettava huomioon lieventävänä asianhaarana, varsinkaan kun tässä tapauksessa kyseessä on erityisen selkeä ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkominen.

349 Tästä seuraa, että väite on hylättävä.

E Lieventävien olosuhteiden huomioon ottaminen

350 Kantaja väittää vielä, että komissio on jättänyt ottamatta huomioon erilaisia lieventäviä olosuhteita. Kantaja korostaa sitä, että se on itse vapaaehtoisesti lopettanut rikkomisen. Tältä osin se kiistää komission esittämän olettamuksen, jonka mukaan rikkominen olisi ilman komission väliintuloa jatkunut. Tällainen olettamus on kantajan mukaan ainakin Herculesin tapauksessa väärä, koska sen työntekijän osallistumista kokouksiin ja tämän yhteyksiä muihin tuottajiin on osoitettu ainoastaan elokuuhun 1983 asti, ennen komission väliintuloa.

351 Kantaja väittää, että toimenpiteet, joita se toteutti välittömästi estääkseen uusia yhtiön politiikan vastaisia rikkeitä toteutumasta, kuten sen työntekijän osallistumista tuottajien väliseen kokoukseen, olisivat ansainneet yhteisön kilpailupolitiikan kannalta komission kannustusta, kuten tapauksessa National

Panasonic (7.12.1982 tehty päätös, National Panasonic, EYVL L 354, s. 28). Kantajan mukaan komission olisi pitänyt päätöksessään esittää, miksi se ei tässä tapauksessa ottanut huomioon näitä toimenpiteitä.

352 Kantaja väittää, että komissio on myös jättänyt ottamatta huomioon Herculesin tavanomaista suuremman yhteistyöhalukkuuden, kun tämä esimerkiksi toimitti vapaaehtoisesti komissiolle ratkaisevia asiakirjoja (Herculesin väitetiedoksiannon liitteet 2 ja 18). Tällaisesta vilpittömästä pyrkimyksestä yhteistyöhön olisi pikemminkin pitänyt palkita kuin parjata. Komission lausuma, jonka mukaan se otti huomioon tiettyjen tuottajien yhteistyön, on riittämätön, koska komissio ei tarkentanut, mistä tuottajista oli kysymys eikä kuinka se oli tämän huomioinut.

353 Komissio puolestaan huomauttaa ensiksi, että päätöksen 50 ja 51 kohdassa osoitetaan, että Hercules on osallistunut rikkomiseen vuoden 1983 kesäkuun ja marraskuun välisenä aikana, kun taas komission tutkimukset suoritettiin saman vuoden 13. ja 14. päivänä lokakuuta.

354 Sen osalta, että kantaja on rikkomisen tultua ilmi ottanut käyttöön sisäisiä sääntöjä mukautumisesta, komissio esittää, että yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan (yhdistetyt asiat 240/82–242/82, 261/82, 262/82, 268/82 ja 269/82, Stichting sigarettenindustrie ym. v. komissio, tuomio 10.12.1985, Kok. 1985, s. 3831, 97 ja 98 kohta), pyrkimykset käyttäytymisen muuttamiseen siten, että se olisi kilpailuoikeuden mukaista, eivät muuta perusteita sakon asettamiselle toteutuneen rikkomisen osalta. Lisäksi komissio huomauttaa, että Herculesin aiemmat käyttäytymisäännöt, joiden olisi pitänyt estää sen työntekijän "epäsopiva toiminta", eivät toimineet odotetulla tavalla eivätkä estäneet Herculesia osallistumasta ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomiseen.

355 Komissio esittää myös ottaneensa huomioon Herculesin yhteistyön tutkimusten aikana määrittäessään sakon suuruutta, mutta se lisää, ettei ole yhteistyön väheksymistä todeta, että se ilmeni suhteellisen myöhäisessä vaiheessa tutkimusta, sen jälkeen kun komissio oli löytänyt raskauttavia asiakirjoja. Minkäänlainen yhteistyö, joka tapahtuu jälkikäteen, ei muuta sitä seikkaa, että rikkominen on tapahtunut.

356 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa ensin, että toisin kuin kantaja väittää, se on ollut mukana rikkomisessa vielä elokuussa 1983, koska se antoi 30.9.1983 myyntiyksiköilleen hintoja koskevia ohjeita, joiden piti tulla voimaan marraskuussa 1983, toisin sanoen komission väliintulon jälkeen, ja

joissa hinnat raffian (2,25 DEM/kg) ja homopolymeerin (2,35 DEM/kg) osalta olivat samat kuin BASF:n, Hülsin, ICI:n, Linzin, Monten ja Solvayn hinnat sekä (pelkästään raffian osalta) Hoechstin hinnat (päätöksen taulukko 7N). Tästä ilmenee, ettei kantaja ole vapaaehtoisesti lopettanut rikkomista elokuussa 1983, eikä ennen komission väliintuloa, koska viimeinen kantajan hintoja koskeva ohje, jota komissio on käyttänyt näyttönä, oli toteutusvaiheessa juuri samaan aikaan, kuin komission virkailijat suorittivat tarkastuksia yrityksissä 13. ja 14. päivänä lokakuuta 1983. Ei siis ole kyse lieventävästä olosuhteesta, joka komission olisi pitänyt ottaa huomioon määrittäessään kantajalle asetetun sakon suuruutta.

357 Toiseksi on todettava, että vaikka on toki merkityksellistä, että kantaja toteutti toimenpiteitä estääkseen uusien yhteisön kilpailuoikeiden vastaisten rikkomisten toteutumisen vastaisuudessa henkilöstönsä toimesta, ei tämä kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että tässä tapauksessa rikkominen on todettu tapahtuneeksi. Tämän tosiasian vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin muistuttaa, että se on jo todennut päätöksen 108 kohdassa esitetyt kriteerit perustelluiksi asetettujen sakkojen yleiselle tasolle ja että päätöksen 109 kohdassa esitetyt kriteerit, joiden mukaan sakkoa on tasapuolisesti vahvistettu eri yrityksille, ovat riittäviä ja asianmukaisia. Tältä osin on vielä lisättävä, että se, että komissio on aiemmassa tapauksessa katsonut, ottaen huomioon tosiseikat, että on huomioitava kyseisen yrityksen pyrkimykset estää uudet yhteisön oikeuden vastaiset rikkomiset tulevaisuudessa, ei velvoita komissiota ottamaan samalla tavalla huomioon vastaavanlaisia toimenpiteitä tässä tapauksessa, koska komissio on päätöksessään korostanut (108 kohta), että ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastainen rikkominen oli vakavaa, tahallista ja salassa tehtyä.

358 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo kolmanneksi, että kantajan väitettä siitä, että sen yhteistyötä tutkimuksessa ei ole otettu huomioon, ei voida hyväksyä. Vaikka olisi ollut suotavaa, että komissio olisi päätöksen 109 kohdan viimeisen alakohdan yhteydessä tarkentanut, mitä yrityksiä se tarkoitti, komissio on kuitenkin käsittelyssä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa esittänyt, että alakohta koskee ainoastaan ICI:tä ja kantajaa. Kantaja tai yksikään toinen päätöstä koskevan kanteen nostanut yritys eivät ole kiistäneet tätä seikkaa.

359 Tästä ei kuitenkaan seuraa, että komissio olisi ollut velvollinen esittämään selkeästi, missä määrin se on ottanut huomioon tämän ylimääräisen kriteerin tasapainottaakseen yrityksille asetettuja sakkoja vähentäen tutkimuksessa yhteistyöhön suostuneiden yritysten sakkoa. Kriteeriä oli tarkasteltava

yhdessä muiden tasapainottamiseen liittyvien päätöksen 109 kohdassa esitettyjen kriteerien kanssa. Kantaja ei ole väittänyt, että kriteerien soveltaminen olisi johtanut epäoikeudenmukaiseen tulokseen tässä tapauksessa, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin puolestaan toteaa, ettei näin ole käynyt.

360 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kantajalle asetettu sakko on oikeassa suhteessa kantajan osalta todettuun yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisen kestoon ja vakavuuteen.

Oikeudenkäyntikulut

361 Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaisesti asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska kantaja on hävinnyt asian ja komissio on vaatinut kantajaa korvaamaan oikeudenkäyntikulut, kantaja on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(ensimmäinen jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) Kanne hylätään.

2) Kantaja velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Cruz Vilaça Schintgen

Edward Kirschner Lenaerts

Julistettiin Luxemburgissa 17 päivänä joulukuuta 1991.

H. Jung
kirjaaja

J. L. Cruz Vilaça
ensimmäisen jaoston puheenjohtaja